

LIBRO
DE
CRUC

Biblioteca de Loyola

Sala

Estante

Plúteo

[Handwritten signature]

IVSTI LIPSI

187,3

DE CRUCE

LIBRI TRES.

*Ad sacram profanamque historiam
vtilis.*

Vnà cum NOTIS.

Secunda editio correctior.

[Handwritten signature]

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Viduam, & Ioannem Moretum.

M. D. XCV.

Cum Priuilegiis Casaræ & Regiæ.

A D
TRES ORDINES
BRABANTIAE
ANTISTITES
NOBILES
MAGISTRATVS.

LIBELLOS de CRV-
CE quos scripsi,
meritissimò ad vos
defero, patriæ no-
stræ primores viri.

Primùm, quia in solo vestro con-
cepti natiq̃ue sunt, in hac Loua-
niensi vrbe: tum quia aura fauo-
ris vestri elicuit, qui me benignè
huc arcessendum putastis, bono
rei litterariæ & iuuentutis. Lau-
do hunc animum, atque etiam
miror. qui in tot circumstantibus
turbis, & cùm vñdique insonuit
bellorum tuba; tibias tamen &

A 2 fistu-

fistulas, vt sic dicam, Musarum
cogitatis, & pacis artes negle-
ctum non itis inter media arma.
Quod rectè & vtiliter à vobis fie-
ri, prudentes magis sentiunt
quàm vulgus. Nam reuera, incly-
ti Ordines, hæc non ornamenta
solùm reip. sunt, sed auxilia & ful-
cra. Tollite; quid nisi squalor &
tenebræ occupant, & feròx quæ-
dam, aut vt veriùs dicam, ferina
vita? Ab omni æuo (Annales sa-
cros & profanos consulite) Deus
exstare artes istas voluit, velut
pharos & lucentes quosdam
ignes in tempestuoso mari. Istæ
pacem dirigunt, bellum diri-
munt: istæ vitia virtutesque pre-
munt aut excitant, testes tempo-
rum, arbitræ meritorum. Reges,
& magna illa nomina, obliuio-
nem æternam iam nunc cogitent,
nisi

nisi pennatus iste currus euehat,
& ostendat per æuum & per gen-
tes. Quid argumenta colligo?
vno verbo rem dixi, Deus exstare
artes istas voluit: & hoc quoque
ab eo, quod vos iuuatis. Eat in sæ-
cula, fuisse in vnâ prouinciâ per
quinque ampliùs lustra bellum,
idque ciuile, imò intestinum; col-
lapsa tractu, aut deiecta impetu
omnia; publicam priuatamque
inopiam: vos animo stetisse dites
& vberes, & de rebus salutaribus
iudicasse magis quàm computas-
se. Enimuerò facite ita Ordines,
manum labenti patriæ supponi-
te, nec præsentia solùm in oculis
habete, sed futura. Potens ille
Deus viuit, & magnus noster
Rex: vterque auxiliabitur, ille &
iste in suâ causâ. Interea CRV-
CEM accipite, atque etiam ferte.

Vt columna, quę recta stat, im-
posito magis pondere firmatur: sic
altas rectasq; mentes oportet, non
cedere oneri, sed obniti. Vos per
vos facietis. ita vterque ille faueat
& auxilietur, quem dixi. Loua-
nij, pridie Nonas Nouembr.
∞. ID. XCII.

AD LECTOREM.

HABES Lector quę de
Cruce scripsimus, sed
germana. Antea atque
alibi quę edita (credes
hoc nobis) non sunt no-
stra. Quid ergo? non illa
dictauimus? Fortasse. sed o imperitiam!
quasi edendi illo fine. Reuerentior posterita-
tis sum: & aliud scio esse Schedia, aliud
Opera, nec subitaria hæc nostra dedicanda
in Memoria templo. Quid, quod alij gra-
uius etiam peccant? qui excipiunt aut in-
tercipiunt dicta aut oratiunculas nostras,
& in contumeliam mei diuulgant. Aliter
non accipio. Euum hoc vt multis delictis
fibulam, ita petulantia & licentia laxat: &
quod auct procacissimus quisque, id etiam
audet. Ego semel & serio testor, audite qui
in Europâ. NIHIL MEVM EST, AVT
ERIT, QVOD NON DE AV-
TOGRAPHO MEO, ET ME VO-
LENTE, SIT EXPRESSVM. Qui-
cunque aliter, mihi iniuriam facit, vobis
fucum. Deus bone, hæc monenda publicè ef-
se? Ecce in bona opesque externas ius est

Hoc de
Romana
Tertull.
pra-
script.
adu. h-
ret. cap.
xxxvi.

non viuo mihi solum sed mortuo, & sola-
tium sati est voluntas vltra fatum: in istis
animi & ingenij verè bonis non idem erit?
Reprimite Principes qui potestis, & vos
lectores quâ potestis: illi puniendo, vos sper-
nèdo. Ego præter testari nihil habeo. & hoc
etiam addo, Siquid vsquam præter religio-
nem moresque veterum, non agnosco: &
tibi adhæreo Statu felix Ecclesia, cui to-
tam doctrinam Apostoli Petrus &
Paulus cum sanguine suo profude-
runt. Hæc ex animo scripta, vt in animum
demittas, te, per spes tuas & per quidquid
carum est, Lector rogo,

IN

IN
IVSTI LIPSI V.CL.
DE CRUCE LIBRVM, AD
Principes Christianos Elegia IOAN-
NIS BOCHII S. P. Q. Antuer-
piensi à Secretis.

I QVA salutiferi tangit vos gloria signi,
Si qua fides, si quis religionis amor;
Si meritū Crucis, & studiū vos excitat vllum,
Et memores vestri nominis esse iuuat;

Christi adūm o procures, positis aduertite mentes
Rebus, & hoc vno figite corda libro.
Hic decus, & factis seges hic vberima vestris,
Laurus & hic vero Principe digna viuet.
Qua genus humanum denicla morte triumphat
Arbore, cui nostra stemma salutis inest.
Ipsa Dei pietas ramorum amplexibus haret,
Et riguis Christi sanguine vernal apex.
De trunco fidei pendent mysteria nostra,
Maestate Deus, corpore verus homo.
Radicem cruor innocui purissimus agni,
Qui lauat humana vulnera sortis, alit.
O crux, o columen, spes vnica, planta salutis,
O lignum aetherij fertile depositi.
Noxia prima fuit miseris mortalibus arbor,
Damna sed hæc medica nostra resarcit ope.
Protulit illa necem, vitam hæc, erat illa doloris
Mater, at hæc plausus, lætitiæq; fuit.
Pérque nefas, viriūque suo de semine, calum
Clauserat illa, fores hæc reserante patent.
Illam Tenario fallax è gurgite serpens
Occupat, impietas, & furor, ira, dolus.

Hanc natus genitore Deo, qui sœderis ob ses,
Lethæo veteres carcere traxit auos.
Nec voluit seros Erebo parere nepotes,
Colla sed excusso libera ferre iugo.
Victricis vexilla Crucis, credentibus omen
Exultat, imperij signa futura sui.
Umbrarum hæc oculus haud aspicit arbiter aquis,
Sæuit, & auxiliis expedit arma nouis.
In Crucis excidium Latias aptare secures
Apparat, & domina concitat vrbis opem.
Primaq; Casareus tentauit verbera lictor
Incaustum, & rabie proficiente nihil.
Nam lignum Crucis ad quosvis obduruit ictus,
Statque magis, quanto caditur illa magis.
Christi adûm, fides numerum cruciatibus augeat,
Et Crucis imperium crescere pœna facit.
Crux vicit crucis artifices, tormenta propago,
Vnus & innumeros Christus in orbe Deos.
Non tamen antiquus furiarum in sede quiescit
Hostis, at indicto prælia Marte ciet.
Omnia conquirit pœnarum inuenta, tyrannos,
Monstra, faces, laqueos, flagra, metalla, feras.
Donec Romuleos Christi victoriæ fascis
Subdidit, & victo Casare iura dedit.
Hinc aquila cessere Cruci, vastumque per orbem
Crux fuit augustæ gloria prima viris.
Ut quoties fera barbares, aut nominis hostis
Christi adûm, sacra mouerit arma Cruci;
Arsacides, vel mollis Arabs, Macedumq; phalanges,
Pontus, & Ismarij Luna superba ducis;
Aut Scythæ, vel Garamas, mediis vel Syrtibus Ammon,
Errorum aut furis gens agitata nouis;
Protinus intrepidus animis, armisque paratis,
Sancta salutifera pro Cruce turba stetit.
Nunc idem, & rabie nunc imminet hostis eadem,
O procures, eadem causa tuenda Crucis.

Inuagite

Inuagite communes fata in communia dextras,
Ne pereant omnes, dum sibi quisque cauet.
Crux acies volet in medias, hoc vincite signa,
Cui didicit famulas mors dare victa manus.
Quod stygij tremuere lacus, quod mundus, & hostis
Quo viso, trepida perdidit arma fuga.
Hæc monet antiqui scrutator Lipsius æui,
Et stimulos scriptis subdit ad arma suis.
Vile crucis quondam leti genus eruit umbris,
Pœnæque supplicij quanta, quibusque fuit.
Exemploque docet, tantum si dedecus insons
Mortis, ob humani criminis acta talit;
Si Deus esse reus voluit, culpamq; piuit.
Deleuitque necem morte, cruore nefas;
Hortari benefacta Crucis vos stringere ferrum
Pro Cruce, coniunctas sumere tela manus.
Hoc vos sancta fides (nam defensoribus istis
Tempus eget) pietas, officiumque rogant.
Arma dabunt superi victricia, tessera Christus,
Crux signum, noster buccina lustrus erit.

MAXÆ-

MAXÆMYLIANI
DE VRIENDT,
SENATVIGANDAVENSI
A SECRETIS, AD IVSTI
LipsI de Cruce libros,
Epigramma.

*S*upplicij ferale genus, trabs hospita leti,
Cruce olim, & dirus fontibus horror erat.
Tormentum inuisum, durum, execrabile lignum,
Quo grauius nullum terra nouerca dabat.
At postquam sata patre Deo, sata Virgine proles
Diluit in celsa crimina nostra cruce:
Victima pro seruis dominus, pro fontibus insons,
Pralesis medicus, pro grege pastor amans;
Illicet ex illo, Crux lux, mors vita, trophaum
Furca, decus probrum, poena medela fuit.
Hospite pressa Deo tanti Crux numinis, olim
Cruce scelerum Nemesis, nunc scelerum una salus.
Hos olim tam grande decus, tam nobile pignus
Terra diu ceco textit auara sinu:
Dum veluti postliminio tandem extulit illam,
Et luci lucem * Caesar habere dedit. * Constantinus
Fallor? an & IVSTVS cen Caesaris amulus, atra
Nocte laborantem tollit ad astra Crucem?
O factum iustè: sic rident lumina iustis,
Inuidiâ iniustis lumina fracta dolent.

Anumam rex Delius indit.

DE IVSTI LIPSI
LIBRIS DE CRUCE,
MICHAELIS VANDER-HAGEN
ANTVERPIENSIS
Ad Lectorem Epigramma.

*S*ite prisca iuuant: hoc, docti, DE CRUCE, LIPSI,
Ingentis plenum, volue, laboris opus.
Supplicium Crucis ille vetus describit ad vnguem,
Quale fuit, nostram SALVIFICAMQ. CRUCEM:
In qua hominû lapsus, scelerumq. Piator, atrocem
Mortem, insons, multo sanguine passus erat.
Vnde noua extinctis lux extitit, vnde sepultis
Vita oriens, rutilam sustulit alta facem.
Vnde redemptio & alma reconciliatio manant:
Vnde perennantis flumina pacis eunt.
Ista vetustatis referat penetralia, Lector,
Vtere eo; & quantus, disce, vir ille fiet.

IN

IN CLAR. VIRI
IVSTI LIPSI
DE CRVCE LIBROS.

LIPSI, Palladiæ decus coronæ,
LIPSI, delictum nouem Sororum,
Quo nec est melior benigniorque:
Iam loquax nimium, nec æqua lingua,
Quæ, vah, artibus abrogare sanctam
Virtutem solet ac politiori
Doctrinæ, reprimetur illa, nam tu,
Qui doctissimus vnus es virorum,
Vnus es simul optimus virorum.
Est cura pietas, & ipsa virtus,
Hac doctrina velut politur auro.
Testes DE CRVCE sunt tres Libelli
Docti, Iupiter! & pij libelli.
Coniunctam, bone lector, hic videre
Virtutem licet eruditioni.

Balthasar Moretus I. F.

IVSTI

IVSTI LIPSI
DE CRVCE
LIBER I.

CAP. I.

Preconiuncula. Materies & ordo operis.

AGCREDIOR de CRV-
CE scribere, sed tuam
prius opẽ auxilium-
que inuocans quicquam
consecrasti, & infa-
me illud lignum in-
strumentum fecisti publicę salutis. Tu
Deus à Deo genite, homo ex homine
genite, hominibus genite, da mihi ve-
ra, da recta scribere, tibi in honorem,
Cruci in splendorem, nobis in fru-
ctum. Materies & ordo mei operis
iste. Quid Crux, & cuiusmodi fuerit:
Vbi, Quare, Quomodo, & Quatenus vsur-
para. Hęc omnia non distinctè solùm,
sed diffusè dicam: nec displicebit ac-
curatio illi, cui salutare hoc signum
placebit.

CAP.

Crucis nomen polysemon. Hæc nostra Gabalus etiam dicta, item Infelix lignum, & Infame. Sed & Crux non in ligno.

*Crux
quidquid
cruciat.*

CRUX significatione duplici, Laxâ & Adstrictâ. Illa est, cum pro omni angore, tormento, atque etiam interitu sumunt. ut Comici passim, qui *Abire* iubent in *malam Crucem*: ut Gracchus, qui dixit (alio etiam genere) *Malo Cruce perire*: ut Plautus de homine merso aquis, *Abstractum in maximam malam Crucem*. Sed & Terentius à cruciando, Meretrices dixit *Crucis*: nec dissimiliter Plautus, *Aliqua mala Crux semper est, quæ aliquid petat*. Paulo diuersius illud eiusdem: *Quæ te mala Crux agit*? quod ad fine istis, *Quæ laræ, aut quæ intemperie*? At Adstricta significatio est hæc mea, & vulgo receptissima, cum peculiariter cruciatum & interitum notamus in ligno. Quid ita? credo, quia eximius ille, mors tarda & planè cum sensu. Dixerunt & alio nomine *Gabalum*. Nonius ex Varrone citat: *Nos barbari quoddam nocentes in Gabalum suffigimus homines, vos non barbari noxios absoluitis*. Quæ vox etiam in priscis Glossis, sed vocali mediâ mutante: *Gabulum*, βαβούλος, explicatque laxè, ut vides, & pro quocunque tormento. Dixerunt aliter, *Infelicem arborem, lignum, stipitem*. In carmine horrendo apud Liuium: *Caput obnubito, arbori infelici suspendito*.

*Mors in
ligno.*

Gabalus.

*Infelix
arbor.*

*Me-
næ
Prolo-*

Aulu-

ibide-

*Lib. i.
aduer-
sus
Marc.
cap. i.*

*In Ga-
lum.*

Lib. v.

Lib. i.

suspendito. De Cruce accipi res docet, & Cicero, qui in eâ pro Rabirio palàm sic interpretatur. & Seneca: *Inuenitur qui velit adactus ad infelix illud lignum trahere animam tot tormenta tracturam*. Minutius Felix: *Deus ligneus, rogi fortasse vel infelicitis stipitis portio*: id est, crucis. Dixit & *Infamem* Poëta incertus.

*Epist.
c. i.*

*In Osta-
tio.*

*In Cara-
lesta.
Virg.*

*Infelix
lignum.*

*Infelix
stipes.
Infamis
stipes.*

*Noxius infami districtus stipite membra,
Sperat & à fixâ posse redire Cruce.*

Natæ appellationes à iudicio & sensu vulgi, quibus hoc supplicium in horrore pariter & vilitate. Itaque Apuleius (in meo quidem & prisco libro) *Damnatam Crucem* dixit.

* *Damnata*, inquit, iam *crucis candidatus*: bene, & pro hoc sensu. Etsi autem Crux propriè in ligno: tamen adnoto, similitudine etiam ita dictam suspensionem aut fixationem in aliâ paraturâ. puta in monte aut petrâ. Sic Tertulliano sunt *Crucis Caucasorum*, alludenti ad Promethea illic affixum: quem ipsum Lucianus describit & appellat *σκαυρωδὲν*. Sic & Manilius de Andromedâ, quæ in scopulo vinctâ & ceto exposita: *Et cruce virgineâ moritura puella pendit*.

* Vulgo
designata.

*Crucis in
petrâ.*

CAP. III.

Nomina phrasæve ad hoc supplicium: Figere, Configere, Cruciare. item Crucarius, pro appendendo.

CRUCIS hæc nomina: supplicij quod per eam, ista, *Cruci suffigere*. ut Velleius de pi-

de piratis, quos Cēſar, inquit, *Cruci ſuffixit*. In *cruce ſuffigere*. vt Hirtius. *Iuba Numidas* eos, qui loco amiſſo fugā ſe receperant, in *cruce omnes ſuffixit*. Item *Cruci aſſigere*, & *Cruci figere*, crebra in libris. Illud min⁹, *Figere* ἀνάγει, & ſine additione. Tertullianus ſic vtitur: *Taceo quòd ſigitur* (Chriſtus:) *in hoc enim venerat*. Quod idem *Conſigere* Paulinus Nolanus Epiſcopus dixit:

Agnoscant trepidi, quem conſigere rebelles: de Chriſto ad iudicium venturo. Etſi Tertullianus paullo aliter, *veterem hominem conſigum eſſe Chriſto* dicit: quod vulgò, *vnà crucifixum*. Suo etiam & proprio verbo appellarunt. *Cruciare*. Auſonius:

— *Crucianerat illic*

Spreta olim, memorem Veneris, Proſerпина Adonim.

Hegeſippus: *Capiebantur innumeri* (Iudæi,) *quingenti ferme ad diem cruciabantur*. quod eſt in *crucem* agebantur: atque Iosephus in iſtā ipſā re dixerat, ἀνεſταυροῦντο. Paulinus:

— *Cruciatā in carne coruſcum*

Agnoscant trepidi.

Gloſſæ veteres: *Cruciat*, crucificat, σταυροῖ. Nota ibidem & *Crucificat*, quod in iſdem gloſſis alibi: *Crucificatus*, ἐσταυρωμένος. A *Crucio* ſiue & *Cruce* ipſā *Cruciaris* dictus iſ qui in *cruce*, vel qui eā dignus. In ipſā, vt Petronius: *Cruciarū vnus parentes vt viderunt noctu laxatam cuſtodiam, detraxere pendentem*. Et in *Declamationibus* Calpurnij Flac-

ci in-

ci inſcriptio: *Pædagogus cruciarius*, &: *Peregrinus cruciarius*. de his qui appenſi iam in *cruce*. At qui eā digni, per conuicium aut minas quoque ſic nominati. Iſidorus: *Cruciaris*, eò quòd ſit *cruce dignus*. Apuleius: *Nec tantillum cruciarius ille deterrius*. Ammianus: *Longum eſt, quæ cruciarius ille conſlauit*.

CAP. IIII.

Græcorum verba ad Crucem & crucifixionem. Heſychius & Ouidius emendati, iſte etiam explicatus.

IST A Latinis: Græcis duo ferè *Crucis* nomina, Σταυρός & Σκόλοψ. Illud frequen-

tius: quod tamen propriè non niſi ſtipitem ſignat ſingularem & erectum. Latinè dixeris *Palum* ſiue *Vallum*. Euaſtathius: Σταυροὶ ὅτε δὲ καὶ ἀποξυμμερία ἔχουσι τὰ ἐς αὐτά παρα τοῖς μὴ λαλοῦσιν εὐχρηδὲς γίνονται δὲ παρὰ τὴν εἰς αἰετος δόση, ἢ παρὰ τὸ εἰς εὐρος ἵστασθαι. οἱ δὲ αὐτοὶ Σκόλοπες λέγονται: *Stauri ſunt ligna recta & præacuta: quæ & Stauara dicuntur ab iis qui min⁹ ingenuè loquuntur. facta vox, vel quòd ad ærem ſtent, vel quòd in latum. Hi ipſi & Scolopes dicuntur*. Quod ait, εἰς εὐρος vel in latum, de pluribus iunctis verum eſt, vt ſolet in caſtorum vallo. Neque immuto; etſi ex Heſychio paullo aliter deriuante, poſſim. Ille ſic: Σταυροὶ, οἱ καὶ ἀπεπηγότες σκόλοπες, χάρσες, καὶ πάντα τὰ ἐς ὅτα ἔχουσι. ἀπὸ τῆς ἐς αὐτοὺς σταυροὶ, ἢ ἐκ τῆς εἰς τὴν αὐτὴν ἵστασθαι: *Stauri, defixi*

defixi stipites sunt, valli, & omnia ligna recta stantia: ab eo quod stent Stauri, vel quod ad auram consistant. Alluisse ad postremum hoc etymon Prudentius videatur.

— Crux istum tollat in auras

Vinentesque oculos offerat alitibus.

Luciani
et cetera de
synthesis.

Hæc Grammatici. sed Lucianus ingeniosè & pro argumento, in Iudicio vocalium, deriuat à Tau litterâ, quæ figurâ crucem refert. Ait $\delta\pi\omicron\tau\epsilon\pi\upsilon$ ($\tau\epsilon$ Ταυ) καὶ τὰ τεχνήματα τὰ πονηρὰ τὴν πονηρὰν ἐπωνυμίαν συνελθεῖν: ab istâ etiam, instrumento pessimo (cruci) pessimum nomen venisse. Atque hoc in fine etiam

Σκόλοψ
quid?

dialogi iterat. Iam Σκόλοψ propriè, valium, sudemque significat acutam. Hesychius: Σκόλοπες, ὅξεια ξύλα ὀρθὰ: Scolopes, acuta ligna, recta. Homerus:

— Σκόλοπες γὰρ ἐν αὐτῇ [τάφρῳ]

Οξέες ἐσάσιν.

Ibi Eustathius: Σκόλοπες, ὀρθὰ ξύλα καὶ ὅξεια, καὶ σαυρὲς ἐκάλουν. ἐφ' ἧς οἱ κρεμασθέντες ἀνέστυρονται καὶ ἀνεσκολοπίσθαι ἐλέγοντο: Scolopes recta ligna & acuta, quæ & Stauros vocabant: in quibus appensi, cruci aut vallo figi dicebantur. Et bene, quod duo illa verba suggerit, quibus ipsam crucifixionem signabant, Ανασταυροῦν & Ανασκολοπίζειν. Ita enim plerumque compositè, ad elationem scilicet fixationemque in alto notandam: et si aliàs etiam simpliciter, Σταυροῦν & Σκολοπίζειν. Sunt & alia duo verba, quibus vulgò valdè vsi, Προσηλοῦν & Κρεμᾶν siue Ανακρεμᾶν. quorum

περὶ
σεφ.
Hymn.
x i.

Iliad.
vers. 6

rum illud clauationem ipsam in ligno propriè notat, hoc suspensionem. In illo, scriptoris aliquis error videtur apud Hesychium: Προσήλωται, ἀνέστυρονται. atque ego rescribam, ἀνέστυρονται. In isto, sæpe interpretum, qui ad suspensionem vulgariam & in laqueo aptant. Ita quod Arrianus narrat de Musicano: τὸν κρεμάσαι Ἀλέξανδρος κελεύει ἐν τῇ αὐτῇ γῇ: aliter versum legi, cum sic debuerit: Hunc Alexander crucifigi in suâ regione iubet. Curtius satis præit, qui scribit in crucem sublatum. Ita quod Diodorus Siculus in eiusdem Alexandri rebus, de Tyro captâ: πύς δ' ἐνέουσι πᾶντας, ὄντας οὐκ ἐλάττους τῶν δισχίλιον, ἐκρέμασεν: idem Curtius rectè: Duo millia crucibus affixa, per ingens litoris spatium pependerunt. Et exempla pluscula. Tale apud Latinos ipsum Suspendere, quod ad Crucem referendum moneo iuuentutem. Vt in Silio:

Hesychius
correctus.

Suspendere,
quid?

Lib. i.

Epist.

v i i.

In Ibin.

Lib.

v i i.

Hunc postquam diro suspensum robore vidit. In Senecâ: Latrocinium fecit aliquis. quid ergo meruit? ut suspendatur. In Ouidio:

More vel intereas capti suspensus Achæi,
Qui miser aurifera teste pendit aquâ.

Quibus versibus vera historia & sensus è Polybio reddatur iste. Antiochus rex per fraudem Achæum ex arce Sardiûm deduxit, & per insidias cepit. Καὶ ἐδοξε, addit, πρῶτον μὲν ἀκρωτηριάσαι τὸν ταλαίπωρον, μετὰ δὲ ταῦτα τὴν κεφαλὴν ὑποπεμόντας αὐτὸν, καὶ καταβρίψαντας ἐς ὄνειον αἰσκὸν, ἀνασταυρᾶσαι τὸ σῶμα: Et

Ouidius
explicat.

22
visum est, primò admutilare illum miserum
& extremas partes succidere, deinde capite
eius resecto & in asininum culleum coniecto,
reliquum corpus crucifigere. Hæc res: sperne
aliorum inanes logos. Sed & mecum lege,
teste pependit aqua: non triste aut reſte, quod
vulgatur. Vult enim, eum non in ipsâ auri-
ferâ aquâ, id est Pactolo, suspensum: quî po-
tuit? sed iuxta eam, atque illâ quasi arbitrà
& inspectante. Pactolus autem haud longè
Sardes, vbi hæc gesta.

CAP. V.

Diuisio prima Crucium: & de specie vetustis-
simâ dictum, Affixione. Tertullianus per
occasionem correctus, atque Isis eadem cum
Cerere existimata.

VERBA non vltra me tenent: rem or-
diamur. cui illustrandæ duplex genus
Crucium statuo, Simplex & Compactum. Il-
lud voco, cum in vno simplici que ligno sit af-
fixio, aut infixio. Quæ crux, meo iudicio,
prima fuit, & in aliam speciem à rudi hac
ventum. Sed ea quoque duplex, vt tetigi: al-
tera ad Affixionem, altera ad Infixionem.
Nam aliàs ad arborem siue stipitem alliga-
bant figebantve hominem. vt in Cupidine
crucifixo Aufonij, quem sic describit:

Eligitur mæsto myrtus notissima luco,
Inuidiosa Deûm pœnis. Cruciauerat illic
Spreta olim, memorem Veneris, Proserpina
Adonim.

Huius

Huius in excelso suspensum stipite Amo-
rem,
Deuinctum post terga manus, substrictâ-
que plantis
Vincula marentem, nullo moderamine
pœna
Adfigunt.

Verba omnia nota: videbîs & in arboris sti-
pite appensum, nec manibus expansis, sed à
tergo deuinctis, denique nec clavis sed fu-
nibus substrictum: nisi fortè in pedibus.

Apolog.
cap.
viii.
Extr.
regebr.

Simile in Tertulliano, de Tiberio: qui Satur-
ni sacerdotes, vt inquit, in eisdem arboribus
templi sui, obumbratricibus scelerum, votiu-
is Crucibus exposuit. In Martyrologio, de Paph-
nutio: Ipse palma arbori affigitur, ceteri au-
tem ferro necantur. Nec ambigimus arbo-
res plerumque huic rei seruisse, præsertim
in grandi numero cruciandorum, siue reci-

In arbor-
ritu ap-
pensio.

fas leuiter & ad Crucem aptatas, siue etiam comantes. Sed & in stipite simplici idem fuit. Ex Tertulliano: *Quanto distinguitur à Crucis stipite Pallas Attica, vel Ceres Farrea, quæ sine effigie, rudi palo & informi ligno prostant?* Nam rudem ecce palum componit & assimilat cum Cruce. Sed in eius verbis menda de Cerere Farreâ. Cur enim sic appellet? an quia far inuenerit? esto. atqui non omnis Ceres sic efficta, sed certa aliqua, & in loco, quem voluit expressum: sicut de Pallade, quæ Athenis. Legendum arbitror, *Faria siue Pharia*: quasi dixerit Cererem, quæ in

Ægypto. Et intellegi credam Isidem: quæ nomine diuertit à Cerere, numine communicat. Ita Herodotus: *Δημήτηρ δὲ, Ἰσις.* In Apuleio, ipsa de se Isis: *Me primigenij Phryges Pessinuntiam matrem nominant, me Eleusiniy vetustam deam Cererem.* Eusebius de Præparatione: *Φασὶ τῶν αἰγυπτίων τὸν μὲν Ὀσίριν εἶναι τὸν Διόνυσον, τὴν δὲ Ἰσιν τὴν δὴμητρεα: Αἰοῦντ Ἀγυπτίῃ Ὀσίριν εἶναι Βακχὸν, Ἰσιν δὲ Cererem.*

CAP.

CAP. VI.

Altera Simplicis Crucis species, Infixio. Seneca, Hesychius, Plato, Plinius, illustrati.

ATQVE hæc fuit in Simplici Cruce Infixio: est & in eadem Infixio. qualis? cum nudum hominem erecto acutoque stipiti insigebant, eâ formâ & facie quam exempla hæc docebunt. Seneca: *Video istic Cruces nec vnus generis, sed aliter ab aliis fabricatas. Alij capite conuerso in terram suspendere, alij per obscæna stipitem egerunt.* Duo in iis verbis obserues, & Cruces varias fuisse, quod nunc diducimus: & inter eas, Infixionem. Quam magis etiam aperit idem Seneca: *Cogita hoc loco carcerem & Cruces, & adaptum per medium hominem, qui per os emergat, stipitem.* Viden' clarè medium hominem scissum & transossium? Atque id imagine etiam illustrat Hesychius: *Σκόλοψιν, ὡς ὅπτησιν· τὸ γὰρ παλαιὸν τοὺς κακὰργεῖντας ἀνέσκολοπίζον, ὁξυνόντες ξύλον διαράχως ἢ τένωτα, καθάπερ τοὺς ὀστέωδους ἰχθύας ὅτι ὀβελοκων:* Sudi fixationem dixeris, quasi Assationem. Nam antiquitus maleficos sudi insigebant, acuto ligno penetrantes spinam & dorsum, sicuti assos in veribus pisces. Vbi amplius discio, propriè hoc esse Σκόλοψιν; & Σκολοπίσιν vbi legitur, plerumque referendum ad hanc formam. Ista Crux nescio an Mæcenati etiam descripta: cuius versus apud Senecam iam olim sic legimus:

B 5 Hanc

*Hanc mihi, vel acutâ
Si sedeam Cruce, sustine.
Vita dum superest, bene est.*

Vult miser & aduspirat vivere, etiam inter tormenta, & in istâ maximè cruciante Cruce, quam signanter dixit *Acutam*. Sed ait etiam *Sedere*: benè. Nam ille profectò habitus hominis ab infero in superum sic transfixi. Hoc ipsum genus *Ανασκινδυλῶσθαι*, dictum Græcis, quasi diffindere & dissecare

Et Plato. *πιδῆναι*. Plato eo verbo usus: *Μαστιγώσεται, σρεβλώσεται, τελευτῶν δὲ πάντα κακὰ παθὼν ἀνασκινδυλῶθήσεται*. Flagellabitur, distorquetur, denique omnia mala passus Cruce diffindetur.

De Pincio.

Plinij etiam verba huc referam narrantis, Polybium cum Scipione in Africâ leones homicidas crucifixos vidisse, quia ceteri metu pœne similis absterrentur eadem noxâ.

Quis enim credat operosam & compositam crucifixionem illam fuisse? non ego: & accipiam de hac promptâ & fortuitâ in stipite infixione, siue etiam affixione.

In genere de Cruce Compactâ: tum de primâ eius specie, Decussatâ. & an hæc sit Andreana?

AT *Compacta* Crux est, quæ manu facta, idq; è duplici ligno. Ita septuaginta Interpretes Ptolomæani, libro Iosue quâ vulgò est, *lignum*, & Chaldaeo paraphraste, *Cruce*, ipsi verterunt *ξύλον διδύμον*: bene sanè, ad hanc formam. Hæc est plena & vera Crux, in quâ brachia etiam explicantur, atque ideo *Patibulum* non semel dicta. Huius species triplex, ut distinctè imò curiosè edisseram, & semel tollam dubitationes aut lites. Est *Decussata*, est *Commisssa*, est *Immissa*.

Illa prima mihi dicitur, in quâ duo ligna directâ & æquabilia, inter se obliquantur. Decussare hoc enim Romani dixerunt. Hieronymus: *Decussare, est per medium secare, veluti si due regula concurrant ad speciem litteræ X. quæ figura est Crucis*. Nec minùs clare Isidorus: *X. littera, & in figurâ Crucem, & in numero decem demonstrat*. Obscurius paullo alij Patres & Doctores nostri. ut Iustinus Martyr: qui illud Platonis in Timæo, *Εχλαζεν αὐτὸν ἐν τῷ παντί*: *Decussavit eum in universo*: ad seueranter ad Christum & Crucem nostram retulit, quo nisi hoc aspectu? Iam cum transuersis obliquatisque manibus benedictionem Iacobi eodem aptant: quid nisi hæc forma in oculis? Damascenus:

Ἰακώβ προσκυνοῦσας τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου, ἐν πλάγῳ αἰσῶντος χερσὶ τοῦ υἱοῦ Ἰωσήφ βυλογησας, καὶ τὸ σημεῖον τῆς σωτηρίας διαγράφει σαφέστατα: *Iacob adorans extremum virga, alternantibus manibus liberos Ioseph benedicens, etiam signum hoc Crucis describit manifestissimò. Quid χεῖρες istæ ἐν πλάγῳ μέναι ἐστὶ non ambiguum, tamen audiamus Cedrenum commodè explicantem. Ἰσραὴλ (idem cum Iacobo) τὰς χεῖρας ἀμείβων, τὴν μὲν δεξιὰν ἐπὶ τοῦ νεωτέρου, τὴν ἀριστερὰν δὲ ἐπὶ τοῦ πρεσβυτέρου τὴν κεφαλὴν πθεῖς: Israel manus permittans, dextram quidem in iunioris, sinistram verò in senioris caput imponens. Et Tertullianum in istâ ipsâ re: Impositis & intermutatis manibus benedixit, & quidem ita transuersim obliquatis inter se, ut Christum deformantes, iam tunc portenderent benedictionem in Christum futuram. Quomodo Christum*

Crux
Andree
ma.

deformarunt illæ manus? imò Crucem: & sic mihi libido aliquando legere: sed refræno, & accipio Christum crucifixum. Hæc illa est quam Andream hodie dicimus, validâ & satis veteri famâ diuū istum in eâ

in eâ cruciatum. Anne verâ? facit me vt ambigam Martyrologium Romanum: in quo hoc saltem legas, in *Cruce suspensum*. & magis Hippolytus, qui scribit *Crucifixum Patris in Achaia, ad arborem oliuæ rectum*. Quid magis contra famam? Atque hæc fixio ad Simplicem nostram potius abeat, longè à Decussatâ.

CAP. VIII.

Commisssa Crux quid nobis sit? exemplis testibusq; asserta, tum etiam vestigio nostræ lingue.

IAM *Commisssam Crucem appello, cum ligno erecto breuius alterum supernè, & in ipso capite committitur, sic vt nihil exstet. ea forma examussum est in T litterâ, quam vno ore omnes cum Cruce componunt. Lucianus vbi Tau accusatur: τὸ γὰρ τοῦ τῶ σώματι φασὶ τοὺς τυράννους ἀκολουθήσαντας καὶ μιμησιμένους αὐτοῦ τὸ πλάσμα, ἐπεὶ τὰ χεῖματι τοῖς τετραγύλοις πεκτύναντες, ἀνδρώπους ἀνασκολοῦντες ἐπ' αὐτά: Huius enim corporis filium tyrannos aiunt secutos, eiusque speciem imitatos, simili deinde figurâ ligna fabricasse, & homines in eis fixisse. Patam est Crucem intelligi. Tertullianus: Ipsa enim littera Græcorum Tau, nostra autem T, species Crucis. Isidorus: Tau littera speciem Crucis demonstrat. Hieronymus: Antiquis Hebræorum litteris, quibus vsque hodie Samaritæ vtuntur, extrema Tau Crucis habet similitudinem. Paulinus Nolanus: Christus non mul-*

titu-

Antonia
na Crux.

Aegyptij
inier no-
842.

Signifi-
tio eius.

DE CRUCE

titudine nec virtute legionum, sed iam tunc in sacramento Crucis, cuius figura per litteram Græcam Tau numero trecentorum exprimitur, aduersarios Principes debellauit. Adstruunt etiam picturæ, & nostra lingua. In illis quidem, passim hodie videas D. Antonij verustissimi monachi penulæ & manui assui aut imponi hanc crucem. An quia Aegyptius ille vir, quibus iam olim notum, & inter sacra hoc signum? Certè in obelificis, qui inde Romam vecti, sculptum sic vidimus : cum anulo tamen vel ansulâ superne, nec satis solidè scio ad quam rem aut vsum. Sed de præcipuâ ipsâ notâ, dignum aliquid notâ Ecclesiasticæ nostræ historiæ prodiderunt. Ruffinus: *Signum hoc dominica Crucis, inter illas quas dicunt ἱερογλυφικὰς id est Sacerdotales litteras habere Aegyptij dicuntur, velut unum ex iis quæ apud illos sunt litterarum elementis. Cuius litteræ seu vocabuli hanc asserunt esse interpretationem, VITA VENTURA.* Sozomenus: *Φασὶ δὲ τῆ τοῦ καυαυρμένης τούτης (τῆ Σαραπίδος) πινὰς τῶν καλαυμένων ἱερογλυφικῶν χαεακτῆρων σταυροῦ σημεῖον ἐμπερεῖς ἐγκέχαεαμένους τοῖς λίθοις ἀναφανῆναι. παρ' ὧν τῶν δὲ τὰ τοιαῦτα ἐρμηνεύουσιν σημαίνει τὴν τὴν γραφὴν, ζῶν ἐπερχομένην. Αἰνὺν τὸν τοῦτο (Sarapidis) diruto & disiecto, quasdam ex iis, quas vocant Hieroglyphicas notas, similes signo Crucis inscriptas lapidibus apparuisse. Ab iis autem, qui docti hæc talia, explicatam eam notam, signifi-*

Lib.
cap.
xxix

Lib.
Eccle.
Hist.
cap. 5

LIBER PRIMVS.

31

gnificare Vitam venturam. In Suidâ etiam historiola hæc breuiter, *Ἐπὶ Θεοδοτῆς τῆ μαχαλου βασιλέως καθαυρμένων τῶν Ἑλληνικῶν ἱερῶν, ὁρεθισαν ἐν τῷ Σαραπίδος τῷ ἱερογλυφικῷ γράμματι σταυροῦ ἔχοντα τύπου. ἃ περ σταμένοι οἱ Ἕλληνας χρεῖαν ἵσταντες, ἔφασαν σημαίνειν τὸν σταυρὸν παρὰ τοῖς ἱερογλυφικῷ ζωοποιήματα ζῶν ἐπερχομένην. Theodosio magno regnante, cum sana gentilium diruerentur, inuenta sunt in Sarapidis templo Hieroglyphicæ litteræ habentes Crucis formas. quas videntes ἡ gentilium qui Christo iam addicti erant, aiebant significare Crucem apud peritos Hieroglyphicarum notarum Vitam venturam. Atqui & à linguâ argumentum petij, sed nostrâ. Nos inquam Belgæ hodie, bacillos in hanc formam, quos ægrorum brachiis sustentaculum subicimus, vocamus ipsâ Latinâ voce *Cruckas*.*

CAP. IX.

Affirmata Crux Immissa è scriptis maximè Patrum: ipsi alij per alios, & imaginibus per nos etiam, explicati.

DENIQUE Immissa crux est, cum ligno erecto transfuersum alterum iniungitur atq; immititur, sed sic ut ipsum secet. Ita eminentia hîc semper aliqua & capitellum, aliter quàm in Commissâ. Etiam anguli hîc siue fines quaterni, illic terni. Quis de istâ ambiget? Ingerunt eam oculis Picturæ patitèr & Scripturæ priscæ. Sed illas omitto

aut

A Iustino
de
scripta.

Crucem sic aptat. Μονοκέφαλος γὰρ κέερα
εἰδένος ἄλλης ἀνάγκης, ἢ χήματός ἐχοι ἀντις
εἰπεῖν. Ὁ δὲ εἶπε εἰ μὴ τῇ τύτῃ ὅς τὸν Σταυρὸν
δείκνυσιν. ὁρδίων γὰρ ἐν ἐστὶ τὸ ξύλον, ἀφ' ἧς ἐστὶ τὸ
ἀνώτερον μέρος εἰς κέρας ἐπωρμένον, ὅταν τὸ ἄλ-
λο ξύλον θεωρημοδῇ, καὶ ἐκατέρωθεν ὡς κέ-
ρα τὰ ἐν κέρασι παρεξέχοντα τὰ ἀνεφαίνε-
ται. καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πηγνύμενον ὡς κέρας καὶ
αὐτὸ ἔχον ἐστὶν, ἐφ' ᾧ ἐποχούνη οἱ σταυρέμενοι.
Vnicornis enim cornua alteri rei aut figura
haud quispiam similia dixerit aut ostenderit,
quàm illi quæ Crucem refert. Rectum enim
unum est lignum à quo est suprema pars in
cornu sublata, cùm alterum lignum aptatum
est: & utrimque tanquam cornua illi uni cor-
nu coniuncta, extrema apparent: & illud in
medio defixum, & ipsum tanquam cornu emi-
net, in quo requiescunt & innituntur crucifi-
xi. Obscuriuscula alibi verba, sed hac parte liqui-

liquidissima, quòd eminens vnum cornu fa-
cit à vertice crucis. Iam alij Patrum, variâ
imagine, non sine lasciuiâ quadam ingenio-
rum & stili eam describunt & notificant. Vt
Hieronymus: *Ipsa species Crucis, quid est ni-
si forma quadrata mundi? Aues quando vo-
lant ad aethera, formam Crucis assumunt. Ho-
mo natans per aquas, vel orans, formâ Crucis
visitur.* Vt Tertullianus: *Victorias adoratis,*
cùm in Tropæis Cruces intestina sint tropæo-
rum. Omnes illi imaginum suggestus in signis,
monilia crucium sunt. Si para illa vexillorum
& cantabrorum stolæ crucium sunt. Laudo di-
ligentiam, noluisse incultas Cruces consecra-
re. Vt Minutius Felix: *Cruces nec colimus,*
nec optamus. Vos planè, qui ligneos Deos con-
secratis, cruces ligneas, vt deorum vestrorum
partes, forsitan adoratis. nam & signa ipsa, &
cantabra, & vexilla castrorum quid aliud
quàm inauratæ Cruces sunt & ornata? Tro-
phæa vestra victricia non tantùm simplicis
Crucis faciem, verùm & affixi hominis imi-
tantur. Signum sanè Crucis naturaliter visi-
mus in naui, cùm velis tumentibus vehitur,
cùm expansis palmulis labitur: & cùm erigi-
tur iugum, Crucis signum est: & cùm homo
porrectis manibus Deum purâ mente venera-
tur. Ita signo Crucis aut ratio naturalis inni-
titur, aut vestra religio formatur. Vt Ma-
ximus Taurinensis: *Grande est Crucis sacra-
mentum, & si intellegamus, per hoc signum
mundus ipse saluatur.* Nam cùm à nautis scin-
ditur

Ab Hieronymo.

Tertulliano.

Minutius.

Maximus.

In Marc.
cap. xi.

Apolog.
cap. xvi.

In Dia-
logo
Octa-
uio.

De Cru-
dora.
Homil.
i.

diur mare, prius arbor erigitur, velum distenditur, ut Cruce Domini facta aquarum fluentia rumpantur. Sed & bonus agricola, cum parat terra solum vertere, non nisi per signum Crucis id facere conatur. Dum enim aratru dentale subiicit, afficit (lege, affigit) aures, stiuam inserit, figuram Crucis imitatur. Celum quoque ipsum huius signi figurâ dispositum est. Nam cum quatuor partibus distinguitur, Oriente, Occidente, Meridiano, ac Septentrione, quatuor quasi Crucis angulis continetur. Ipsius etiam incessus hominis, cum manus lenauerit, Crucem pingit. atque ideo elenatis manibus orare precipimur, ut ipso quoque membrorum gestu passionem Domini fateamur. Et diffusissimè omnium Iustis-

Iterum
Iustis.

nus: Κατανοήσατε πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, εἰ ἀνδρὶ τῷ χρέματι τέτι (Σταυροῦ) διοικεῖται, ἢ κοινωνίαν ἔχει δυνάμει. Θάλασσα μὲν γὰρ ἐτέμενε, ἡ μὴ τοῦ τοῦ τρόπαιον ὁ καλεῖται ἰσίων ἐν τῇ νηυσὶν μεῖνῃ. γῆ δὲ οὐκ ἀροῦται ἀνδρὶ αὐτῇ. σκαπανεῖς δὲ ἐργασίαν ἔποιον, ἐδὲ βαναυσουργοὶ ὁμοίως, εἰ μὴ διὰ τὰν τὸ χῆμα τοῦτο ἐχόντων ἐργαλείων. τὸ δὲ ἀνθρώπου χῆμα ἐδὲν ἄλλω τὰν ἀλόγων ζώων διαφέρει, ἢ τὸ ὁρθόν τε εἶναι, καὶ ἔκτασιν χερῶν ἔχειν, καὶ ἐν τῷ περὶ σώματι διὰ τῆ μεταβολῆς τεταμένον τὸν λεγόμενον μυζωτήρα φέρειν, δι' ἣν τε ἀναπνοήσιν τὸ ζῶον, καὶ ἐδὲν ἄλλο δείκνυσιν ἢ τὸ χῆμα τοῦ Σταυροῦ καὶ τὰ παρ' ὑμῖν δὲ σύμβολα τῶν τῷ χρέματι τέτι δυνάμιν δηλοῖ. •• λωμεν καὶ τῶν τροπαίων δι' ὧν αἱ τε ἀρόδοι ὑμῶν πανταχοῦ γίνονται, τὰρχῆς καὶ

* Vide
Not.

καὶ δυνάμει τὰ σημεῖα ἐν τῷ κόσμῳ, εἰ μὴ νοῦντες τὰ τοῦ πράττετε. καὶ τῶν παρ' ὑμῖν διοικούντων αἱ τροπαίαι τὰς εἰκόνας ἐπὶ τῷ τῷ χρέματι ἀνατίθετε, καὶ θεὸς διὰ γραμμάτων ἐπονομάζειτε. Considerate omnia quæ in mundo sunt, an sine signo hoc Crucis gubernentur, aut possint præbere sui usum. Mare enim non scinditur, nisi tropeum istud, quod malus appellatur, saluum in naui maneat. Terra non aratur sine eo. Fossores verò opus non absolunt, neque alij item operarij Mechanici, nisi per instrumenta quæ formam hanc referant. At humana figura non aliâ re belluis differt, quàm quòd, & recta sit, & manuum extensionem habeat, & in facie à fronte protensum nasum per quem & respiratio animalibus est, neque aliud demonstrat quàm signum hoc Crucis. Sed & apud vos notæ huius signi potentiam declarant: • cum alia quedam, tum tropea, ob quæ progressus & expeditiones ubique vobis sunt imperij & potentia signa in istis præferentes, etsi ignorantes hoc facitis. Et Imperatorum qui apud vos mortui sunt imagines in hac figurâ ponitis, & Deos per litteras appellatis. Quæ pluscula posui, quia me quoque inter exscribendum delectarunt inuentiuncula istæ Patrum. Spero & te, si plenè intelleges: atque adminiculum, figuras istas, habe.

* Vide
Not.

CAP. X.

In quâ Crucium formâ Christus mortem tulerit? videri in ultimâ, argumento è Patribus & picturis. Ruffini non bona fides notata in verbis Pauli citandis siue explicandis.

HABES omnes Crucium species. In quâ earum ille mortuus, qui morte suâ nobis vita? Ne quaerendum quidem cen-

cenſeam, niſi dubitaſſe & diſputaſſe viderem viros graues & ſacrorum peritos. ego arbitror & pronuncio, in hac poſtremâ. in illâ inquam, quæ quatuor ſinibus vniuerſum orbem complexa eſt, non ſine myſterio, quod toti orbi mortuus, Saluator noſter pendit. Tangit hoc & docet Sedulius:

*Cruxqua-
drangula,
quo my-
ſterioſ*

Nèue quis ignoret ſpeciem Crucis eſſe colendam,

Quæ Dominum portauit ouans, ratione * po-
tenti,

** Siue
patenti.*

Quatuor inde plagas quadrati colligit orbis.
Splendidus auctoris de vertice fulget Eous,
Occiduo ſacra labuntur ſidere planta,
Arcton dextra tenet, medium leua erigit
axem.

Et auctoritas etiam firma à D. Paulo. cuius hæc verba, *Vt poſſitis comprehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit latitudo & longitudo, & ſublimitas & profundum*, plerique Doctorum veterum referunt ad Crucem. Auguſtinus: *Erat latitudo, in quâ porrectæ ſunt manus; longitudo à terrâ ſurgens, in quâ erat corpus infixum; altitudo, ab illo innexo ligno ſuſum quod eminet; profundum, ubi fixa erat Crux, & ibi omnis ſpes vitæ noſtræ.* Damascenus: *Ἡμεῖς τὰ τέσσαρα ἀνὰ τὴν Σταυρῶν διὰ τὴν μέσσην κέντρην καὶ τοῦ ὀριζήσαντος, ἐπο-
διὰ τῆς τῆς τοῦ δυνάμεως τὸ, τὸ ὕψος καὶ τὸ βάθος, μῆκος καὶ πλάτος, ἵτοι πάντα δεξιῇ τε καὶ ἀριστερῇ κτίσις συνέχεται.* Sicut quatuor extrema Crucis per medium centrum vin-

*D. Paulus
huius expli-
cationis.*

*ciuntur & iunguntur: sic per diuinam poten-
tiam Sublimitas & Profunditas, Longitudo
& Latitudo, siue omnis conspicua & inconspi-
cua creatura continetur. Palàm & ipse qua-
tuor fines nominat, & verba Pauli huc ad-
aptat. Ruffinus cur dissentit? qui tres mo-
dò agnoscit, & ipsa Apostoli verba (nefas!)
admutilat & detruncat. Docet, inquit, Apo-
stolus Paulus illuminatos esse debere oculos
cordis ad intellegendum quæ sit altitudo, lati-
tudo & profundum. Descriptio Crucis est. cu-
ius eam partem quæ in terram defixa est, pro-
fundum appellauit: altitudinem verò illam,
quæ in aërem porrecta sublimis erigitur: lati-
tudinem quoque illam quæ distenta in dex-
tram leuamque protenditur. Mirum, & in
verbis Pauli, & in eorum sensu longitudinem
vbique improvidè omisit, an de industriâ
ciecit? Culpa, si illud: crimen, si istud. Sed ad
rem. Poëtæ quoque & Pictores sunt à for-
mâ istâ. Nonnus disertè scribit, Christum
sublatum Εἰς δόρυ τετραγώνου: in lignum
quadrilaterum. Et in prisca sculpturis (illis
merito fides) quadrata conspiciuntur hæc for-
ma. Constantinus Imp. in Labaro suo ex-
pressit: & Deus ipse in aëre ei deformatat.
In columnis eiusdem Principis, quæ nunc
in cognomine videntur, quò ea recidit?)
Cruceiusmodi in sculpta visitur, &
rimque ab alatis Geniis sustentatur.
Quid, quòd in Numis plurifariam sic ap-
paret?*

In Sy-
bol.Cruce in
lapi-
dis.

pàret? quorum alibi damus typos. Nec meo
sensu, ambigi profectò potest, in tam veteri
Christianorum sensu. Tamen sunt qui de
Commisâ siue de Tau formâ contendunt.
nec damno, etsi dissideo: quia & illi si Titu-
lum supernè addis, efficere atque imaginari
possis quaternos istos fines.

CAP. XI.

Apud plerasque gentium Cruces ferè vñtatas.

*Apud Syros, Iudeos, Ægyptios, Persas,
Afros, Græcos, maximè Romanos. Quando
apud eos cæperit? An & apud Germanos?*

CRUCES satis vidimus: vbi gentium
eæ in vñt fuerint, addam. Etsi vno ver-
bo pænè dixerim, vbique gentium receptas.
Oriens quidem plerumque vsurpauit, id quæ
iam olim. De Syris in Esthère scriptum: *Su-
spensus est Aman in patibulo, quod paraue-
rat Mardocheo. De Iudæis, in Iosua: qui re-
gem eius (Hai) suspendit in patibulo vsque
ad vesperam. Item in Numeris: Tolle cunctos
Principes populi, & suspende eos contra So-
lem in patibulis. Atque in sacris libris sæpius.
Ægyptios etiam vñs reperio. vt Thucydides
de rege Inaro: *αποδοσία ληφθεὶς ἀνέστυρετο*:
prodizione captus, in crucem est actus. Et Iusti-
nus, in eadem Ægypto: Agathocles occiditur,
& mulieres in vñtionem Eurydices patibulis
suffiguntur. Et Persas crebrò. Herodotus de
Polycrate: *Αποκτείναι δὲ μὴ οὐκ ἀξίως ἀπηνή-
σιος Οὐρίτου ἀνέστυρετο*: Interficiens eum (quod
indignum relatu sit) Orates in Cruce suffixit.*

Cruce Sy-
ri in vñt.

Iudæis.

Ægy-
pti.

Persis.

Ammianus de suo auctore: *Aelianus Comes & Tribuni patibulis scelestè suffixi*: capti nempe à Persis. Sed Afros vel omnium creberrimè: qui non in viles modò, sed illustrissimas personas adhibebant. Atque à Senatu Carthaginensium etiam *Duces*, (Valerij verba sunt) *bella prauo consilio gerentes, et si prospera fortuna subsecuta esset, Cruci suffigebantur*:

Grati. Video & Græcos vilitate. Certè Alexander Macedo Glaucum medicum, & Tyrios, & plures crucifixit. Etiam Xantippus Atheniensis Artayctam Persam, de quo apud Herodotum in Calliope extremâ leges.

Romani. & quando. Iam Romanis *vetus veterrimùmque* (verba Victoris vsurpabo) *supplicium patibulorum*. Si Liuius fides, statim sub primis regibus vsurparunt: & exemplum in Horatio, cui id sub Tullo parabatur. Et si Cicero dissentire videtur, & horridum illud Carmen ad Tarquinium Superbum auctorem referre. *Ili.* *Etor, inquit, colliga manus. quæ non modò huius libertatis mansuetudinisque non sunt, sed ne Romuli quidem, aut Numæ, sed Tarquinij, superbißimi ac crudelißimi regis ista sunt cruciatus carmina, Caput obnubito, arbori infelici suspendito.* Quæ tamen aut populariter & ad causam Cicerò dixerit; aut hoc sentiens, non ab auctore illa Tarquinio fuisse, sed illo maximè digna, & apud eum crebra. Vtrum horum est, video etiam liberâ rep. statim in vsu cruces. Dionysius de seruis coniuratis: *Καὶ αὐτίκα οἱ μὲν ἐξ οἰκῶν συλληφ-*

Cicero explicatus.

Lib. xix.

Lib. cap.

Platarch. Alex.

In C. stat.

Lib.

Orat. pro bis.

Lib. An.

Deu. 2.

Deu. 2. οἱ δὲ ἐν τῶν ἀγορῶν ἀχθῆντες ἀνευνολο-
γῶτο ἰδοὺν ἀπαντες. Et ilicò alij quidem è domibus extracti, alij è foris abducti, omnes in Crucem acti sunt. & deinceps *ἡ ἀμυγχόσι*, ** Infinit.*
ut cum Græcis dicam, testes. Quid Germani: nunquid & illi vsi: distrahor. Tacitus videtur dicere: *Proditores & transfugas arboribus suspendunt.* sed fortassis ad laqueum & suffocationem hoc aliquis trahat. Tamen idem *Patibula* etiam attribuit: *Quot patibula captiuis, quæ scrobes*: quo nisi suo & Romano sensu?

*Et ut ar-
na.*

*An Ger-
manis
cruce-
sint?*

Videri.

CAP. XII.

Apud Romanos vile fuisse hoc supplicium, & plurimùm seruorum. Quas ob causas ij affecti.

PLVRIFARIAM igitur receptæ Cruces, sed vix tamen nisi in homines viliores, Romano quidem ritu. Atque apud eos seruorum ferè hoc supplicium, aut plebciorum qui iuxta seruos. De seruis mulier apud Iuvenalem:

Pone Crucem seruo.

Sat. vi. In Satyrico. Et alia apud Petronium: *Nec Dij sinant, ut amplexus meos in Crucem mittam.* Ita enim venustè seruùm cruciarium appellat, quâ facie sermonis Scelus pro scelesto. Seruus ipse apud Plautum comiter fatetur.

*In Mili-
to.*

Noli minitari, scio crucem futuram mihi sepulcrum,

C 5 Ibi

Ibi maiores mei siti sunt, pater, auus, proauus, abauus.

Atque aded peculiare hoc seruis, ut nomine *Seruile supplicij* Crux veniat capienda. In Tacito: *Asiaticus (enim is libertus) malam potentiam seruili supplicio expiauit*. Iterum. *Sumptum de eo supplicium in seruilem modum*. In Vulcatio explicatiùs: *Centuriones rapti insit & in crucem tolli, seruiliq; supplicio affici*. In Capitolino: *Nam & in crucem milites tulit, & seruilibus suppliciis semper affecit*. Ergo Liuium sic euolues: *De captiuis, ut quisque liber, aut seruus, sua fortuna à quoque sumptum supplicium est*. Sux fortunæ: nempe Crux seruo reposita, gladius aut securis libero. Ipsum hoc ita in Hirtio legas: *Prehensi serui tres, & vnus è legione vernacula. Serui sunt in crucem sublatis, militi ceruices abscisa*. *Seruile igitur hoc supplicium, sed non obleuem aut cottidianam noxam*.

Horatius indicat:

Si quis eum seruum, patinam qui tollere iussus

*Semesos pisces, tepidumque ligurrierit ins,
In cruce suffigat, Labeone insanius inter
Sanos dicatur.*

Indicat, inquam, graues fuisse & in extremo supplicio extremas causas. Sed quas illas? agrè vniuersas dixerim: quasdam ad numerabo. Delatura domini. Pertinax apud Ca-

Ut Dela-
tio.

In Per-
tin.

rauit,

ranit, in Crucem sublatis talibus seruis. Sic Macrino iam Principe, *συκοφαντεῖ τε ἢ δοῦλοι, ὅσοι δεισόντες κατήγγελλον, ἀνεσκολοπίσθησαν*: *Sycophantæ, aut serui, quicunque dominos detulerant, in crucem sunt acti*. Et in genere, *omnis machina contra dominicam salutem*. Paulus: *Si serui de domini salute consulerint (Mathematicos, intellige:) summo supplicio, id est Cruce, afficiuntur*. Item Fuga, sed (ut opinor) diuturna, aut repetita. Cicero tangit: *Quæ Crux huic fugitiuo potest satis supplicij adferre?* Et Valerius: *Cruce dignissimi fugitiui*. Quin Scipio, apud eundem, transfugas Romanos, *tanquam patriæ fugitiuos, Crucibus affixit*. Simile sub Augusto, in Sexti milite puniendo, qui ferè è fugitiuis: *Τὸ μὲν δὲ δολοκὸς, αἰτ' Διο, τοῖς δεισόν-
ταις ὡς πτωχὸν ἀπεδόθη*. *ei δὲ τοῦ μὲν εἰς κύριος δέσποτο, ἀνεσκολοπίσθητο*: *Seruitia dominis reddita ad pœnam; quorum domini non exstarent, Cruci sunt fixa*. Quanquam hîc & alia causa suberat, Hostilitas in rem Romanam. Hæc & plura in seruis: quos mitiores durioresve domini, grauius, mitius, pro arbitrio sunt puniti.

Machina-
tio.

Fuga.

De be-
lo Hirtio
pan.

Lib. 1.
Sermi-
111.

C A P.

Etiam liberi quidam in Crucem dati, sed viliores aut nocentiores: ut Latrones, Sicarij, Falsarij, atque alibi & Fures.

Crux indigna liberis.

Proferendum crucibus.

Latrones sic puniti.

QV I D autem in liberis? Rara crux, ut prædixi. Quin remouere prorsus ab hoc genere Lactantius videatur, vbi de Christo: *Cur si Deus fuit, & mori voluit, non saltem aliquo honesto genere mortis affectus est? cur potissimum Cruce? cur infami genere supplicij? quod etiam homine libero, quamuis nocente, videatur indignum.* Sed frænanda ea assertio est: & ciue quidem indigna Crux, nec credo usurpatam in eos nisi præter leges, & per sæuitiam: viliores liberi, & provinciales, non ab eâ profectò immunes. Atque hæc crimina in iis cruciaria: primum, Latrocinium. Seneca: *Latrocinium fecit aliquis. quid ergo meruit? ut suspendatur.* Cæue de alio suspendio interpretè, Petronius: *Imperator provincie insit latrones Crucibus affigi.* Apuleius: *Latronem istum, miserorum pignorum meorum peremptorem, Cruci affigatis.* Callistratus Ictus: *Famosos latrones, in his locis ubi grassati sunt, furcâ figendos compluribus placuit.* Scripserat ille, Cruce, ut pòst docemus. Cum ipso Seruatore vtrunque secus latrones duo fixi: quos duo Euangelistæ disertè *ληστές* appellant, Lucas paulò communius *κακέρπες*. Dein de Si-

Lib. i. tit. i. in lib. cap. xxvi.

Epist. v. i.

In Satyr.

Lib. i. tit. i. in lib. cap. xxxv. De punit.

Lib. v. tit. i. in lib. cap. xxi. i.

Lib. vi. tit. i. in lib. cap. xxi. i. in Ale. xand.

de Sicariatus. Paulus: *In honestiores (Sicarios) pœna capitis vindicari placuit, humiliores verò in Crucem tolluntur, aut bestiis subiiciuntur.* Tertio, crimen Falsi. Firmicus: *Facient in crimine falsi comprehensos in Crucem tolli.* Anne & furtum? ita, sed non Romæ. Lampridius: *Cum quæreretur à regibus, quid apud eos fures paterentur? illi responderunt, Crucem.* Et mirum niè Gallis Germanisve isti reges, quorum moribus etiam nunc Fures ad furcam. Alia etiam crimina in hanc pœnam, ne ambigas: sed ego sileo, quæ testibus aut tabulis non configno.

Et Sicarij.

Et Falsarij.

Alibi & Fures.

CAP. XIII.

Quæ causa falsò assignata in Cruce Christi? videri Innouationem & Seditionem esse.

CV M hæc vidimus, piè non curiosè quæro, in Seruatore nostro quis prætextus (nam causa nunquam fuit) ad Crucem? Blasphemiam aliquis dixerit, ex vocibus aut iudiciis Iudæorum. Atque ipsi sanè ita apud Pontificem accusant, & huic noxæ testes quærentur, & ipse denique Pontifex eius damnat. Attamen, si legem spectes, hi tales lapidibus, non cruce puniti. An non veriùs ac simplicius, totum illud iudicium, etsi iudicij dissimile, Romanis moribus legibusque directum? Mihi videatur. & respondeam damnatum innoxium nostrum agnum, quasi Seditionis nomine & Regni affe-

Christus non est blasphemus secundum scripturam.

Potius ob regni cupiditatem.

affectati. Certè Romanâ lege, *auctores seditionis aut tumultus, pro qualitatù dignitate, aut in Crucem tolluntur, aut bestiis obiciuntur*. Quod autem sic etiam apud Pilatum accusatus, Lucas clarè: *Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dare Cesari, & dicentem se Christum regem esse*. Credidit, nec credidit Pilatus: & Titulum tamen causamque mortis inscripsit, *Rex Iudeorum*. Ex Iudeorum quidem libris si rem decidimus, intricamur. nec usquam traditum clarè quæ noxa ad crucem, nisi quod Philo prodidit de Homicidis. *contra quos ait Legislatorem mille mortis genera, si potuisset, dilecturum fuisse: cum non potuit, pueris aliiu πορο διατάττει, καλούων τοὺς ἀνελόντας ἀναπολομένους: pœnam aliam adiunxit, iubens homicidas & sicarios crucifigi*. Sed tuâ pace Philo, ubi hoc Legislator? nusquam expressè. hoc tantum vniuersè: *Quando peccaverit homo, quod morte plectendum est, & adiudicatus morti appensus fuerit in patibulo*. Peccatum non designat: & frustra credo fore, si quis nunc quærat. Tamen Theologi vidento. ego. *ἐν ἀλλοτρίῳ πορῶ πόδα & τίθημι*.

CAP. XV.

Crux interdum liberè & laxè vagata: in hostes, in seditiosos, in Christianos, in feminas denique.

IN hos ergo tales ex ordine & more Crux usurpata. Interdum regnum cilargius, & præ-

Apud
Iudeos
moneta
crucis
in
vicia
hodie in-
carta.

* In ali-
no choro
pedem
nou ponit.

Lib.
Pauli
Tit.
xxi.

Cap.
xxii.
xxiii.

Lib.
de Iud.
c. 11.
ge.

Deut.
ron. 11.
xxi.

præsertim apud reges. Nam hi ex libidine sæpe ita sæuierunt in hostes aut rebelles, & vno tempore multos. Alexander Magnus vt suprâ tetigi, *duo millia Tyrionum*, capta eorum vrbe, *crucifixit*. Alius minutus Alexander in Iudæa, *ἐπιώρυσε ἐν δρόμῳ μετα τῶν παλλακίδων, ἀνασπαράσας πορσεύειν Ιουδαίων ὡς ὧ: Conuiuans in publico & conspicio loco vnâ cum pellicibus, iussit in Crucem dari Iudeorum ad octingentos*. Quindilius etiam Varus, ex eadem gente, ob nescio quem motum, *ἀνεπαύρωσε τῶν διχαλιῶν: crucifixit circiter bis mille*. At Titus in obsidione illâ exitiali, *quingenos, & plures, in singulos dies Crucibus affixit: καὶ διὰ τὸ πλῆθος χῶρα πένελείτο τοῖς Σταυροῖς, καὶ Σταυροὶ τοῖς σώμασι: & ob multitudinem terra Crucibus, & Cruces corporibus deerant*. Nota, nota. historica hæc fide, non attollendi causâ dicuntur, & ab eo qui vidit, Iosepho. Nec ego miseror. abi pessima natio, hæc præmia Crucis illius, quam impiè posuisti nostro & tuo (voluisses modò) Seruatori. Iam & Augustus confecto bello Siculo, *sex millia seruorum, quorum domini non exstabant, in Crucem egit*. Et in Christianos Tyranni crebrò adhibuerunt, atque eos numerosos. Lego vno tempore, vno loco, *ad millia decem sic interfecta*. Atqui nec à famineo sexu abstinerunt hoc supplicium. & Tiberius, ob adulteratam in templo Isidis Paulinam, *τοὺς τε ἱερείας ἀνεπαύρωσε, καὶ τὴν Ἰδην ὀλέθρου θύον*.

Hostes se
punit.

Aut tur-
bida.

Gravidi
numerosi
sep.

* Est idē
quod ex
Dione
suprà
cap. xii.

Interdum
& fami-
na.

plur alius: & Sacerdotes crucifixi, & Idam (ancillæ nomen) quæ corruptela causa fuerat. E Christianis etiam Beata Eulalia, ungulas flammâsque perpeffa, demum cruci affixa martyrij coronam accepit. Sed & in Corsicâ, sancta Iulia virgo crucis supplicio coronata est. Plura in Martyrum historiis exempla reperies, &, si voles, addes.

I. L I P S I DE CRUCE LIBER II.

CAP. I.

Transitio ad Modum figendi. præmissum de atrocitate huius supplicij, quod Summum & Extremum dictum.

Dixi satis Quid Crux & Cuiusmodi fuerit, Vbi & Quare usurpata: pergo longius, & vniuersum hoc pœnale ædificium exstruo, per singula etiam membra. Dicam enim Quomodo usurpata: & non animis solum, sed pœnæ oculis subiiciam sæuitiam & fœditatem eius supplicij: quæ sanè magna. Nec temerè Cicero crudelissimum teterrimumque appellauit: & poëta Nonnus

— ἐλεγεῖσθαι τὴν αὐτὴν πόντον: damnatissimum quod-

quoddam fatum. Quin etiam Iurisconsulci, nomine Summi supplicij, velut ob eminentiam, designant istud. Paulus: Summo supplicio, id est Cruce, afficiuntur. Ab eadem mente Supremum Vlpianus dixit: Si liberi sint, ad bestias dari; si serui, supremo supplicio affici. cum enim aliud non exprimat, & de seruis responsum sit, iure capio Crucem. Cur non ignem? inquies: cum Tertullianus etiam dixerit & censuerit, Summam ignium pœnam? Quia ex Iurisconsultorum mente, Crux etiam supra ignem. Certe Paulus hoc ordine Summi supplicij tria genera recenset: Crucem, Cremationem, Decollationem. Præit, vt vides, Crux: & cum causâ, si infamiam, magnitudinem, & præsertim diuturnitatem pœnarum in eâ attendis. Dicta hæc ipsa Extrema pœna. vt in Apuleio de seruo cruciando: Certum extrema pœna, quæ more maiorum in eum competit. An & sic Arnobius? Crucem mereatur extremam, quisquis vobis dominis supplicarit. Quod tamen etiam laxè, & de peste aut pernicie capit interpretari.

CAP. II.

Duplex figendi Modus, Vulgaris & Rarus. In illo Flagellatio ex more semper antecit.

Sed sæui fœdique quid in hoc supplicio fuerit, Modus ipse dixerit: quem graphice imus repræsentatum. Vt magis possit, partimur, & duplicem eum facimus: Vulgaris rem

rem, & Rarum. Illum, qui receptissimus & quo vulgò utebantur. Alterum, qui magis sepositus, nec in tam assiduò usu. De illo priùs: & quidem ordine hæc tria, *Quæ ante fixationem, Quæ in ipsâ, Quæ post ipsam.* Ante Fixionem duo adhibita: *Flagellatio & Deductio.* Flagellatio quidem sollennis antecessor, & raro in crucem dati nisi sic purpurati. Apud Liuium, de seruis coniuratis: *Multi occisi, multi capti, alij verberati crucibus affixi.* Verberatos ecce prædixit. Alexander apud Curtium, moris huius retinens, eos qui Pertram obstinatè defenderant, omnes verberibus affectos, sub ipsis radicibus Petreæ crucibus iussit affigi. Iudæi, apud Iosephum, *μὲντοι καὶ τοὺς βασιλεὺς τῶν βασιλέων τῶν αἰνίων, ἀνίσταμενοι: flagellati & præcruciati ante mortem omne genus verberibus, crucifigebantur.* Philo item narrans Iudæos Alexandriæ in crucem actos à Flacco: hoc addit: *παρὰ τὸ αἰνιολογεῖν ἐν τοῖς διατροῖς: postquam flagellati fuissent in theatro.* Sollennis ergo mos, imò lex: & horrendum Carmen discretè canebat: *Verbera intra aut extra pomerium: & tum denique succinebat. Arbori infelici suspendito.*

CAP. III.

Flagellorum & Virgarum discrimen. Illa magis vilis, & magis acerba esse. solere & talis asperari.

VERBERATI igitur: sed utrum virgis an flagellis? Illas interdum reperio: sed magis

magis crebrò ista. Discrimen enim esse sci- mus: & quia Virgæ honestiores, inhonestis- ^{Flagra cruciarum propria. Cicero explicat.} simo huic supplicio adtributa *Flagra.* Cicero illudens & cauillans in Labienum: *Portia lex virgas ab omnium civium corpore amouit, hic misericors flagella retulit.* Quomodo retulit? vnà cum Cruce scilicet, cui hæc adiuncta. Dixi inhonestiora fuisse. Ita, & propriè seruorum, Sic apud Terentium *ad necem operiere loris. SAN. loris liber?* ^{Terentius.} Exclamat & indignatur, ut in re insolenti, quòd libero intentata lora. Et ab hac notà seruilem conditionem Menæ Horatius approbat:

Sectus flagellis hic triumphalibus

Horatius.

Præconis ad fastidium.

Significat à Triumuiris (Imperium iis & animaduersio in seruos) cæsum flagris publicè, idque sub præconis voce. Itaque & Ma- ^{Macrob.} cer I. tus scripsit, *Ex quibus causis liber fuistibus, ex his seruum flagellis cadi.* Et Impp. rescripserunt, mulierem habere iustas diuortij causas, *si se verberibus, quæ ingenuo aliena sunt, afficientem maritum probauerit.* *Flagra hæc ipsa intelligunt: quæ cum ab ingenuis, tum à fæminis remota maximè. Atque ut nouum & seuerum in Licinio Pontifice narrat Valerius: quòd ei virgo Vestalis, quia parum diligens ignis æterni custos fuisset, digna visa est, quæ flagro admoneretur.* Flagella autem hæc aspera adedò ut *Vlpianus scripserit, ministrorum immanitate,*

multos sub eiusmodi flagellis interiisse. Et
Horribile etiam id Horatio visum agno-
minare.

Nec scuticâ dignum, horribili scētere flagello.
Quod magis fuit, cum ea infiris talis aut of-
ficulis exasperabant. Factum Romæ, atque
alibi. Eustathius dici notat ἀσεργαλωτάς
μάστιγας, τὰς ἐξ ἀσεργαλῶν ἐνεργειῶν κατα-
κερτυμύνας: Flagrata laria, que talis insertis
inuolutis que confecta sunt. Apud Athe-
næum quispiam recenset, in Parthis opti-
mates quoque & Satrapas, vbi visum Regi,
ῥάβδους καὶ ἱμάσιον ἀσεργαλωταῖς μασιγροῦσθαι:
virgis & loris taxillatis cedi. Apuleius agno-
scit, & Flagrum pecuinis osibus cathenatum,
scitè appellat. Ille idem Gallis Matris deum
adscribit. Arrepto flagro, inquit, quod semini-
ris illis proprium gestamen est, contortis taniis
lanosi velleris prolixè fimbriatum, & multiu-
gis talis ouium tessellatum, indidem sese mul-
tinodis commulcant ictibus. Et Plutarchus
appositè ad eius lucem: Οὐδὲ μάστιγος ἐλάβε-
ρας δέδμενος, ἀλλὰ τὸ ἀσεργαλωτῆς ἐμείνης, ἥ
τοὺς Γάλλους πλημμελοῦντας ἐν τοῖς μητρώοις
κολάζουσι: Nec qui libera verberationis egeat,
sed flagri illius taxillati, quo Gallos aliquid of-
fendentes in sacris Magnæ matris coercēt.

An tale aliquod flagri genus, quo Christus
etiam noster cæsus? imaginantur aut pin-
gunt per pietatem nonnulli. Haud ego asse-
ro: sed illud Euangelistæ, cæsum esse & qui-
dem flagro. Sic enim Matthæus, corruptâ

ipsâ

ipsâ Latinâ voce: Τὸν δὲ Ἰησοῦν φρασελλώσας
παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῇ. Iesum cum flagellasset,
tradidit ut crucifigeretur. ἱμάδι λην, id est, lo-
reum flagellum appellat Nonnus.

Πηγεδανῇ Χριστοῦ δέμας φοινίξεν ἱμάδι λην.
Horribili Christi corpus rubescit habenâ.

CAP. IIII.

Solitos ad Columnam verberari, atque aliàs per
viam. De ipsâ columnâ cui sacrum corpus
annexum.

SEd obserua. Flagellatio hæc non vno
semper loco, aut tempore. Aut enim an-
te Deductionem utebantur, idque domi,
aut in prætorio: quod in Seruatore factum.
aut in ipsâ Deductione, per viam: quod mo-
ris fuit magis prisca. Si domi, ligabant inter-
dum ad columnam. Firmamenta huic ritui
non tam multa reperio, reperio tamen. Ar-
temidorus vbi somnium narrat serui, qui vi-
sus sibi ab hero δεφείσθαι, deglubi & turpiter
tangi: addit, προσδεθείς κίονι πολλάς ἐλαβε πλη-
γὰς: columnæ alligatus, multas accepit plagas.
Phileas etiam apud Eusebium, scititiam in
Martyres, qui Alexandriæ, referens: Ἄλλοι δὲ
πρὸς τοὺς κίονας ἀντιπρόσωποι ἐδιδύντο: Alij au-
tem ad columnas vultibus inter se aduersis,
astringebantur: & de flagellatione sentit.
An & Plautum sic accipimus?

— Abducite hunc

Intrò, atque adstringite ad columnam fortiter.
Ego quidem: etsi ad custodiam modò id fa-

D 3

ctum

Aut aliquis pertendat. Sed de Seruatore nostro non ambiguum, plis quidem & in religione antiquis. Etsi enim Euangelia non exprimunt: tamen secuti Patres. Prudentius clarè, & cùm ritus quoque prisci attestatione: — atque columna

Annexus, tergum dedit, ut seruire, flagellis.

Hieronymus & suo æuo exstitisse commemorat: *Ostendebatur illi (Paulè) Columna, Ecclesie porticum sustinens infecta cruore Domini, ad quam vincetus dicitur & flagellatus.* Indicat fulcri usum habuisse in ædificio templi: quod ipsum Prudentius. *Perstat adhuc, templumque gerit veneranda columna.* Etsi Bedæ tempore in medio Ecclesiæ fuisse, ipse testatur. Meminit huius quoque, & miraculorum per eam, Gregorius Turonensis. Hæc domi flagellatio, & ad columnam: quid per viam? sub furcâ id factum, de quâ in loco dicam.

CAP. V.

Crucem suam tulisse, aut totam, aut eius partem.

AD Deductionem venio, in quâ duo obseruo, *Ludibrium & Tormentum.* Ludibrium, quod ipsi coacti crucem suam ferre, aut certè eius partem: ut verè esset illud quod dicitur, *Suo sibi iumento malum.* Artemidorus: *Βασάλλειν πνὰ τῶν δαιμόνων χθονίων κακέρχων μὴ ἰδόντι Σταυρὸν αὐτοῦ σημαίνει.*

ἔοικα

ἔοικα γὰρ καὶ ὁ Σταυρὸς θανάτῳ, καὶ ὁ μέλλων προσηλοῦσθαι πρὸς τὸν βασάλλει: *ferre aliquem Deorum inferorum, malefico quidem id videnti Crucem prodicit. Similis enim & Crux morti; & qui in eâ figendus, prius eam portat.* Plutarchus etiam comparatione quadam utili: *Καὶ τὰς μὲν σώματι τῶν κολαζομένων ἕκαστος τῶν κακέρχων ἐμφέρει τὸν αὐτοῦ Σταυρὸν, ἡ δὲ κακία τῶν κολασθεῖων ἐφ' ἑαυτῶν ἕκαστον ὁρᾷ αὐτῆς τεταίνεσθαι.* Et corpore quidem quisque maleficorum suam effert Crucem: malitia autem cruciatuum quemque in se, ex se, gignit & fabricatur. Benè hoc & salubriter Plutarchus: *Ὁ δὲ θεὸς (ait quispiam) quàm malè est extra legem viventibus? quidquid meruerunt, semper expectant.* Sed repono me in gradum. Ferebant Crucem. atque ita Ioannes de Christo: *Βασάλλων τὸν Σταυρὸν αὐτοῦ ὁ ἡγούμενος εἰς τὸν λεγόμενον κελίου τόπον: βαίνων τὴν suam Crucem, exiuit in locum Caluariæ dictum.* Quâ solâ causâ vetera quædam vaticinia aut imagines Doctores nostri ad Christum trahunt. Ut Tertullianus hoc de Isaaco. Cùm, inquit, Isaac à patre hostia duceretur, & lignum ipse sibi portaret, Christi exitum iam tunc denotabat, in victimam concessi à Patre, lignum passianis suæ baiulantis. Idem in Isaia verbis istis: *Cuius imperium factum est super humerum ipsius. Solus, ait, novus rex Christus nouæ gloriæ potestatem & sublimitatem in humero extulit, id est Crucem.* Et Christus sanè totam plenamque

D 4

Crucem

Crucem tulit. Ni fecisset, quid opus erat
auxiliatore & subsequâ, qui adleuasset?
Alij non semper totam: atque ideo cautè
predixi, eius partem. Nam qui ritu veteri sub
furcâ cæsi ducebantur, * ferebant non nisi
istam. Imò interdum nec istam. Nam fac in
arbore aliquâ crucifixum, & subito: profe-
ctò, præter se, nihil tulit.

CAP. VI.

*Deductos cum vexatione, Stimulis etiam
actos.*

TORMENTVM etiam in Deductione:
quia trahere, diuexare, & stimulis age-
re per viam solent. Dionysius de tractione:
δι' ἀσπαῶς αὐτὸν μαστιγέμενον ἐκέλευον ἔλκειν:
per forum flagellatum ipsum, trahere eos ius-
sit. Nec dubium est quin impulerint, deiece-
rint, erexerint, per sæuitiam aut per lusum.
De Stimulis etiam non temerè addo. &
apertè auctor adfirmandi Plautus, apud
quem conferuo feruus:

*O carnificinum cribrum! quod credo fore,
Ita te forabunt patibulatum per vias
Stimulis, si noster huc reuenerit senex.*

Habes Stimulos, idque in Patibulato (ad fur-
cam astricto) & per vias. Iungit iterum cum
Cruce Plautus: Stimulos, Laminas, Crucés-
que. & aliàs meminit, sed sic vt seorsim eos
fuisse sciamus inter cruciatus & tormenta,
sicut laminas & ignes. Pictores nostri asser-
culum siue tabellam imæ Christi vesti ap-
pingunt,

pingunt, quæ clavis præacutis consita pedi-
bus calcibúsque euntis illidatur: nunquid al-
ludentes ad hanc Destimulationem? quæ
tamen stimulis aliis facta. quos oblongos, si-
ue è sudibus præacutis, siue & ferro præfixis
gestabant ad hunc vsum. Sumptum à bu-
bus, quos sic exstimulabant. Sed nisi ea Pi-
ctorum mens, ipsi vidento: ego inuentiun-
culæ eius nec auctor sum, nec interpres.

CAP. VII.

*In ipsâ Fixione nudi in crucem dati: an altam,
an in terrâ depositam: id quaesitum, & utrum-
que firmatum.*

ISTA sunt quæ Ante fixationem: nunc quæ
In ipsâ. Tria considero, Suspensionem,
Astrictionem, Inscriptionem. Suspendio
præit, & ante illam etiam Nudatio. quia si-
mul ad crucem ventum, spoliabant homi-
nem, & sic in eam dabant. Receptum hoc in
plerisque suppliciis, velut Naturæ suasu, quæ
nudos induxit in vitam, & educit: etiam in
isto. Artemidorus: Σταυροῦνται ἀγὰθον πρὸς πεί-
νην. καὶ γὰρ ὁ ψυχρὸς ὁ σαρκοφάγος τοὺς δὲ πλεονε-
κτοῦς βλάπτει. γυμνοὶ γὰρ σταυροῦνται. Crucifigi ba-
num pauperi, quia sublimis est crucifixus: no-
xium verò diuiti, quia nudi crucifiguntur. In
Christo factum hoc obserues: quem Evan-
gelistæ narrant recepisse vestes post flagella-
tionem iam deducendum, & posuisse ite-
rùm deductum. Ergo nudi dati in crucem:
sed Iacentem an Erectam? Pro Iacente, Acta

D 5 vetera

vetera de Pionio Martyre: *Utrò se vestimen-
tis spoliavit, & in calum suspiciens ac Deo
gratias agens, super lignum seipsum extendit,
militique tradidit ut clavis configeretur. Satis
clare: atque etiam mox clarius: Eum igitur
ligno fixum erexerunt. Dicit nihil potest, quin
fixio hinc in Iacente facta fuerit, quæ post
erecta. Et ratio etiam aliqua suadet. Nonne
enim facilius hominem sic affigere supinum
& inclinatum: quam tollere in erectam,
pendulum, labentem, fortasse & reluctan-
tem? videtur. Tamen quod in Erectam,
plurculi adfirmant testes. Cicero in Gaiianâ
cruce describendâ: *Quid attinuit, cum Ma-
mertini more atque instituto suo Crucem fi-
xissent post urbem in viâ Pompeiâ, te iubere
figere in viâ quæ Rhegium spectat? Et verba
& rei seriem vide, obseruabis fixam primò
crucem, & tum in eam datum. Idem in Ra-
birianâ: In campo Martio Crucem ad ciuium
supplicium desigi & constitui iubet. Stabat
iam defixa, dum caussa diceretur, & crucia-
rium suum exspectabat. Galba apud Sueto-*
nium, cuidam inclamanti se ciuem Roma-
num esse, multo præter ceteras altiore &
dealbatam crucem statui iussit. Statui, ac tum
fuffigi. Iosephus de Iudæo quodam à Ro-
manis capto: *Ο δὲ βασιλεὺς προσέταξε καὶ ἔστη-
ναι Σταυρὸν, ὡς αὐτὸν κρεμῶν τὸν Ἑλεάζα-
ρον: Bassus iussit desigi crucem, tanquam sta-
tim suspensurus in eâ Eleazarum. Denique
& libro Esdræ: Vt omnis homo qui hanc mu-**

taueris

tauerit in fisionem, tollatur lignum de domo ip-
sius, & erigatur, & configatur in eo. Vtrobi-
que hinc erectio, fisionem antecedit. Nec vi-
deo quid obduci possit: nisi istud infirmum,
statutas quidem, sed sub aduentum noxij
iterum demissas. Quis credat? aut irriti la-
boris quæ ratio? Abnuunt etiam phrasæ ve-
teres, quas scimus plerumque adsimiles re-
bus ipsis. Dicunt enim *Tollere, Agere, Fer-*
re, Dare in crucem: quæ omnia elationis
sunt aut mollitionis. Item in ipsis fontibus,
Excurre, Ascendere, Salire, in crucem: quæ
mihi videntur conuenire non nisi in Ere-
ctam. Priorum phrasium exempla nota at-
que obuia sunt: posteriorum cape ista
Plautus:

*Ego dabo ei talentum primus, qui in crucem
excucurrerit.*

Prudentius.

*Crux illa nostra est, nos patibulum ascendi-
mus.*

Plautus.

*Credo hercle adueniens nomen mutabit mihi,
Faciêtque exemplo Crucisalum me ex Chry-
salo.*

Sed & testes, in ipsâ narratione, pro Erectâ.
Nonnus de Christo:

*Εἰς δόρυ τετραπύρον, ἐπ' ἥρον, ὃ ψόδι γαίης
Ὀρθιον ἔστανυσαν.*

*In lignum quadratum, altum, terrâque le-
uatum,*

& erectum extenderunt.

De

De eodem Nazianzenus.

Αὐτίχ' ὁμιλος ἑταυροδρόμων ξύλων
 Ἀνῆγον, ἤγον, ἤγον εἰς αἶκρον τέλος.
 Οὐδὲν δ' εἰς ὁρδὸν αἰθέρ' ἐσπρίζετο.
 Ἐσπλάνα δ' ἐγκαρσιον ἄλλον οὐδέως
 Ἐτταναν, ἐξέτταναν, ἤλωσαν χεῖρας,
 Πόδας δὲ καὶ ἤλωσαν ἐν πηκτῶ ξύλῳ.

* Neque
 scio an ip-
 se Trajan-
 o de Cruci-
 bus scrip-
 serit.

Quorum versuum (haud sanè • optimo-
 rum, liberè dicam) hæc sententia. *Ductum*
& subductum in altam crucem, ad ultimum
eius finem: rectum ita statutum: tum ad trans-
versarium lignum manus fixas: denique &
pedes ad stipitem defixum. Atque ista pro
 Erecta. In dissensu autem nos quid defini-
 mus? consensus, quâ licet. Dicimus verum-
 que usurpatum, sæpiùs tamen hoc postre-
 mum. Imò interim necessariò hoc postre-
 mum. Pone enim in arbore suspensos (sæpe
 factum:) quomodo demitti ea potuit, &
 tunc attolli?

CAP. VIII.

Clavis figi solitos, interdum funibus adstringi.

SEd iam ad *Adstrictionem* transeo; quæ
 facta clavis, aut funibus, sed plurimùm
 illis. Seneca: *Cum refigere se crucibus conen-*
tur, in quas unusquisque vestrum clavos suos
ipse adigit. Ita legendum, non adiicit. Illi, in-
 quit, conantur tollere se de crucibus suis:
 vos contrà, magis magisque affigitis, & cla-
 vos adigitis in lignum. Meminit & Apollo
 in oraculo quopiam, de Christo:

Γόμ-

Γόμοις καὶ σκολόπιασι περικτὴ ἀνέτησε τι-
 λωτῷ:

Clavisque & palis mortem exantlauit acer-
bam.

Loquitur de hac eius morte per crucem:
 quia, vt Artemidorus ait, ἐν ξύλῳ καὶ ἤλω-
 γέροντι ὁ σωθῆς: *ex lignis & clavis crux con-*
fecta est. Atque ab hac re Græcis passim ipsa
 crucifixio, *προσηλωσις* dicta: quasi dicas *cla-*
ui-fixio. Vlpianus in Demosthenem explicat
προσηλωσθαι, & τρυφῶ προσηλωθῆς τοῖς ἡλοις:
cruci affigi clavis. Et fortasse eò respexie
 Strabo cum de Cantabris dixit, ἀναπεπηγό-
 τας ἐπὶ τῶν Σκυρῶν: *suffixos in crucibus.* Ergo
 de clavis certum: an etiam de funibus? sunt
 exempla. Ausonius suum Cupidinem facit
Deiunctum post terga manus, substrictaque
plantis

Vincula marentem.

Et communi ligandi verbo in hac re Arte-
 midorus vsus: *στρυφῶσθαι*, inquit, ἀνδρὶ ἀγά-
 μω γάμον προσηλωσθῆναι διὰ τῶν δέσμων: *Crucifigi*
(in somnis) viro calibi nuptias designat, ob li-
gaturam. quia scilicet ligno iungitur copu-
 latúrque. Plinius inter magicas ineptias
Spartum etiam è cruce numerat, id est spar-
 teos funes. Quid, quod D. Andreas ita alli-
 gatus? Abdias apertè, & caussam etiam ad-
 dit: *Proconsul mandat questionariis, vt liga-*
tis manibus & pedibus, non clavis affixus su-
sponderetur, quo diutino cruciatu deficeret. Ex
 quo colligas, habitum id magis sæuum. Et si
 prima

prima fortasse crucifixio talis, & in Liuij pri-
scis scriptis que libris legas: *Arbori infelici
reste suspendito*. Reste, inquam, additur:
quod tamen heri ac nuper eiecerunt corre-
ctores. An sic quoque appensi latrones bini,
qui cum Christo? Vulgò sentiunt, nec aliter
pingunt. Tamen falsò: quia illi, pariter ac
Christus, fixi. Nonnus adfirmat.

κέντροις ἀντιτύποισιν ἐπὶ Σταυροῦ δεθέντες:

In cruce prædurus clauis fixi, inq. ligati.

Et magis Historia prisca, quæ est de Helenâ
Constantini matre. Ea cum venisset sacra
& Deo homini trita loca, cupidine visendi
& venerandi: de Cruce etiam inquisiuit no-
stra illâ seruatrice. Fodit, tres reperit, ac diu
animi anceps hæsit quæ esset illa vera. Nam
Titulus, quo dignosci potuisset, iacebat
seorsim disiectus. Denique miraculo & di-
uina indicatione opus fuit ad discernen-
dum. Quid autem opus, si vestigia clauo-
rum modò in vnâ? Argumentum certum
est, & res ipsa per Ecclesiæ annales.

CAP. IX.

In quibus partibus clauis, & quo numero?

CLAVOS autem istos, siue & funes, in
manibus pedibusque fuisse satis no-
tum. Nonnus de Seruatore:

*Καὶ ποὶ καὶ παλάμῃσι σιδῆρεα κέντρα κομί-
ζω:*

Et

*Et pedibus manibusque ferens stimulos fer-
ratos.*

Tertullianus de veteri vaticinio: *Foderunt
manus meas & pedes*] *qua propria atrocitas
crucis*. Habent atrocita libri scripti: & rectè,
vt amat loqui ille scriptor. At quàm multi
isti clauis? enimuero dissident. Alij de ternis
asserunt. vt Nonnus, qui Christum de-
pingit.

— ἀμαρτήτω δὲ πεπαρωμένον ἄλυσιν γόμφῳ
Διπλῶν ἥτοι ἔχοντα μὴ τετορημένον ὁρμή,
Ποσὶν ὁμοπλεκέας ἰν.

*Tres quid-
dam vo-
lunt.*

Facit ecce magno & singulari clauo pedis
vtriusque pectusculum transfigi, & quidem
vno ictu, idque pedibus mutuo impositis &
complicatis. Clarum est. etiam illud Na-
zianzeni, pariter de Christo, vbi cruce de-
ponitur:

Τυμὸν τεισὶ ἡλῶ κελμὸν ξύλῳ λαβών:

Nudum triclauis repositum ligno auferens.

At contrà tamen tendunt alij, & suggerunt
quaternos. De eodem Christo Gregorius
Turonus: *Clauorum dominicorum, quod qua-
tuor fuerint, hæc est ratio. Duo sunt affixi in
palmis, & duo in plantis*. Sed & Cyprianus
melior maiorque auctor *πληθύνοντες* scripsit:
Clauis sacros pedes terebrantibus. Quid,
quod Plautus ex more astuere videtur
tantos?

*Ego dabo ei talentum, primus qui in crucem
excurrens,*

Sed eâ lege, vt affigantur bis pedes, bis brachia.

Nisi

Nisi is tamen ibi sensus: ut seruulus ad maiorem quasi cautionem, & ne facile se refugeret, voluerit non semel manus pedesque, sed bis singula figi: ita inquam, ut bini in quoque membro essent clauis. Quàm magis considero, tam magis hoc dictum censeo: cum id quoque reperiam, per scuitiam multiplicatos alibi clauos. Ut in Martyrologio: *Agricolam plurimis clauis Cruci affigentes interemerunt.* Interdum & in aliâ corporis parte. In eodem Martyrologio: *Philomenus manibus pedibusque, ac demum capite clauis confixo, martyrium consummauit.* Itaque si morem veterem vides; arbitrarium fuit de clauis, & frustra litigemus. Si de Christo tamen queritur, nescio, & in dissensu Patrum non est meum arbitrari.

CAP. X.

Ordo & Modus affigendi. An lignum aliquod in Cruce suppedaneum?

Manus
primam
fixa.

AD D O magis de figendi modo. Is fuit, ut manus primum figerent, inde pedes. Graphicè Lucianus in Dialogo vbi Prometheus figitur. Vulcanus Mercurio loquitur: *Ἀνεστραψθω, ἐμπαισθεὶς τὸ χεῖρ ἐπὶ τοῦ τοῦ πρὸς τὸ ἐναντίον: Crucifigatur, extensus ambas manus ab hac parte in aduersam.* Atque initium à manu dextrâ. Ibidem Mercurius Prometheo: *Ἀλλ' ὄρεγε τὴν δεξιάν. σὺ δ' ὦ Ἡφαῖε, κατὰ λῆξ, καὶ προσήλξ, καὶ τὴν σφύραν ὁρῶμεν ὡς κατὰ φερε: δὸς καὶ τὴν ἑτέραν, κατὰ λῆξ.*

ἀλφειὼ δ' ἡ μάλα καὶ αὐτῇ: Sed præbe dexteram. tu autem Vulcane, astringe, & confige, & malleam fortiter demute. Da & alteram, quâ illa etiam rectè astringatur. Tum itum ad pedes. Sed ambigas, Manúsne fuerint toti moli ferendæ? Appâret enim corpus omne (præferim si quis pedes inflecteret) pependisse à manibus solis. Ego ita arbitror. Quidni? Duræ & nervosæ illæ partes, & lentæ frangi. Fortasse nec in mediâ semper manus volâ clauis fixi, sed superius paullo quâ cum brachio coit, id est circa carpum. Plautus facit suspicari, qui disertè scribit *brachia offigi*, non manus. Sed puto equidem amplius. si corpus grauius, aut manus tenuior, adminiculum sæpe fuisse funes. Illos quoque additos, & circa humeros aut pectus medium, ad crucem astrictos. Hoc malum, quàm cum aliis asserculum siue tabellam inducere, in quâ innixi & fixi simul pedes. Nimis accurata ea fabrica, imò delicata. Tamen in Christi cruce Gregorius Turonicus agnoscit, quâne fuit, an quia piè imaginatus est? Ipse quidem sic: *In stipite erecto foramen factum manifestum est. pes quoque parue tabule in hoc foramen insertus est: super hanc verâ tabulam, tanquam stantis hominis, sacræ affixæ sunt planiæ.* Nec scio an illuc Innocentij hæc referenda: *fuerunt in cruce dominicâ ligna quattuor, stipes erectus, & lignum transversum, truncus suppositus, & titulus superpositus.* Nam vidi qui de *Tronco* sic accipe-

An ferro
potuerint
pendulum
corpus?

An semper in ipsâ
volâ fixus

De tabella
suppedaneum
dante.

rent: etsi vox videtur abnuere: quæ parum apta ad minutâ illam tabellam. Verba etiam plura & sequentia Innocentij cum examino, sentire cum dixerim non de hac impostâ, sed verè (ut loquitur) *suppositio trunco*, è quo ipsa crux surgat. Ita enim sensisse videtur: truncum aliquem fuisse, siue fulcien- de cruci in imo appositum (*ἀντεπίδια* Græci id genus obliqui sustentaculi vocant;) siue sub ipso recto stipite in terrâ, cui ille immis- sus, ut firmior staret. Neque ego assero id fa- ctitatum: sed mentem scriptoris pono. Tra- hunt etiam Irenæum istuc, qui crucem sic deformat: *Ipse habitus crucis fines & summi- rates habet quinque. duos in longitudinem, & duos in latitudinem, & unum in medio ubi requiescit qui clavis configitur.* En, inquit, medius ille finis tabella est in quâ corpus re- quiescit. Fateor verba huc ire, nec temerè contenderim de alienâ mente. Tamen Iu- stinus martyr, è quo sumpta hæc videntur, sic de isto fine: *Καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πηγυμένον ξύλον ὡς κέρας καὶ αὐτὸ ἔχον ἐς ἵν, ἐφ' ᾧ ἐπο- χουῦνται οἱ σταυρούμενοι.* Et illud in medio de- fixum lignum, ut cornu ipsum etiam eminet, in quo feruntur & quasi invehuntur, qui cru- cifiguntur. Cornu id appellat, & notare vult: quomodo aptè in planâ hac tabellâ? Videndum ne uterque ille scriptor aliud in- tellegat à iam dicto sensu. Diuidunt crucem in quinque fines (*Apices* Tertullianus sci- tè appellat:) quattuor illos, qui noti sunt & incur-

Vide sup.
Lib. 1.
cap. 12.

Lib. 1.
cap. 12.

incurrunt: quin- tum, quem in mediâ cruce collocant, ubi lignum trans- uersum scindit transitque sti- pitem defixum. Hac considera- tione, quinque sunt fines: & vnus ille stipes (sed sectus) facit

ternos. Quod autem aiunt *inuehi & re- quiescere*: verum est. corpus acclinatur ei & quasi innititur à tergo. Augustinus hoc sen- su scripsit, *Longitudinem crucis à terrâ sur- gentem, cui corpus erat infixum.* An totum corpus? imò pedestantum, quod liquet: sed adfixum innixumque intellegit, nec scio an *innixum* scripsit. Tamen in picturis sculpu- risque etiam priscis vestigium tabellæ huius exstare audio: non ergo temerè spreuerim. non certè à Christi cruce: de aliis, audacius. Quod enim vestigium in scriptoribus an- tiquis?

CAP. XI.

De Titulo, quid is Latinis? quomodo ascriptus, aut praelatus.

POST Astrictionem *Inscriptio*. Quid ea est? Causa supplicij, & ipsum crimen, &

E 2

Roma-

Romanâ voce *Titulus*: quâ & Iohannes est vsus. Atque item Nonnus:

Γράμμα, τὸ περ καλέουσι λατίνῃσι Τίτλον ἰωῆ. *In cap. xix.*
 Matthæus Αἰτίαν bene & signanter dixit. Glossæ Græcanicæ veteres: Αἰτία, causa, materia, titulus. Eadem Latinæ, *Titulus*, ἐλέγχον. Latini etiam passim pro causâ. Vt poeta:

Et poteris titulum mortis habere meæ?

Valerius: *Fine vitæ nostræ variis & occultis* *Lib. ix. cap. xli.*
causis exposito, interdum quedam immeren-
tia supremi fati titulum occupant. Atque hic

Damna-
tis ante-
ferri so-
litis.

Titulus præferri aut apponi solet damnatis.

Præferri, vt in Suetonij Caligulâ: *Præceden-* *Cap. xxxviii.*
te titulo qui causam pœnæ indicaret, per cœ-
tus epulantium circumducitur. Epistola Lu-

gdunensium, de Attalo Martyre: Περὶ αὐτοῦ
 θεῖς κύκλῳ τῷ ἀμφιθεάτρῳ, πῶς αὐτὸν πορὰ
 τῶν θεῶν, ἐν ᾧ ἐγέγραπτο ῥωμαῖς, Οὗτος ἐστὶν Ἀττα-
 λος ὁ χριστιανός: *Circumactus per amphithea-*
trum, tabellâ ipsum præcunte, in quâ Latinè

Vel ita
apponi.

scriptum, Hic est Attalus Christianus. Sed

& appendi, aut apponi damnatis solet. Sue-

tonius Domitiano: *Patrem familiâs detra-* *Cap. x.*
ctum è spectaculis in arenam canibus obiecit
cum hoc titulo, Impiè locutus parmularius.

Quintilianus ostendit Gladiatores quoque

sic productos: *Quidam ut patrem sepeliret,*
auctor auit se. Die muneris productus sub titu-
lo causæ, rudem populo postulante accepit. Sed

facit propriè ad Crucem Dionis locus, de
 seruo, quem dominus agi in crucem, idque

per

per forum iussit: καὶ γραμματίων τὴν αἰτίαν τῆς
 θανάτωσης δηλόντων: *Cum litteris (sive Titu-*
lo) quæ causam mortis aperirent. Sæpe etiam *Loco eius,*
 neglecto aut spreto titulo contenti Super- *sæpe vox*
 dictione fuerunt, id est vt Præconis præun- *præconis.*
 tis voce populo id nuntiaretur: de quo mo-
 re alij, & ego aliàs.

CAP. XII.

Post fixationem, quomodo mortui in cruce? languo-
re, aut fame. Vitalitas quorundam.

BEN iam & fideliter fiximus: quid post

fixionem? hæc tria, *Mors, Corruptio, Cu-* *Mors tri-*
stodia. Mors, lenta, molesta, & vel à stillante *vis in cruce,*
 paulatim sanguine, vel à fame. Quid si *sæpe ferè*
 etiam ab auium ferarumque laniatu? vide- *lenta.*
 bimus, & singillatim diducemus. De sangui-

ne quem demittebant fixi, clarum est, nec

testimonij eget: & tum eâ causâ, tum ex

acri verberatione quæ præiuerat, credo in-

ualidiores multos obuisse. At de fame, Eu-

sebius ubi Martyres narrat crucifixos in

Ægypto: *Τηρέμενοι τε ζῶντες, εἰσὶν καὶ ἐπὶ*
αὐτῶν ἡμεῖς λυγρὰ διαφθάρειν: & seruati sunt
vini, donec in ipsis patibulis fame morerentur.

Itaque legas quosdam diu in crucibus vixisse, vt ingenitum scilicet robur erat, aut vires

Beatus Andreas in cruce suspensus, in eâ po-
 pulum docens, (ὁ athletam Deo dignum!)
 biduo supervixit. Victorinus sub Neruâ, ius-
 sus suspendi capite deorsum, ita per triduum
 vixit. Quod sanè miror in schemate illo

Plusculos
dies quæ-
dam ve-
xere.

minimè apto ad longam vitam. Magis etiam istud: quodd *Timotheus & Maura in Cruce nouem diebus viuipendentes, ac seipfos in fide corroborantes, martyrium consumpserunt*. Vnde hæc vis aut vitalitas, nisi à vitæ ipso fonte? Quamquam & alij quidam animosè egisse in extremis istis rebus legantur. velut Bomilcar ille apud Iustinum: qui patibulo suffixus in foro medio, magno animo crudelitatem ciuium tulit: adèd ut de summâ Cruce, veluti de tribunali, in Pœnorum scelera concionaretur. Quidam etiam petulanter: ut proteruuli apud Senecam, qui ex patibulo spectatores suos conspiciunt. Atque etiam adnotauimus, quosdam miseratione Principis, aut Magistratum è Cruce ablatos, pòst vixisse. Iosephus in vitâ suâ recitat: *Redibam, inquit, è vico quodam, & vidi multos ex hostibus (Iudæis) crucifixos: & tres ex iis adagnoscens, cum quibus antè mihi consuetudo, valdè in animo dolui, & cum lacrimis progressus, dixi Tito. Ille autem statim depositos eos mandat diligentissimè curari, atque ex iis duo inter ipsam curam obierunt, tertius superuixit.*

CAP. XIII.

Quosdam à volucribus, aut feris etiam vivos laceratos, & plerosque omnes mortuos, interdum & lanceis interfectos.

Ab aui-
bus laniati.

AT de laniatu etiam addidi, & causam illam quoque feci mortis. Haud temerè, quia sic ligati, & cum se non commou-
rent,

rent, dati reuera * ἐλωεία, ut cum poëtâ dicam, *κύνεσσιν Οἰωνοῖσι τε πᾶσι*. Atque id etiam viui. Prudentius:

e canibus
lanientibus
Atque
aui-
bus
cunctis.

— Crux illum tollat in auras,
Vinentesque oculos offerat alitibus.

Horatius aspexit:

Horatio
lax.

*Non hominem occidi. non pasces in cruce cor-
nos.*

quia sicarij scilicet & homicidæ dari solent in crucem. Item Iuuenalis:

Iuuenalis.

*Vultur iumento, & canibus, crucibusque re-
lictis*

*Ad factus properat, partemque cadaveris af-
fert.*

Quin reperio in sententiâ iudiciali quoque id aliquando expressum. Actis Martyrum: *Claudius, Asterius, Neon, cruci affigantur, & corpora eorum auius laceranda relinquantur.*

Itaque Apuleius proprium hunc refert Pa-
tibili cruciatum, cum canes & vultures intima protrahunt viscera. Addit autem & Canes: & discas licet cruces non semper fuisset per-altas. Quomodo enim, si canes attingerent, atque etiam lupi? Nam & hos Catullus addit in Epigrammatio, quod mihi quidem non nisi circumlocutio videtur cruciaræ huius mortis.

Apuleius.

Si Comini arbitrio populi, tua cana senectus

Spurcata impuris moribus, intereat:

Non equidè dubito, quin primis inimica bonorū

Lingua exsecta anido sit data vulturio:

Effossos oculos voret atro gutture coruus,

Intestina canes, cetera membra lupi.

Opinio de
Catulliano
Epigram-
matio.

Istæ mortes . nisi quod interdum lanceis etiam transuerberatos lego, an ad accelerandum fatum, an explorandum? Illud fuit in Marcelliano & Marco: quibus ad stipitem ligatis in pedibus eorum affixi sunt clauī; cumque transisset vnus dies & nox, inisset ambos (Fabianus iudex) lanceis per latera verberari. At istud in nostro Domino; cui miles iam mortuo lancē latus aperuit, scilicet periculum an bonā fide obisset.

CAP. XIII.

Crurifragium à Cruce remotum. Quid fuerit, in quos receptum, & quomodo?

Crura
non iis
fracta.

Nisi forte
in Iudæa.

Cur ibi?

NON autem & crura iis fracta, inquires, atque ita interempti? Vulgò inualuit hæc opinio, sed vulgò. Qui penetrant & examinant, vident disparata hæc supplicia & seorsim fuisse. Induxit vulgum, quodd in sacrâ historiâ latronibus duobus crura fracta leguntur. Atqui sciant pro moribus Iudæorum id fuisse: atque illic fortasse tantum. Lactantius monuit: *Suffixus itaque Christus cum spiritum deposuisset, necessarium carnis fices non putauerunt ossa eius suffringere, sicut eorum mos ferebat.* Ait cautè eorum mos: nempe Iudæorum. Et cur hoc Iudæi? ne fraus legi fieret, quæ iusserat ad Solem occasum suspendiosos deponi. At deponi nisi mortui non debent: diutius autem plerique vivebant: ergo hæc, aut aliâ viâ mors festinanda. Aliâ etiam dico viâ: nec crediderim

rim fuisse hanc solam. Lex quam tango, est in Deuteronomio, & vertit sic doctor Afer: *Si autem fuerit in aliquo delicto, ita vt iudicium mortis sit, & morietur, & suspendetis eum in ligno, sed & sepulturâ sepelietis eum ipsâ die.* Ergo Crurifragium propriè nihil ad Crucem: tamen quia se ingerit, & vile, atque item sæuum est iuxtâ crucem, breuiter de eo dicam. Vox ipsa proba & vetus. Glossæ priscæ: *Crurifragium σκελετοειδὲς*. atque alibi *Crurifrangium* rectè etiam scribunt. Nam *Tago & Tango, & Frago & Frango*, dixerunt: sed prior scilicet scriptio magis pro archaismo. Diuisit elegantix gratiâ Apuleius: *Vxor diras in eum deuotiones deprecata, & crurum eius fragium abominata.* vbi *adominata* pro vero magis & pro sensu. Ipsa res antiqua, & iam Plauti, & antè æuo, passim Crurifragium minati seruis. In eius Asinariâ:

De Crurifragio.

Olim in
vsa.

— Crura herclè offringentur,
Age impudice, nisi istum percies.

Et credam, vt crucem ipsam, peculiare fuisse seruis. Seneca: *Magnam rem sine dubio fecerimus, si seruulum infelicem in ergastulum miserimus.* Quid properamus verberare statim, crura protinus frangere? Suetonius Augusto: *Thallo à manu, quodd pro epistolâ proditâ denarios quingenos accepisset, crura effregit.* Idem in Tiberio: *Vtrique mox (ministro cuipiam, & tibicini) quod mutuo flagitium exprobrassent, crura fregisse.* Ergo in seruis:

Fertio
seruos.

E 5 sed

sed ita, vt liberi non immunes. siue in crimine, siue potius per scæuitiam vindicantis. Ita M. Mario Gratidiano. Cornelius Sulla *perfringi crura, erui oculos, amputari manus iussit*. Et Spendiani rebelles in Africâ, cum Pœnorum optimates cepissent, Κολοβώσαντες, καὶ συντείσσαντες τὰ σκέλη, ἐπὶ ζάνταις ῥρίψαν ἱς πύλας τὰ πόρτα: *admutilantes, & crura conterentes, adhuc viuos proiecerunt in foueam aliquam*. Et in Martyres nostros plurifariam sic scæuitum. Eusebius de his quæ in Arabiâ aut Cappadociâ: τῶν Μαρτύρων τότε πέλυξεν ἀναεργυρίων, τότε δὲ τὰ σκέλη κατασυνέργων: *Martyribus aliâs securibus interfectis, aliâs Crurifragio punitis*. Martyrologium memorat Hadrianum Nicomedie, cum aliis viginti tribus, omnes sub Diocletiano martyrium crurifragio consummasse. Idem de pluribus, atque innominatis: *Commemoratio S. S. Martyrum, qui in persecutione Maximini fractis cruribus necati sunt*. Et sæpius. Modus huius supplicij, vt incus cum malleo, vel vecte ferreo inferretur, ac tibiae incudi imponerent, validis icibus sic frangendas. Colliges ex Actis Martyrum priscis, quæ Surius vulgavit. Sublatum hoc supplicium à Constantino Victor asseuerat, de quo in loco.

CAP. XV.

Corrumpi in cruce passi sunt, & nefas sepelire.

CORRUPTIO iam post Mortem. Quam sic intellego, quod nec mortuos

tuos deponerent, sed tabo illic passi sunt diffluere, & à Sole ac pluuiâ corrumpi. Valerius impressè hoc narrat de Polycrate, qui ab Oroete cruce affixus: *Equâ, inquit, putres eius artus, & tabido cruore manantia membra, atque illam leuam, cui Neptunus annulum manu piscatoris restituerat, situ marcidam, Samos latè oculis aspexit*. De quo ipso Afer noster, vt solet, succinctè: *Polycrati Samio filia Crucem prospicit de Solis unguine & lacuacro Iouis*. Tangit historiam, & somnium quod in Herodoto, & tu ab eo pete. Sed hæc mens somnij, sublimem in cruce madidandum à Ioue cum plueret, à Sole vngendum cum is calidus è nudo corpore saniem eliceret adipemque. Hanc in cruce putrefactionem intellexit Theodorus Cyrenæus, cum Tyranno minanti eam respondit: *Suâ nihil interesse, humi, an sublimi putresceret*. Neque aliam Artemidorus, cum malum diuitibus ominatur à somniatâ cruce: τὰς ἐν σαρκὶ ἀπολλύουσιν οἱ σταυροῦ δέντροι: *Carnes enim amittunt qui in cruce fixi*. Ita inquam, amittunt, siue tempore & defluxu: siue & lanienâ volucrum ferarumque, de quâ dixi.

CAP. XVI.

Custodia & miles ad Crucem, ne quis detraheret.

ITAQUE hoc sine asseruati in Cruce, & deponi rarum omnino fuit. Nisi quod Philo

Martyres
sic occisi.

Ratio frangendi
crura.

scen.
ita
cap.
xvi
poly

Lib.
vi
cap.

xxi
Marty

xxi
Marty

Tom.
die vii
septem.
Lib.
cap. xvi

Corrupti
in Cruce
hui.

Tertul-
lianus ex-
plicatus.

Et Arte-
midorus.

Philotamen notat, receptum moribus fuisse in Natali Imperatoris, aut simili die festo quosdam è crucibus deponi, & permitti ad sepulchram: at Flaccum contrà, nouos etiam tumulis affixisse. Ne quis autem deponeret, miles & custodia alsedit. Petronius: Miles ^{In str.} cruces asseruabat, ne quis corpora ad sepulchram ^{tyl.} detraheret. Plutarchus in Cleomene: Ολίγαις δὲ ὕστερον ἡμέραις οἱ τὸ σῶμα τῆς κλεομένης ἀνισχυρωμένον φυλάττοντες, εἶδον ἐμμελὲς δὲ εὐκρινὲς τῇ κεφαλῇ περιπαλαιμένον, καὶ ὑποκρύπτοντα τὸ πρόσωπον, ὥστε μηδὲν ὄρνειον εἶναι πταρὶ σαρκοφάγον: Paucis post diebus, ij qui Cleomenis cruci affixum corpus custodiebant, viderunt magnum serpentem capiti eius circumplexum, & faciem velantem tegentemque, ne qua carniuora auis attingeret. Vbi utrumque habes, & custodiri solitos mortuos; & aues faciem in primis inuolasse. Possis ad hanc custodiam illud Evangelistæ referre: Εχετε κησυχίαν, ἀπαύετε: Habetis custodiam, abite. Quæ Pilati vox fuit ad Iudæos petentes asseruari monumentum. Videtur autem intelligere custodiam, quæ paullo antè ad crucem, nisi quis malit, Habete custodiam; quasi ab imperante, & indignanter dante. Vox enim Græca in utrumuis valet.

I. LI.

I. L I P S I

DE CRUCE

LIBER III.

CAP. I.

Transitio ad Rarum figendi Modum. Furca diuisa, & hic de Ignominiosa dictum.

BVNDE, quæ ad *Vulgarem* crucifigendi modum, diximus: *Rarus* superest, quem ipsum pari curâ imus expunctum. Eum ^{Quid Rarus modus, is diuisus} suprà descripsimus (& vox præfert) *sepositum*, & minus in assiduo usu. *Sepositum æuo*, *Inusitatum* vel *Schemate* vel *Fine*. De his tribus ordine & partitè dicam (iuuat in his talibus) & in lucem fortasse protraham, quæ vsque adhuc parum claro oculo conspecta. *Æuo* seposita *Furca* est: olim quidem in creberrimo usu, sed quæ paulatim desit atque aboleuit. Mentio crebra non in historiis solum, sed Comœdiis priscis: mentio tamen magis, quàm explicatio. ego hîc faciam, & pro copiâ ingenij dabo in splendorem. Vt possim, duplicem illam facio, *Veterem* & *Nouam*. Priorem, quæ ^{Furca duplex} priscis Romanis (non enim apud alias gentes legi) vsitata: atque hanc iterum duplicem, *Ignominiosam* & *Pœnalem*. Illa est, quæ ^{sepositus, duplex collo}

collo impositâ serui circumduci solent ob culpam aliquam, ostentui & ad irrisum. Isidorus: Furcifer dicebatur olim, qui ob leue delictum cogebatur à dominis, ignominia magis quàm supplicij causâ, furcam circa urbem ferre, prædicans peccatum suum, & monens ceteros ne quid simile peccarent. Plutarchus in Coriolano, Humanè habitos seruos à priscis dominis notat, & addit: *ὡς δὲ μαχάλη κόλασις οἰκίετα πλὴν μελήσας αὐτοῦ, εἰ ζύλον ἢ μάχης ὡς τὸν ῥύμιον ὑπερείδασιν ἀράμενος, διεξέλθοι παρὰ τὴν γειττοσίαν. ὃ γὰρ εὖ το παθὼν καὶ ὁ φθέρεις, ἐκείνῃ πῖσιν εἶχεν, ἐκάλειτο δὲ Φουρκίφερ:* Erat autem magna castigatio serui delinquentis, si lignum currus, quo temonem sustentant, tollens & ferens exiret circa viciniam. Idem passus, & sic conspectus, non ultra fidem habebat, & vocabatur Furcifer. Talia idem in Questionibus Romanis. Et Glossæ veteres: Furcifer, *σαυροκόμιστος, διπλεγοφόρος. οἱ πλείοντες αὐτὴν πτωρίας διπλεγον ἐν τοῖς τεχνήλοις ἔχοντες περιεκόμιστον, διὰ τὴν πολέως διεταγμένον: qui patibulum fert, qui furcam. Qui peccauerant, pro pænâ furcam in collo habentes circuibant, per urbem undique ducti. Atque hæc illa prima est, ab ipsâ re & fine ignominiosa à me dicta: quæ origo aut exemplar tamen Pœnalis.*

CAP. II.

De Furcâ Pœnali, & cæsus sub eâ ad mortem.

EA est, quâ item collo impositâ circumducti, sed cum verberibus & pænâ causâ. Atque

que aded mors plerumque huic consequa: siue sub ipsâ Furcâ ad necem cæsis, siue cum eâ in crucem latis. Seorsim vtrumque explicabo, & firmabo. Sub eâ ad mortem cæsi: ex Suetonio, qui pœnam more maiorum interpretatur, *nudi hominis ceruicem inferi furcæ, corpus virgis ad necem cadi.* Atque idem etiam Victor: *Senatus sententiâ constitutum, ut, more maiorum, collo in furcam coniecto, virgis ad necem caderetur.* Ac reperio exempla etiam in historiâ, etsi haud crebra. Liuius * incestum cum Vestale sic punitum ostendit: *L. Canticus scriba Pontificum, quos nunc minores Pontifices appellant, qui cum Floroniâ stuprum fecerat, à Pontifice Max. eoque virgis in Comitio cæsus, ut inter verbera exspiraret.* Dionysius in culpâ simili, & de iis qui Vrbiniam stuprarant: *τοὶ δὲ διαπραξαμένων τὴν ἀνοσίαν φθορῶν, ὁ μὲν ἑπὶ τοῖς ἐαυτὸν διεχειρίσας, τὸν δὲ ἑπὶ τοῖς ἱερῶν ὁπίσθησι συλλαβόντες, ἐν ἀγορᾷ μέσῃ καίσιμαίοντες, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀνδράποδου, ἀπέκταναν:* Ex iis autem qui illicitam corruptionem patrauerant, aliter seipsum interemit, alterum ij qui sacris præerant (ij sunt Pontifices) comprehendentes, in foro flagris secantes tanquam mancipium, interemerunt. Nam etsi neuter furcæ hîc mentionem faciat, tamen cum verberibus ad necem datos denarrent, probabile id ita ritu prisco factum: hoc magis, quod Dionysius quasi indicans addidit, *καὶ ἀπὸ τοῦ ἀνδράποδου, seruilem ip modum.* Quod autem

Sub furcâ cæsi.

Ad mortem.

* Vide Festum in Probrum.

autem liberi etiam sub furcâ interdum cæ-
 si, exemplum in Epitomâ Liuij clarum, de
 C. Matieno: qui accusatus apud Tribunos
 quod exercitum in Hispaniâ deseruisset, dam-
 natusque, sub furcâ diu virgis cæsus, & sester-
 tio nummo venit. Nam etsi ille non ad ve-
 ram mortem cæsus, tamen ad ciuilem, & li-
 bertatem ciuitatēque pariter amisit. At-
 que ideò dixi plerumque mortem conse-
 quam: cum & in Plauto legam:

*Et ob eam rem in carcerem red esse compa-
 ctum scio,*

*Et postquam es emissus, cæsum virgis sub fur-
 câ scio.*

Quæ obiciuntur seni uiuo etiam & videnti.

CAP. III.

*Ligatos ad Furcam in crucem solere tolli, Fur-
 cam & patibulum videri eadem, aut haud
 longè disita.*

SEd cum Furcâ in crucem latos etiam
 dixi: quod rei nostræ facit. atque id tale
 fuit. Ligati ad Furcam, & sub eâ cæsi, per
 viam ducebantur, fixi deinde ad eam, tolle-
 bantur in crucem. Firmamus veterum scrip-
 ptis. Arnobius: *Seruū pessimè meritum per
 Circi aream mediam traduxisse cæsum virgis,*
 & ex more, multasse post patibuli pœnâ. Ita
 legimus, non pœnam. Et quod ait, ex more,
 huic rei seligimus: quasi receptum videlicet
 & tralatitium post cæsiōnem hanc, suspen-
 di. Nam etsi Arnobius non expressit sub
 Fur-

Furcâ cæsum: tamen ita fuit, & in ipsâ hac
 narratiunculâ alij omnes consensu pro-
 dunt. Liuius: *Seruū quidam paterfamiliās
 nondum commisso spectaculo, sub Furcâ cæ-
 sum, medio egerat Circo.* Cicero: *Seruus per
 Circum, cum virgis caderetur, Furcam ferens
 ductus est.* Valerius: *Cum seruū suū verbe-
 ribus multatum sub Furcâ, ad supplicium
 egisset.* Denique Lactantius, qui & Patrisfa-
 milix nomen expressit: *Antonius Maximus*
 (potius *Autronius*, ex Macrobio) diuerbera-
 tum seruū sub Furcâ, medio Circo ad sup-
 plicium egerat. Ergo sub Furcâ ad suppli-
 cium acti: sed nunquid in eâ appēsi? Ita quia
 hæc Furca non aliud quàm Patibulum fuit.
 Certa auctoritas Macrobij: qui de illo ipso
 facto. *Autronius*, inquit, *Maximus* quidam
 seruū suū verberatum, patibuloque con-
 strictum, per Circum egit. Quid hoc est, pati-
 bulo constrictum, nisi quod alij omnes Fur-
 cam dixerunt, & Liuius de Horatio, *sub Fur-
 câ vinctum?* Nam ita res fuit. Alligari bra-
 chia manusque ad hanc furcam solent: at-
 que ita circumduci, mox in eâ attolli. In
 Plauto legis, *Dispersis manibus patibulum*
 habere. item: *ire patibulatum per vias.* Et
 quod Nonius ex eo citat: *Patibulum ferre
 per urbem, deinde affigi cruci.* Nota verba &
 seriem: *Ferre*, deinde *Affigi*. Quæ ipsa in
 Licinij historici fragmento apud eundem
 Nonium: *Ad patibulos* (ita mutato genere,
 pro patibula) *deligantur, & circumferuntur,*

F

crucē

*Furca &
 patibulum
 eadem.*

*Plautino
 locis facta
 lux.*

*Siem Fur-
 cæ appen-
 s.*

*Arno' ius
 obiter cor-
 rectus.*

*Libri
 vii in
 adu-
 Gell.*

cruci desiguntur. Clarè omnia. Habes, vt in Macrobio, ligari constringique ad patibulum; habes, circumferre; habes desigi. *Circumferre* inquam. nam quod vulgò est *circumferuntur*, vereor vt rectum sit. quia non profectò circumlati, sed ipsi pedibus suis ibant: nisi tamen capias quasi circumductos. Sed ego malim, *circumferunt* reponi. vt sit ligatos ad patibula, ea ipsa circumtulisse. Ita Plautus: *Tu quidem hodie canem & furcam feras.* Nam ibi Furcam, quod patibulum aliàs, dixit. sicut & hìc: *Cum furcà in urbem, tanquam Carbonarium.* Atqui docendum etiam est, inquires, in eà appensos: Nónne res clamat? Si enim Furca idem quod patibulum: quid ambigas? Constat certè in patibulo suspensos. Sed firmo & testibus. Festus: *Furcilla* siue *Furcilla*, quibus homines suspendebant. Cedò de quibus aliis hoc accipies? Plinius: *Supplicia annua canes pendunt, inter adem Iuuentutis & Summani, furcà sambucèà, arbore fixi.* Vix est vt aliter intelligas, quàm in furcà ad arborem fixos. At clarissimè iam Firmicus: *Seuerà animaduertentis sententià patibulo suffixus, in crucem crudeliter erigetur.* En, primò patibulo suffigitur, deinde tollitur in crucem. Atque hinc illa phrasis, *Patibulo crucis affigi*: quia patibulum scilicet, hoc sensu, pars crucis. Distinguit & Tacitus: *Patibula, ignes, cruces.* & quod patens hæc transuersaque pars sic dicta, Seneca indicat: *Alij brachia patibulo explicent.*

In ipsa
furca ap-
pensu

Patibulū
proptiā
Cruce di-
uersum.

plicuerunt. sicut inferior defixusque stipes, *Cruce* propriè dictus.

CAP. IIII.

Quæ forma Furcæ fuerit, obscurè traditum in veterum scriptis.

SED qualis hæc suspensio, & quâ verâ germanaque facie ipsa Furca; vt ingenuè dicam, hæreo, & velut inter Solem & Orcum erro. Video, non video; probo, im-
probo; & planè quod Græci dicunt, *τὸν ἑνὸς ἡλίου τελευτῶν*. Suidas Furcam sic describit: *Φέρει παρὰ ῥωμαίοις ἑνὸν διδυμόν: Furca Romanis est lignum duplex siue geminum.* Plutarchus paullo magis videtur aperire: *διπλὸν ἑνὸν δὲ ταῖς ἀμαξιαῖς ὑφίστασθαι: duplex lignum quod curribus subiiciunt.* Tamen hoc ipsum satis *ῥωμαῖος & ἀσέβης*. itaque distinctius alibi: *ἑνὸν ἀμαξίας ὃ τὸν ῥυμόν ὑποφέρει: lignum currus, quo temonem sustentant.* Atque addit: *ὃ δὲ ἑλλήνες ὑποστῆλαις ἑλκυσμα, τὸτο ῥωμαῖοι φέρειν ὀνομάζουσι: quod enim Græci Hypostaten & Sterigma (suffulcimentum & sustentaculum) id Romani appellant Furcam.* Benè & clarè pro suis Græcis: nos an scitiores? In Hesychio hoc saltem reperio: *σῆλυσας* (idem quod *σνελγμα*) dici à quibusdam, *τὸ διπλὸν ὅπερ ὑποπλάσσει τὰς τῆς ἀμαξίας ζυγῶν: illud biceps aut furcatum, quod subiiciunt currus iugo.* Iuuat, an moratur? istud potius, quoniam *ζυγόν* scribit siue *Iugum*, quod Plutarchus *Temonem* & *ῥυμόν*. Vtri accedimus? Plutarcho magis, nec video quid Iugo fulciendo subieceris, quod

Quid
Furca
quæsitum.

Plutarchi
designatio.

Dubita-
tione de
Hesychij
loco.

dependet & fertur collo boum. Ergo, mo-
quidem arbitro, Hesychius, in vicinis vocu-
lis, sic corrigatur. Atque ex istis rem factam
habeamus, si nota veterum curruum mem-
bra. Nescimus, & aliunde, si potest, lucem
etiam mutuemur. In Dionysio, ubi pœnam
describit serui illius Autronij Maximi (de
quo plusscula supra) hæc lego: Ἀνδρῶμαϊος
οὐκ ἀφανὴς θεωροῦντα Ἴδιον ἐπὶ πτωχεύῃ θανά-
του παρὰ δὲ τοῖς ὁμοδαίοις ἀγεῖν, ἵνα δὴ περ-
φανὴς ἡ πτωχεύῃ τοῦ ἀνδρῶπου γῆν, δὲ ἀγορᾶς
αὐτὸν μασιγῶν ὁκέλευσεν ἔλκεν, καὶ εἰς ἄλ-
λος ὡς δὲ πόλεως τόπος ὁπιφανὴς. οἱ δὲ ἀγορᾶς
τὸν θεωροῦντα ἐπὶ τῷ πτωχεύῃ τὰς χεῖρας ἀπο-
τείναντες αὐφορέας, καὶ ἔστω θεωροῦντες
περὶ τὰ σέρνα τέ καὶ τοὺς ὁμούς, καὶ μέγε-
τος τῶν δῆκον, παρρηκόθεν ἑαίνοντες μάστι-
ξι γυμνὸν ὄντα: Vir Romanus haud ignobilis,
seruum suum ad mortis supplicium tradens
conseruis aliis ducendum, ut conspicua & illu-
stris pœna hominis eius fieret, per forum ver-
beribus affectum trahere ipsos iussit, & si quis
alius in vrbe locus celebris. Qui autem ducē-
bant eum ad pœnam, manus eius ambas exten-
dentes, & ad lignum alligantes, quod circa pe-
ctus & humeros ad manuum volam pertinge-
ret, sequebantur flagris cedentes sic nudum.
Iam Plautus imagine etiam videtur voluisse
se expressum:

Dionysii
verba de
Furcâ.

Plauti
compara-
tio.

— ego remittam ad te virum
Cum furcâ in urbem, tanquam carbona-
rium.

CAP. V.

Ex iis tres sententia eruta, & singula
explicata. Tertiam in ἑκατάτῳ vi-
deri.

HÆc sunt quæ apud veteres quidem le-
gerim rei huic illustrandæ. Nos ex iis
sententias, an somnia nostra? proponemus:
impetrabili tamen veniâ, sicubi in antiqui-
tatis illis tenebris subsistemus, aut labemur.
Sententias, dixi. nam tria sunt quæ ex descri-
ptiunculis elicio iam dictis. Primum, Fur-
cam potuisse esse facie quâ nostrum hodie
Patibulum: atque id ipsum reliquias & ex-
emplar esse à pœnâ priscâ. Ait Plutarchus,
curru aut temoni subiectum fuisse. quid olim,
nescio: tale aliquid in nostris curribus supra
ipsum axem. Ait Dionysius, per humeros, per
pectus iisse: hoc in isto, si collo imponas. Ob-
stat tamen huic, quod disertè aiunt ἑλκὸν δι-
πλῆν, διπλὴν διδυμὸν. lignum duplex, biceps, ge-
minum. Nam certè hoc triplex lignum est:
etsi ista quoque forma Furcæ olim dicta.
Sententia altera, Lignum fuisse geminum, *Secunda.*
quod à tergo per humeros, & ante per pe-
ctus, hominem medium includeret, atque
ita rectum ad expansas utrasque manus irer.
Forma, quam Dionysius ingerere videtur &
suadere. Quid tamen hic simile Furcæ?
quomodo in utroque isto ligno homo sus-
pensus? Nam antèius illud incommodaue-

Opinio
tres de
Furcâ.
Prima.

rit, imò ad guttur strangularit. Sed nec in curribus quid simile, scio. Sententia tertia. Furcam, veram esse furcam: quam hodieque dicimus, & quam Varro indicat, vbi Vallum ἐτυμολογεί: quòd singula ibi extrema bacilla furcillata figuram habeant litteræ v. Pro hac sententiâ multa sunt. Primum quod Furca δίνερος: in bonis priscisque Glossis. item Furcifer, δινεροφορος. Atqui διπράνους Hesychius describit τὰς δύο μὲν ἀρχῆς ἐπὶ δύο ἐκινδύουσας, οἷον δύο τέλν ἐχέουσας: eas quæ ab uno initio & capite in duo desinunt, tanquam duos fines habentes. Est planè figura Varroniana, & litteræ iam dictæ. Quid, quod in curribus hodie, quâ Temo cum axe coit, Furca est sustentando illi aut fulciendo? Denique cum descriptione Dionysij mihi convenire videtur examussim. Da Furcam istam paulatim diuaricantem; ab humeris per pectus, & inde manus veniat; est illud ipsum lignum quod descripsit. Iam Plauti Carbonarium, quò nisi huc referas? Ecce qui lignarios fascēs aut carbonum saccellos hodieque ferunt, furcam iungunt. cuius caput cum exstantiâ aliquâ bacillorum à tergo est; longiores duo fines diuersi per pectus descendunt, & manu utrâque (quasi ad contranixum) sustentantur. Atqui, inquires, manus hîc non in alto expansæ. Fateor non in alto, expansæ tamen: & cum funibus traherentur, ligatis ad extremas manus, etiam protendebantur tollebanturque. Quin
alius

Iniecto
vincta.

alius locus Plauti est, qui videatur ab hac modestâ expansione, si attendis. Nam in Milite, servus quispiam in ostio stabat, mulierculam redituram expectans, & nequa elaberetur. Ad eum servus alter:

*Credo ego istoc tibi exemplo eundem esse
actutum extra portam,*

Dispersis manibus, patibulum cùm habeas.
Ienè est, inquit. forma & status in te, qui nox erit; cùm herus alligatum te patibulo per urbem ducet. Atquin stetisse ego eum opinor, manibus ante se proiectis & leuiter diluctis, habitu quo solent captantes & apprehensuri.

*Ratio suspendendi per singulas illas formas
exposita, atque etiam oculis proposita.*

TRES sententias super Furcæ formâ habes: tu elige: etsi nos ad ultimam vides proclinator. Quomodo autem nunc Suspendio? Pro formis distinguenda est. Si prima placet, res facilis in trunco absciso, in paxillo infixio, imò in fissurâ supernè factâ, potuit firmiter appendi. Imaginem (oculorum enim magis res quàm verborum est) infra habes. Si altera, tum sic censeo, ductos quidem cum duplici ligno ad Crucem, sed non cum utroque in eam actos. Quod arto peccus, depositum putem: manus fixas in altero, atque id ipsum in trunco, paxillo, fissurâ (ut prius) firmatum. Imaginem vide. Nec absurda aut vero nimis extranea sententia est: cum & Patibulum reperiam singularem eiusmodi rectumque stipitem dictum. Nonius ex Titinio citat:

— si quisquam hodie • præter hanc

Posticum nostrum pepulerit, patibulo hoc

Ei caput defringam.

Et interpretatur *Seram*, quâ ostia occluduntur, quò hac remotâ valvæ pateant. Credo eum ex ipso argumento fabulæ sic proferre, & quòd sanitor aliquis atque ostij custos hæc dicat. Certè quidem *Sera* est lignum transversum quod ostiis opponi solet, in postem utrimque immissum. Hodie quoque usus. Itaque Glossæ: *Sera, μοχλὸς & ὄστρα*. Et Poëta aliquis

aliquis — *excute poste seram*. Atque ego amplius arbitror. etiam si olim Furca aliâ facie fuerit: tamen commodi causâ, & quia prior faciliiorque hæc appensio, successisse singulare hoc rectumque lignum, & id tulisse in humeris, manibus inibi reuinctis, in eoque mox figendis. At si tertia sententia sedeat, duplex potuit fuisse suspensio. Prior ista, quòd hominem sic reuinctum clavis in loco fixerint: tum Furcâ sublatum appenderint funibus ipsius (siue & aliis, non refert) quibus traxissent. Figuram infra vide. Posterior, quòd Furcam ipsam, sed inversam, in trunco, aut paxillo appenderint, facie quam hîc quoque vides.

De Nouâ Furcâ, quæ nostrum Patibulum. Tribonianum substituisse passim in Legum libris.

DE veteri Furcâ sic censemur, cum lege respiciendi & resiliendi, si quis meliora. Mutare in his talibus non mihi probum. Noua sequitur quam dixi, quia inferioris æui inuentum. Ea est *instrumentum è ligno triplici, formâ Iugi veteris, cui appensos homines laqueo strangulamur.* Hodie quoque vsum & speciem hanc habet in plerâque Europâ. Non & priscis cognita: non arbitramur. Pœna quidem laquei Homero expressa, qui facit impudicas ancillas ab Ulyssæ sic puniri. atque idem infamem *καὶ τὴν κατὰ δαίμονα δαίμων* (ita loquitur) & impuram mortem ostendit: vti & Plinius, qui *præpostera*, dixit. quia *spiritus intercluditur, cui exitus quærebatur.* Sed à Græcis vsurpatam vix reperias: nec à Romanis quidē in publico. etsi ij, in carcere, damnatis gulam • laqueo frangebant. Credo cœpisse, cū Crux desit, & vicariam illi factam. Isidori quidem quo nomen hoc & vsum habuit. *Patibulum* vulgò, inquit, *Furca dicitur* (ita nunc quoque in Hispaniâ, vbi ille scripsit) *quasi ferens caput.* *Suspensum enim & strangulatum hæc exanimat.* In libris legum, quas Tribonianus atque eius adiunx collegerrunt, satis frequens hoc

Quid nomen Furcæ?

Laqueo an priscis quædam vult?

** Sed nō vti appenderent.*

Quando in corpore vult?

Lib. vii. Orig.

hoc nomen: & vt opinor, significatione nouitiâ: quia sublato Crucis supplicio, quidni etiam Furca vetus? Itaque ipsos Iuriconsultos vsurpasse, non habet fidem apud • iuris & moris antiqui peritos, qui verè notant, substitutum id pro Cruce: causâ apertâ & liquidâ, quia Constantinus lege latâ sustulerat Crucem. Ergo ipsi quoque, qui leges collectum ibant in æui illius & sequentis vsum. Exempla plura sunt, & notata aliis: quædam etiam vbi inconspexio. vt in isto *Callistrati, de Pœnis: Famosos latrones furcâ figendos placuit.* Inconspexio, inquam, imò ineptè. Quid? ad Furcam nouam homines figuntur? certum est astringi. Sed fuerat *Cruci figendos*: mouerunt alterum, altero retento, quod non debebant. Simile in Vlpiani de Pœnis: quod exscriptor etiam fortasse corruptit. *Decuriones in metallum dari non possunt, nec furcâ subiici.* *Cruci in Vlpiano fuerat: sed quis dixerit, Cruci subiici?* Itaque • *subfigi, vel suffigi, verum censem, & eadem amplexus hinc agnoscam.*

** Cuius cium, Fabri, alios.*

** Vt in libris aliquoties scriptū videntur, causam corruptelâ.*

CAP. VIII.

De Raro modo in Schemate. & primū de Inuersâ suspensione.

AD FATIM de Furcâ, quæ inter *Raros* figendi primus Modus fuit. Alter, qui *Schemate* à vulgari diuersus. Intellego, cū alto atque alio habitu hominem affigebant. Id quo-

Varij figendi modi.

quoque facitatum, vt ingeniosa crudelitas
est in pœnas. Iosephus, vbi narrat Iudæos
iussu Titi crucifixos: *Προήλυν δὲ οἱ στρατοὶ
ταὶ δὲ ὀρλῶ καὶ μῖτος τοὺς αἰλόντας, ἄλλον ἄλλω
σχῆματι, πρὸς χλοῖω*: Affigebant milites,
ab ira & odio, eos quos ceperant, alium alio
schemate, ad ludibrium. Hæc schemata varia
fuere, quæ in lectione vidi, tangam. Est illud,
quod Inuersum dixeris, cum hominem in
caput suspendunt, pedibus sublatis. Seneca:
Alij capite conuerso in terram suspendere. Eu-
sebius ostendit Martyribus in Ægypto id fa-
ctum: *καὶ ἄλλοι πάλιν μὲν ἀναπολοπιδέντες, οἱ
μὲν καὶ τὸ σωθῆναι πῶς κακέρχοις, οἱ δὲ καὶ χει-
ρῶν ἀνάπαλιν κατωκάειν πρὸς πλοῦντας*: At-
que alij iterum crucifixi. quidam more in ma-
leficis recepto, quidam etiam deterius, inuersa
figurâ, & in caput pendentes. Quod ipsum
in D. Petro, sed eo rogante, ne assimilaretur
Magistro. Abdias: *Et accedens ad Crucem, ro-
ganit vt inuersis vestigiis figeretur*. Chryso-
stomus: *Χαίρεις Πέτρε, ὁ τοῦ ξύλου τοῦ σαυροῦ
ὑπολαύσας, καὶ κατ' ὁμοιότητα τοῦ διδασκάλου
σαυρωθῆναι ἔδειξας ἐν ὁρδίῳ σχήματι, ἀλλὰ
μᾶλλον ἐπὶ κεφαλῇ, ὥς εἰς ἐχθρὸν τὴν πορείαν
ἐπὶ γῆς ποιήμενος*: Gaudeas, ô Petre, crucis li-
gnum degustans, & ad instar Magistri cruci-
figi recusans in recto Schemate, sed magis in
caput obuersus, tanquam in celum viam à ter-
râ faciens. Et Petrum quidem etiam clauis
inibi fixum, idem Chrysostomus testatur:
Ὁ δολοφρόνῃς ἥλοι, οἱ πνεῖς τὰ ἄγια ἐκείνα μέλη

διηλ-

διηλθον: O benedicti Clauis, qui sacra illa
membra penetrarunt! Sicut & Calliopius
Martyr, post tormenta, verso in terram capite
Cruci affixus est. Affixus, non deuinctus. Ta-
men & funibus adstricti. vt Symeon Meta-
phrastes de Philippo Apostolo: *Flagris ca-
dunt & verberant, deinde cum funibus à talis
vinxissent, sublimem suspendunt precipitem*.
In cruce enim aut stipite sic suspensum ac-
cipio. Nec aliter Ammianum: *Draconius
& Diodotus, iniectis per crura funibus, exa-
nimati sunt*.

De obliquâ suspensione, de varicante, & inter arbores scissione.

REPERIO & obliquos super crucem crucisve positos: vt in Plutarchi Artaxerxe: Is narrat Parysatidem regis matrem infensam Eunuchō cuipiam, arte eum redigisse in suam potestatem. tum iussisse ἐν δέξει ζῶντα, καὶ τὸ μὲν σῶμα πλάγιον διὰ τριῶν σωρῶν ἀναπῆσαι, τὸ δὲ δέρμα χεῖρας διαπαρατάλυσαι: cutem vino detrahi, & corpus quidem obliquum iacensque tribus stipitibus siue crucibus insigi, pellem seorsim in palo poni. Video & inter duos palos dispectis manibus pedibusque alligatos, vt in Martyrologio, de Anastasiâ: *Manibus & pedibus extensis ligata est ad palos.* Video & inter arbores appensos, & reductis iis, scissos. De Coronâ Martyre: *Ipsa inter arbores scissa, Victor autem decollatus est.* Quod ipsum Schema ad Cruces referendum Propertio facili accredam, qui sic appellat:

Arboreasq. cruces Sinis, & non hospita Graiis Saxa, & curuatas in sua fata trabes.

Senecam etiam huc traham, si fidem libris priscis habeo, qui inter genera Crucium recenset, *distrecta in diuersum actis cruribus membra.* Ita libri inquam, quos ego vidi. Est tamen vulgò *curribus*, bono & suo sensu. ad Metium enim respiciat: etsi vetus desitum-

que

que id supplicium, nec inter vñtata fortasse ibi referendum.

CAP. X.

De Modo qui Fine diuersus. primum de his qui in Cruce vñtati.

TERTIVS figendi modus Rarior, qui Fine diuertit à vulgato. Quem intellego, cum cruces aliò spectant, & hominem capiunt moriturum in ipsis, non per ipsas. In exemplis discas. Tale, cum appensi flamâ aut fumo necati. Olim factum ex Cicerone discas: qui fratrem obiurgans, *Quid opus fuit, inquit, eiusmodi litteris, quas ad ipsum misisti? Illum crucem sibi constituere, ex qua tu eum antè detraxisses. te curaturum fumo vt comburatur, tota plaudente prouinciâ.* Verba Quinti & minæ eò spectant, vt homo in cruce fixus vñtetur fumo. Alexander etiam Imp. quempiam qui fumum venderat, quasi compari poenâ affecturus, ad stipitem ligari praecepit, & fumo appposito quem ex stipulis & humidis lignis fieri iusserat, necauit, pracone dicente, *Fumo punitur qui vendidit fumum.* Atque in Martyribus nostris hoc genus crebrum. Acta vetera de Pionio: *Confixus clauis in cruce, aggestis lignis, flamâ combustus est.* Nec aliter Polycarpus mortuus, antistes Smyrnæorum. Ipsi in epistolâ: *Μελλόντων δὲ αὐτὸν καὶ ποροσπολῶν, εἰπεν, Ἀφ' ἐτέρας ἔτι. ὁ γὰρ διδὼς ὑπομείναι τὸ πῦρ, δῶτες καὶ χεῖρας ὅς ὑμετέρας ἐν ταῖς ἡλίων ἀσφαλείας ἀποκλῆ.*

Fumo necati in cruce.

Aut flama.

Ex Sueton.
cap. xlii.

pes, quem Ter-
tullianus appel-
lat *Leoni concessum*. Ita lego,
non Leone, libello De Pudicitia
extremo. Atque
ad hunc ipsum
morem infamis
& infanda illa
turpitudine Ne-
ronis: quâ viros

Sueton.
cap. xlii.

feminasq; ad sti-
pitem deligatos, ipse fera pelle contectus, emis-
sus e caueâ, medios inuadebat. Xiphilinus
e Dione: Μεσέγρια καὶ κόβας σαρκεῖς γυμνὰς
δεσδεῶν, θηρίου τέ πνος δοῦν ἀνέλκυσαν, καὶ
δεσπότηων σφισιν ἡσέλκυσαν, ὥσπερ τῆς δειῶν.

In No-
ton.

CAP. XII.

De mortuorum in Cruce suspensione.

Mortui
in Cru-
cem dati.

AC postremò Crux Fine alia, cum non
vivi sed mortui in eâ appensi. Notabis.
& quod nobis sollenne in rotâ exponere
supplicio iam affectos, ad notam sceleris &
infamiam, id olim in Cruce, & Orientali-
bus præsertim. De Romanis nondum lêgi.
nisi quod Cæsar piratas, à quibus captus esset,
cum in deditiōem redegisset, quoniam suffi-
xurum se cruci iurauerat, iugulari prius iussit,
atque ita suffigi. Sed id per clementiam, &
ut subtraheret diuturnæ pœnæ. Alij per sæ-
uitiam

Sueton.
cap. xlii.

uitiam & ad infamiam, ut dixi. Ita Cartha-
ginenses in Hannone. qui captus virgisque
cæsus, effossis oculis, & manibus cruribusque
fractis, velut à singulis membris pœna exige-
rentur, in conspectu populi occiditur: corpus
verberibus lacerum in cruce figitur. Idem
Parysatis in Eunuchō, de quo suprà. Item
Ptolomæus Ægypti rex, in Cleomene. qui
etsi manu suâ animosè cecidisset, tamen
δεσφύταξε τὸ σάμα κρεμάσαι κατὰ θυρώσαν-
τας: iussit corpus crucifigi, cum cutem prius de-
traxissent. Vbi obseruo obiter, antiquum
hunc morem excoriandi in suppliciis, Ægy-
ptiis Persisque fuisse, quem & hodie Ægy-
ptij tenent. nam grassatores sicariosque ita
puniant, diu viuos, donec ad vmbilicum
carnifex perueniat: quod narrat Iohannes
Leo, qui cum fide satis & iudicio res Africæ
& Ægypti scripsit. Nec cadauer solum, sed
imagines sublatae in crucem. exemplo in
Cello: cuius corpus à canibus consumptum est,
& nouo iniuriæ genere imago in crucem sub-
lata. Auctor Pollio in xxx. tyrannis.

De gl'a
re olim
crebrum
Orientali-
um.

CAP. XIII.

De quo ligno Crux fuerit? Item in monte ple-
rumque defixam, ipsam sæpe altiusculam.

PEREGIMVS, de Formâ & Modo:
duo velut succisua & extra diuisionem
relieta, nunc adiungo Materiam & Locum.
Equâ materie Crux? ex obuio & prompto
aliquo

aliquo ligno. E quâ nostri Seruatoris? cen-
semus è quercu. Primùm quia viri fide di-
gni asserunt, frustra sacratissimi huius ligni
quæ hodie exstant, speciem hanc referre.
Tum, quia crebra & frequens in Iudæâ
olim & nunc quoque illa arbor. Tertiò, quia
robustum lignum & fixationi latureq; aptum.
Itaque Silius in eo etiam crucifigit.

*Quem postquam diro suspensum robore
vidit.*

Iterum.

*— Erecto suffixum robore mastis
ostentabat ouans populis.*

Nam quòd superioris aliquot eui scriptores
tria aut quatuor genera ligni in Cruce do-
minicâ agnoscunt, curiosè magis dictum
arbitramur quàm verè. At quis *Locus* cruci?
Incertus, & pro arbitrio: tamen plerumque
conspèctus aliquis, & iuxta vias. Exempla
enim exempla esse desinunt, nisi aliorum
animum oculosque in se vertant. Quinti-
lianus: *Quoties noxios crucifigimus, celebra-
rimus eliguntur via, ubi plurimi intueri, plu-
rimi commoueri hoc metu possint.* Ita Alexan-
der Imp. Eunuchum in crucem tolli iussit per
eam viam, quâ erat seruis suis ad suburbana
Imperatoria iter frequentissimum. Quin-
etiam opida, certa loca habuisse videntur,
huic rei adtributa. Sic Mamertini, more at-
que instituto, crucem fixerunt in viâ Pom-
peiâ. Sic Romæ iuxta urbem Tacitus agno-
scit *Locum seruilibus pœnis sepositum*: quod
de Cruce & Crurifragio interpretatur.

Hac

* possis
tamen
pro quo-
uis li-
gno ca-
pere,
more
poëta-
rum.
* Cedrû,
Palmâ,
Cupres-
sum,
Oliuam.
Cruces
ubi?

Iuxta
vias.

Lib. 1.

Ibidem

De clam-
oribus

Cic. V.
in Vell.

Annal.
xv.

Hac ipsâ de causâ posita ea sæpe in monte. *In alia.*
Vt Seruatoris nostri, in Caluariæ: vt Poly-
cratis, in excelsissimo Mycalensis montis ver-
tice. Quin ipsa sæpe alta, præsertim in noxio
aliquo insigni. Irrisio Galbæ huc pertinuit.
qui cuidam imploranti leges & ciuem Rom.
se testificanti, quasi solatio & honore aliquo
pœnam lenaturus, mutari, multoque præter ce-
teras altiore, & dealbatam, statui crucem
iussit. Altiores, vt digniori, albatam, vt ci-
ui, qui in veste albâ. Tale in Iustino, de Car-
thalone: quem pater, cum ornatu suo, in al-
tissimam crucem, in conspectu urbis suffigi
iussit. Et Pœni factitarunt in Regulo. Apud
Silium:

— vidi cum robore pendens

Italiam cruce sublimis spectaret ab altâ.

Iam illa Amanis præalta: qui Mardochæo
crucem quinquaginta cubitorum posuit, sed
ipsi ascendendam. Sanè pleræque omnes al-
tiusculæ. atque ideò communiter Tertul-
lianus: *Timebit forsitan caro gladium gra-
uem, aut crucem excelsam.* Quam ipsam ra-
tionem Lactantius in Dominicâ assignat.
Nam quoniam, inquit, is qui patibulo suspen-
ditur, & conspicuus est omnibus, & ceteris al-
tior: crux potius electa est, quæ significaret il-
lum tam conspicuum tamque sublimem futu-
rum, vt ad eum cognoscendum pariter & co-
lendum cunctæ nationes ex omni orbe concur-
rerent. O inopinatam, sed veram dictionem!
cui fides maximè nostro æuo facta: cum, vir-

* Siue
etiam, vt
magis
notabi-
lis con-
spiciat-
que ef-
fer.

Ipsa cru-
ces sæpe
alta.

Cruces om-
nia am-
plexa.

tate & gloriâ magnâ Hispanicæ gentis, No-
uus etiam orbis venit in Christianas leges.

CAP. XIII.

*Crux sublata, atque etiam Crurifragium for-
tasse. Quando id factum, questum.*

NUNC pedem in ultimo velut spatio
pono, quod est *Quatenus* Crux vsur-
pata. Postquam enim Vitam ipsam interfe-
cit, non diu illi vita: & sustulit ex humanis,
aut certè Romanis rebus, Constantinus. Se-
rid iam ille Christianus, noluit salutare si-
gnum subseruire ad perniciem; & colen-
dum illud atque eximium, pœnis vilescere
damnatorum. Ergo sustulit. Victor: *Vetus*
veterrimumque supplicium patibulorum, &
cruribus suffringendis, primus remouit. Cal-
siodorus: *Supplicium Crucis, quod primitus*
apud Romanos erat in usu, lege prohibuit. At-
que efficaciter etiam sustulit: nec postea re-
peries reductam. Augustinus: *Antea homi-*
nes cruci figebantur, quod postea edicto prohi-
bitum, manet. Sholiales Iuuenalis ad illud
— *Partemque cadaveris adfert, notat: Ho-*
minum. nam antiqui crucibus figebant. Non
ergo eius æuo. atque ex eo discas non nimis
antiquum ipsum, etsi antiqua doctum.
Quando autem sustulit? serò, nec nisi sub
imperij extrema. Colligo, quia illo iam im-
perante mentio etiam crucium: quid, quod
apud ipsum? Lex in eius nomine exstat.

Theo-

Theodosij Codice: quâ serui ac liberti, qui
dominos aut patronos accusare aut deferre
tentauerint, denegatâ audientiâ, patibulo ad-
figuntur. Iam Iulius Firmicus, qui eius re-
gno scripsit, non semel Crucis meminit vt
recepti supplicij atque vsitati. Suprà exe m-
plâ reperies, atque adde istud de latronibus:
Hi, inquit, *in crucem tollentur, aut publicâ*
animaduersione damnati crudelissimâ nece
peribunt. Atquin illa ipsa Firmicus scripsit,
sub finem eius imperij, & liberis iam adul-
tis. Disces ex fine libri primi. Ergo serò, vt
dixi, & sub vitæ finem. Indicat clarè Sozo-
menus, qui inter omnes ab eo leges hanc re-
censet postremam. *Ἀμέλει τοι θεῶν τερον,*
νενομισμένον ῥωμαίοις τὸ τοῦ σωρὸς τι-
μωρίας νόμον ἀνέλε τὴν χρεῖαν τῶν δυναστῶν:
Denique prius vsitatam Romanis crucis pœ-
nam, lege sustulit ex usu tribunalium ac iudi-
ciorum. Ait, *δυναστῶν:* an hoc indicans,
quod nondum sublata ex usu omni priua-
to? & quod dominis etiam in seruos vetus
suum ius? cogitandum sit. Sicut & illud, fa-
tisne Victor ex vero de Crurifragio pariter
sublato scripserit, verbis quæ iam ante dedi.
Ratio vix esse videtur. Quid enim Cruci
aut Christo etiam cum Crurifragio? nisi
quia latrones fortasse iuxta Christum. Ri-
diculum videatur. & si fuit, illud magis sit,
quod martyres multi eo tætro supplicio sint
interfecti. Sed profectò sub Constantio eius
filio viuum id reperio. *Apollinares ambo, ait*

G 4

Am-

Constantinus
crucis
supplicium
tollit.

in Co-
stanti-

Histe-
ria
1. cap.

Quand-
in Ver-
telle.

Appensa
verba So-
zomeni.

An Cru-
rifragium
una sub-
latum.

Tempus
investiga-
tum.

Ammianus, pater & filius, ut mandatum est, fractis cruribus occiduntur. Firmicus etiam agnoscit: Hi tales aut in crucem tolluntur, aut illis crura publicâ indicum animaduersione franguntur. Vbi notabis, palam, ut diuersum, à cruce seiungi: quod suprâ monui.

CAP. XV.

Honores quos Constantinus Cruci habitum iuit. Signis ea & vexillis imposita, aut inserta.

Hic exitus Poenalis Crucis fuit: & iam à Constantini primordiis Salutaris nostra cœpta honorari. Causa & origo à victoriâ contra Tyrannum. Nam cum Maxentium aggressurus esset, ἀγωνισθῆναι διὰ τοῦτα, τύπος αὐτῷ σαυρὸς μεσότης ἡμέρας δι' ἀσέπων ἐφάνη κατ' ἑαυτὸν, καὶ γραφὴ περὶ τὸν σαυρὸν ῥωμαῖκοῖς σοιχείοις, Εὐ τούτῳ νίκα. Ex χρυσῷ τίνων αὐτὴν σχεδιάσας σαυρὸν καὶ τὸν φανέντα τύπον αὐτῷ, καὶ τοῦτον κελεύσας σχετῆς αὐτῷ πορρέειν, τοῖς τοῦ Μαξεντίου συρρήνῃ καὶ ὑπερπεῖ: ambigenti & animo anxio ob ista, figura ei crucis mediâ die, stellis efficta, apparuit in celo, & scriptura circa eam Romanis litteris, In hoc vince. Igitur ex auro statim subitârio opere efformans crucem, iuxta speciem qua apparuisset, & hanc iubens prægredi exercitum, cum Maxentianus prælium commisit, & superauit. Itaque statim victrix illud signum militaribus signis inseruit, & maximè Labaro.

Honos
primus
Cruci.

In signis
militari-
bus.

Labaro quod inter ea primum. Prudentius ad ipsam Romam.

Agnoscas Regina lubens mea signa necesse est,

In quibus effigies crucis aut gemmata refulget,

Aut longis solido ex auro praefertur in hastis.

Dupliciter Poëta notat Crucem insitam signis, semel in vexillorum purpurâ, gemmis intextam & expressam: iterum in hastarum vertice superstantem, solido auro formatam. Sed, ut dixi, in Labaro maximè ea conspicua. de quo Prudentius:

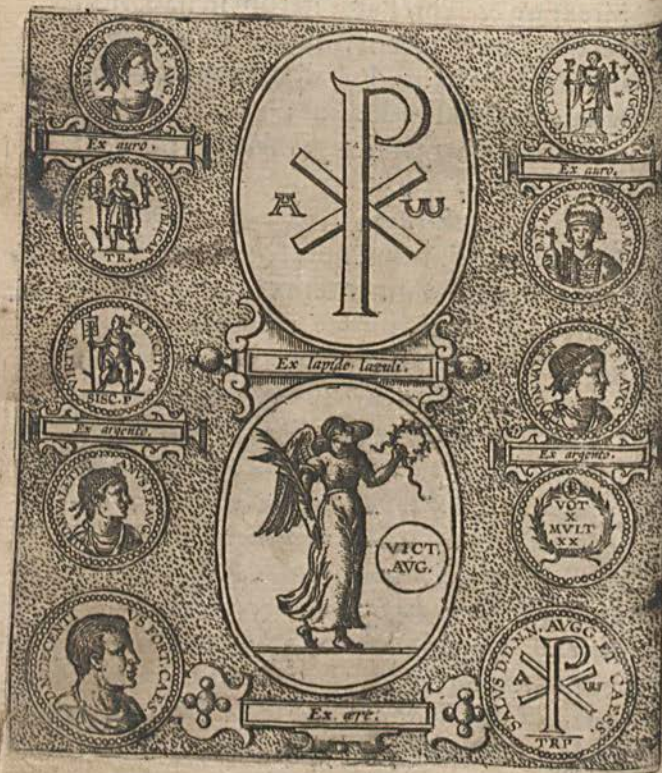
Christus purpureum gemmanti textus in auro

Signabat labarum.

Quomodo Christus? quia & nomen eius in ipso velo expressum, & crux nihilominus in hastâ. Eusebius diffusè: Ὁ φηλὸν δ' ὄρου χρυσῷ κατημφοισμένον, κέρας εἶχεν ἐγκάρσιον, σαυροῦ σχῆμα πεποιημένον. ἄνω δὲ πρὸς ἄκρῳ τοῦ παντός, σέφανος ἐν λίθων πολυτελῶν καὶ χρυσῷ συμπλεγμένῳ κατεσκευατο. καὶ ἐπὶ τῷ σιμῆι ἐπιγραφείας τὸ σύμβολον δύο σοιχεῖα, τοῦ Χριστοῦ παρὰ δὲ τοῦ ὀνόματος, διὰ τῶν πρώτων ὑπεσήμενον: Sublimis hasta auro circumuestita cornu transversum habebat effictum in formâ crucis. Suprà verò, in ipso culmine omnium, corona è lapidibus pretiosis & auro contexta infigebatur: iuxta quam salutaris appellationis

Duplicem
notam
Labaro.

Symbolum, dua littera Christi nomen exprimentes, per primos dumtaxat characteres, littera Græcicâ P scilicet decussatâ & scissâ per medium ipso X. Neque cruces modò signis inferi voluit; sed hoc amplius, solas: καὶ τῶν χρυσῶν ἀγαλμάτων ὅποια ᾤοντο εἶναι αὐτοῖς ἔδος ἔω, τὸ μὴ εἶναι: & aurearum imaginum cuiusmodi antea solebant, nullas. Intellegit aureas imagines vultusque Imperatorum. Forma ecce in Nummis.

Crux in Militum armis: in Imperatorum capite & manibus, & pro insigni.

NE c verò in Signis solùm Crux expressa, sed etiam ipsorum militum armis. Eusebius:

Ἡ δὲ ἐκ τῶν αὐτῶν τῶν ὀπλῶν τὸ τοῦ σωτηρίου τροπαῖον σύμβολον κατασημαίνετο: Iam verò in armis ipsorum militum salutaris tropei signum in se exstare. Quibus armis? duplicibus, Clypeis & Galeis: sed ita, ut Christi quidem ipsum nomen (litteris & notis, quibus in Labaro) clypeis inscriberetur, Galeis autem imponeretur supernè Crux ipsa. Prudentius sic discriminat:

— clypeorum insignia Christus

Scripserat, ardebat summis crux addita cristis.

Et meritò Christus in clypeis, eo ritu quo solent nomina Imperatorum. Atque etiam hodie Constantinopoli sunt columnæ, à Constantino, ut putatur: in quarum basi-bus clypei cum his notis A .

Sed & crucem in suum caput & ad Dia-

ma Imperator transtulit, hicne, an alius? In Hieronymo quidem lego: Regum purpuræ & ardentes diadematum gemmas patibulè Saluatoris pictura condecorat. Et credo ab ip-

so esse Constantino: qui, & infigurationibus solidorum & in imaginibus propriis signum

crucis

crucis insit inscribi. Id Sozomenus quoque
 asserit: Πλαττωδὶ δὲ ἐν νομισμασι καὶ εἰκόσι
 γεφορδὶ ἐκείλοισιν αἰὲν συγγραφεὶς καὶ συν-
 τυπῆσαι τοῦτο τὸ θεῖον σύμβολον· ἢ μαρτυροῦ-
 σιν εἰς ἐπὶ τῶν εἰκόνας αὐτῶν ἐπὶ τοῦ τεύχεος τοῦ χή-
 ματος: Impresso autem sibi in nummis, aut pe-
 cto in imaginibus, insit semper adprimi &
 adpingi istud diuinum symbolum: & testan-
 tur etiam nunc imagines quæ in eo schemate
 exstant. Statuam etiam sibi erigi fecit Ro-
 mæ in vrbe mediâ, quæ manu hoc salutare
 signum teneret, cum inscriptione quam
 apud Eusebium, qui volet, leget. Et ex-
 exemplum secuti Imperatores alij, in quo-
 rum * Nummis hodieque cruces variè vi-
 demus. Alias victoriæ sunt quæ manu eas
 leuent; alias ipsi, idque dupliciter, aut enim
 solam eam gestant, aut globulum cui ea in-
 fixa. Deglobulo Suidas etiam tangit, &
 causam aperuit, in Iustiniano. Qui, in-
 quit, ἔστησε τὴν ἐαυτοῦ εἰκόνα ἐπὶ κίονος ἐν ἱπ-
 πῳ. καὶ τῇ μὲν ἀριστερᾷ χειρὶ φέρει σφαῖραν, ἐμ-
 πεπηγότες τοῦ σταυροῦ ἐν αὐτῇ, ὑποσημαίνοντες
 ὡς διὰ τῶν πόντων πῶς τῶν γῆς ἐγκρατὴς
 γέγονε. σφαῖρα μὲν γὰρ γῆ, διὰ τὸ σφαιροειδὲς τοῦ
 αὐτῆς χήματος· πίσις δὲ ὁ σταυρός, διὰ τὸν ἐν
 αὐτῇ στικτὴν ὑποσημαίνοντα θεόν: Iustinianus
 imaginem suam posuit super columnam in
 equo. Ea sinistrâ manu fert globum, cruce in
 eo infixâ: significante quod per fidem in cru-
 cem, terra dominus sit factus. Globus enim
 terra est, ob hanc eius rotundam formam: si-
 des

Manu id
 tenet.

* Etiam
 quorun-
 dā, qui
 nec
 Chri-
 stiani.
 Oco
 notat in
 Gallieno,
 & Roma-
 lo Au-
 gustis.

In globo
 fixa.

des autem crux, ob Deum qui carne in eâ affi-
xus. Nec tamen Iustinianus inuenti cius au-
ctor: exstant Theodosij aliorumque num-
mi sic insigniti diu ante illum. Quin obser-
uo Principes Bizantinos in progressibus pu-
blicis crucem hanc prætulisse suapte manu.
Ioannes Curopalates: Αὐτὸ μὲν οὖν τῶν τοιού-
των φορημάτων φορεῖ ὁ βασιλεὺς οἷα ἀν βέλους,
τὸν δὲ καὶ σταυρὸν ἐν δεξιᾷ φέρει αἰεὶ. E reliquis
gestaminibus gestat Imperator que voluerit
cunque: Crucem autem dexterâ semper gestat.
Atque infra: Καὶ τῇ μὲν δεξιᾷ χεὶρ κατέχει
τὸν σταυρὸν ὡς συνήθεις ἐστὶ κρατεῖν τὸν βασιλεὺς
ὅταν καὶ τὸ στέμμα φορεῖ: Et dextrâ quidem
manu tenet crucem, sicut solenne est teneri
ab Imperatore, quoties & Stemma fert, id
est diadema. Ab hoc ritu etiam nunc cru-
cifer ille globus inter Sacri illius Imperij in-
signia: quod tu nunc RVDOLPHE CÆ-
SAR per tot inclytos maiores ad te missum
tenes, tenebísque diu (ita vouco) bono
Christiani orbis.

CAP.

CAP. XVII.

Laudatiuncula Crucis.

SEd iam mihi salue
ὦ ξύλον μακαρίων, ἐφ' ἧς θεὸς ἐξέταναύωθη.
O lignum felix, in quo Deus ipse pepen-
dit.

Quod his elogiis cum Damasceno lubens
merito afficio, Θυρεὸς καὶ ὄπλον καὶ τρέπαιον

καὶ τοῦ διαβόλου, σφραγίς ἵνα μὴ διήκῃ ὁ δό-
 λος, τῶν κειμένων ἀνάστασις, τῶν ἐσώπων σή-
 μα, ἀδελφῶν βακτηρία, ποιμαίνοντων ῥάβδος,
 ὅπως ρεφόντων χρεαλωρία, ποροκοπτόντων τελείω-
 σις, ψυχῆς σωτηρία καὶ σώματος, πάντων τῶν κα-
 κῶν ἀποτρόπαιον, πάντων τῶν ἀγαθῶν πρόξε-
 νος, ἀμαρτίας ἀναίρεσις, φυτὸν ἀναστάσεως, ξύ-
 λον ζωῆς αἰωνίης: Clypeus & armatura, & tro-
 pæum contra diabolum, signaculum ne tangat
 nos euerfor, iacentium erectio, stantium ful-
 crum, infirmorum scipio, pastorum virga, re-
 uertentium manu ductio, proficientium perfe-
 ctio, anima conseruatio & corporis, omnium
 malorum auersio, omnium bonorum concilia-
 tio, peccati perniciēs, stirps resurrectionis,
 lignum vitæ æternæ. Da hanc nobis
 ÆTERNE.

FINIS LIBRI III.
 DE CRUCE.

I. LIPSI

IV ST. LIPSI
 AD EOSDEM LIBROS
 NOTAE.

ALLOCVTIO.

D TEXTVM etiam
 meum, Lector, visum
 fuit breuiter hæc no-
 tare. Cur non in ipso?
 quia non pro om-
 nium gustu hæc talia,
 & plerisque satis est capita rerum deli-
 baste. Causa etiam, quia placuit quæ-
 dam explicatius aut firmitus iterare.
 Debui sanè, vt hoc æuum est: in quo
 calumniæ, vt ille inquit,
 Quasi herba irrigua, succrerunt vberimè.
 In culpâ sumus, siue quid commisi-
 mus, siue etiam omisimus: & plerisque
 vulchrum, non nisi τὰς ἀκάνθας τῶν βι-
 τῶν ἐκλέγειν. Ego verò scio neminem
 um felicem, qui non subiectus sit errori,
 & hoc non dementis esse proprium, verum
 hominis. Itaque ne nunc quidem cum

H caueo,

* Spina
 libraria
 eligere.

caueo, satis caueo: utique in isto vario & diffuso scribendi genere, in quo *alius alio plura inuenire potest, nemo omnia.* Quò magis mirum, quosdam nobis insultare: nec cogitare quàm multa ipsi fortasse non repperissent, si primi quæsisent. Nò sum tam Lynceus, inquirunt, quàm mihi videor. Egòne? testor te summe Deus, non videor: & si quid olim in calidâ illâ ætate calidius, abiit, & veris me pretiis nunc æstimo & pendo. Quò longius in hac vitæ viâ progredior, magis magisque aspicio circumfusam animo caliginem, corpori imbecillitatem. Heracleitus, ut aiunt, olim dicere solitus, *Se cum iuuenis esset, nihil scire; cum senex, nihil ignorare:* mihi planissimè contrà euenit, & qui olim aliquid scire visus, nunc parum aut nihil. Et ô miseri, quid nos, doctrina, fama sumus? Ipsi puluis, illa opinio, ista ventus. Atqui etiam tangunt quasi manum iniecerimus scriptis alienis. Vellem parcius: certè non merito meo fit, qui prolixè & libè, honorem ingeniis inuentoribusque habitum iui, nisi sicubi Dialogorum

ratio

ratio & decorum id impediuit. Tale in Saturnalibus. neque negamus virum magnum multa ante nos in eo argumento obseruisse: sed scripta eius exstant, quid detraximus? Illud tamen non arbitror, ibi aut alibi insigniorem notam aut correctiunculam malâ fraude in nomen meum transscriptam. Tetigit aliquis hanc aut illam materiam? quid tum? ego fortassis impleui. Et ut seriò loquar, lectionis aut collectionis tota ista res est: cur alteri imputemus? Tot iam annos, imò lustra, in iisdem illis scriptoribus versor, voluo reuoluo in easdem curas: malè mehercules de industriâ ingenioq; nostro sentit, quisquis aut non lecta ea nobis censet, aut neglecta. Ut è fonte quod haurimus, nostrum est, quisque tamen suo vase: sic quod è communibus illis scriptoribus, sed quisque pro iudicij sui modo. Denique legere aut colligere, parum est: seligere, disponere, eloqui, poscit laudem. Hæc & talia satiare nos scriptio- nis poterant: melior ratio reuocauit, & suasit publico prodesse quâ possum.

H 2

Opes

Opes atq; arma nostra, stilus. Quem
tamen in alium nunquam stringam
aut proferam: absit: Christianum me
commemini, id est, Sacerdotem pacis.
*Habet quidem gloria, ait Plinius, præser-
tim in studiis, quiddam ἀκονιδντων: nolo in
me expetat. & quandocumque mo-
riar, feram mecum hanc conscien-
tiam, nullius me famæ inuidisse, quos-
dam meæ. Quod si æuum hoc parum
etiam gratum sit: quid noui? Suum cui-
que pretium posteritas rependet. Tu Le-
ctor vale, & iuuantem, aut certè vo-
lentem, ama.*

NOTÆ

NOTÆ AD

LIB. I.

CAP. II.

GABALVM] Exoticam vocem esse
per me suspicabar, didici & Hebræam
origine à Mart. Antonio Delrio, do-
ctissimo & amicissimo viro. nam illis
Gab, excelsum: Gabal, terminus, aut re-
ctus stipes in agris. Quid nisi tale crux,
quæ erecta, & in excelsu? Reperio & in Persicarum vo-
cum indice (à Franc. Raphelengio nostro habui) Gali
notare excelsum. Iam nostras vox quantulum abir, qui
Patibulum Galgam appellamus? Sed nec Gallica valdè
abludit.

Cruces Caucaforum] Potes pro ipſis suppliciis accipere,
& cruciariâ morte. Ausonius de hac quoq; Prometheâ:
Sic inter rupes Scythicas stetit aliisbus crux.

Vnde Prometheus de corpore sanguineus ros.

Iunius Bassus apud Senecam lib. I. Controu. III. Ni-
hil amplius putabam adici istius audacie posse, quàm quod in illâ cru-
ce Vestam nominauerat. Nusquam sanè crux, sed virgo dei-
cienda de saxo erat, Vestam inuocauit, & cecidit illa sâ.

AD CAP. III.

Confixum esse Christo dicit.] Est illud Pauli ad Romanos
capite VI. *Οτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἀνθρώπος συνεσταυρώθη.*

Cruciaris.] Quo modo & Verberonem, Flagrionem, Ma-
stigia dicimus, verberare, flagro, mastige dignum. Ter-
tullianus aliter hac voce vitur. *Febris per cruciarios & mor-
tiferos exitus erogat hominem: id est, cruciantes. Quâ mente
& Vinum crucium in Lucilio Festus obseruat, insua-
ue, acerbum.*

AD CAP. IIII.

Σταυρὸς & Σταυλός.] Nec tamē nego pluribus etiâ ver-
bis in hanc rem vii. Ecce & Σταυλόν appellât crucem. Scri-

proanonimus apud Suidam: *Ἰκρίον* Ἰσδαίου τὸν σωτήρα προσηλωσαν. Ligno recto Iudæi Servatorem affixerunt. Sunt qui ita hoc verbi explicent & vertant in Thucydidis vitâ, quam scripsit Marcellinus: *Ἰκρίον* ἐπὶ τοῦ τάφου κείσθαι. τοῦ νεκροῦ δὲ τοῦτο γινώσκοντες εἶναι ἐπιχώριον καὶ νόμιμον ἄντικθον τῶν ἐπὶ τοιαύτῃ δυσυχίᾳ τετελευτηνόντων, καὶ οὕτως Ἀθηναῖς ταφέντων. Aut quoddam opinari Thucydidem peregrinē & in exilio mortuum. Lignum enim siue Tabulam super sepulchrum eius positum esse. Hoc autem inanis & honorarij tumuli patrum signum & solenne Atticum haberi, in iis qui tali infortunio obviassent, nec Athenis sepulti essent. Sunt, inquam, qui Crucem aut Furcam vertant, nec mihi probant. Magis est, ut *Ἰκρίον* hîc lignum navale sit (peregrinantis, aut absentie indicium, quoniam mari ferē ex Atticâ abitur) de quâ Hesygium vide. Ille idem Grammaticus addit: *Ἰκρίον*, σαυιδώμα, ἢ ἔμβλον ἐν ᾧ κακέρχοι ξίσονται. Melius δέονται. Id esset, lignum siue axis in quo malefici ligantur. Atque ita Eustathius in *Iliad.* x. *Σαυιδῶ*, ἐν ᾧ τὸς κακέρχους ἐδούρ. Asser, in quo maleficos ligabant. Item Aristophanes: *Σαυιδῶ* ὧν πᾶντα τρέπον ἐν πίνεσσι δῖος αἶς. Omni modo torquens, in asseri ligans. Reperio & in Eusebio *Ἰκρίον* pro cruce, & suprà adduxi, lib. 11. cap. x 1 1. *Σαυιδῶ* in hac re dixit Herodotus in extremâ Calliope: *Ἀπαγαγόντες δὲ αὐτὸν ἐς τὴν αὐτὴν, σαυιδῶ προσπαλαιύσαντες ἀνέκρεμασαν.* Quod vertunt: Adductum hunc in litus depactis humi asseribus suspendebant. Vide an non *σαυιδῶ* legas potius, hoc nostro sensu: Abducentes eum ad litus, asseri affigentes suspendebant. Esset affixio in stipite simplex.

Κρεμῶν.] Ita palâm Plutarchus in Cæsare, de piratis: *πολλοὶς ἠπειλίσσε κρεμῶν αὐτῶς*: Sæpe minatus crucifigere eos, ut Latini omnes loquuntur & narrant. Est & Antiochi regis edictum, quo philosophos regno pellit, & pœnam etiam affectantibus ponit istam: *τῶν δὲ νεανίσκων ὅσοι ἐὼν ἀλλοτρώονται πρὸς τέτοις γινόμενοι, διότι κρεμῶσονται, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν ἐν αἰτίαις ἔσονται μεγίσταις.* Iuvenum verò quicumque reperientur apud istos, ij suspenduntur, & patres eorum habebunt in maximâ noxâ. Ita Athenæus recitat lib. x 1 1. sed utrum de hac nostrâ in cruce suspensione, an de aliâ in trabe accipimus? In trabe, inquam, ad verberandum flagellandumque. quem morem Græcis Latinisque fuisse, comœdiæ atque alia docent.

Aliorum inanes logos.] Ita verē, inanes. Nam Alciati qualem est?

le est? Aut Histieum Milesium intellegi, quem Sardibus præpositum Antaphernes & Harpagus cruci fixerunt, capite defecto & ad regem misso. Ita Herodotus, inquit, libro sexto. Quod verum est: sed quid Histieo, cum Achæo? Respondet, ideo sic vocari à poetâ, quia Histieus Milesius fuit, Milesij coloni Ionum, Iones Achæi. Ergo à Patriâ, Achæus. Quis color in hoc sermone? Sed nec amicum nostrum audio sine auctore scribentem: Achæum intellegi Lydiæ regem, qui ob auaritiā necatus in Patoli aquis pendit.

AD CAP. V.

Memorem Veneris Proserpina Adonim.] Ausonius fabellam aspicit, quæ est ista. Venus iam olim puerum hunc deamauerat, & ut sola frueretur, clam deposuerat apud Proserpinam. Sed hæc mox in eadem flammâ: ac repenti Veneri negat dare. Lis est, itur ad Iouem. Ille rem sic componit, ut Adonis, quod ad usum, in tres anni partes secaretur. Primâ, ut Adonis, Adonidis esset: secundâ, Veneris: tertiâ Proserpinæ. Acquieuerunt. sed enim Adonis prior in Venerem, suum quoque tridentem illi tribuit. Hæc Apollodorus lib. 1 1 1. Bibliothecæ. Ergo istud est, quod Proserpina nunc cruce vindicat. Theocritus & ipse huc aspexit. *Eidyll.* x v.

*Ἐρπεις ὦ φίλ' Ἀδωνι, καὶ ἐνθάδε καὶ εἰς Ἀχέροντα
Ἡμιθέων, ὡς φαντὶ, μόνω τ' ἔσται.
Μίγρας, ὁ bone Adoni, istuc & ad infera regna,
Semideum, ut dicunt, solus*

Nam vult non alteri concessum, ut modò ad inferos modò ad superos iret, & alternis copiam sui faceret duabus deabus.

Arbores recisas leuiter.] Ad has, vel ad nudum alium stipitem, allusit Quinctius in epigrammate quo poetam Græculum facere est vitus. Ille Philippum & Macedones in signi victoriâ fregerat, cuius laudem ad Ætolos transferre Alcæus quispian voluit Græcâ leuitate. Scilicet quia in auxiliis Romanis fuerant Ætoli. Scripsit igitur:

*Ἀχαιοὶ καὶ Ἀθαπτοὶ, ὁδοιπόροι, τῶ δ' ἐπὶ τύμβῳ
Θεσσαλίας, τρισσαὶ κείμεθα μυριάδες,
Ἀιτωλῶν δ' ἐμνήντες ὑπ' ἄρεσσι καὶ Λατινῶν,
Ὅς τίτ' ἐν γρούσι καὶ ἰταλίας:*

Indefecti, inhumati, his campisece iacemus
Theffaliae, caesi millia ter decies,
Aetolo domiti sub Marte, & Marte Latino,
Quos Titus è latâ duxerat Italiâ.

En Aetolos Romanis præpositos, & quasi hi accessio
illorum. Momordit Titum, & virtus est, sed versus ver-
sus. Rescripsit alludens:

Ἀφλοῖ & ἀφυλλοῖ, ὁδοὶ πόρε, τῶ δ' ἐπὶ νότῳ
Ἀλκαίῳ σαυρὸς πηγυρταὶ ἡλκατῶ:

Corticibusq; & fronde carens, hac monte, viator,
Alceo crux de. signat aëria.

Quibus versibus significat crucem defixam ibi stare,
quæ hominem illum exspectet. Plutarchum in Quin-
tio lege: & simul nota, altam hîc Crucem poni, quasi
in scelere insigni, suo loco à nobis dictum.

Isidem verò Cerecem.] Ipse Tertullianus hoc affirmat,
de Coronâ militis: Prima Isis repertas spicas capite circumtulit.
nam quæ hæc Isis quæ spicas repperit, nisi Cere?

AD CAP. VI.

Nescio an Mæcenatis descripta.] Ambiguè profero, quia etsi
Mæcenatis verba nobis faciunt, vix tamen Senecæ, qui
velut interpretans subdit: Suffigas licet, & acutam fissuro (ita
legendum, non fissuro) crucem subdas, est tanti vulnus suum pre-
mere & patibulo pendere distinctum. Atqui pendere, & patibulo
quidem, vix est vt conveniat in nostram Acutam. Nisi
si tamen patibulum etiam de vno ligno, in quo homo
quomodocumque expansus: quod haud nimis velim
sperni. Si displicet: alia interpretatio quærenda sit cru-
cis hîc acute. An ideò talis, quia cum dolore acri necat?
vt morbi quidam acuti medicis. Lentè probent: & ma-
nelim opinari genus aliquod crucium triste, rarum in
quo stipēs, cui homo acclinatur, stimulis clausq; acu-
tis sit præfixus. vt cum acquiescere vellet (fissuri vox in
Senecâ) pungeretur ac scinderetur in corpore aucto.
Nihil super hoc legi, fateor: commentum est merum,
nisi si quid iuvat illa Regulî machina, quæ sic armata,
& in eam ipse inclusus. Quæ etsi nostra crux non fuit
(aumarium potiùs quoddam & arca) tamen & cruce
Seneca appellavit epistolâ xcvi. itemq; libro de
prouidentia cap. i. i. i. Certè quidem Acuta vocem in
Mæce-

Mæcenatis versibus non sic leuiter & in ventum addi-
tam, ipse indicat Seneca, qui eam attollit ac repetit (tu
vide) quasi in eâ sententiæ momentum.

Iam olim sic legimus.] Nempe in Curis secundis: idq; è
libris. tantum? imò ante me Pincianus, vir fidei & iudi-
cij bonus. Muretus tamen aliter: sed qui benè exami-
nat, stabit à nostrâ. cuius sententia, Hanc viam mihi sustine
& proroga, etiam sedenti in acutâ cruce.

AD CAP. VII.

Ipsi veterum ξύλον δίδυμον.] Quod ipsum pro cruce
posuit incertus scriptor apud Suidam: Ευρών δ' ἐλλῆσον
φθορέα, ἐπ' ἐμάσεν ἐπὶ δίδυμῳ ξύλῳ: Inueniens Illustum cornu-
ptorem suspendit in gemino ligno. Id est cruce: etsi Suidas inter-
pretatur, τὴν παρὰ ῥωμαίοις φέραν. Vide ipsum in voce
Δίδυμον, & ἐλλῆσον.

AD CAP. VIII.

Penule aut manni.] In penulâ aut veste monachorum
crux, imò & cruces, si rectè capio Nicephorum Gre-
gorum, qui sic de Imp. Andronico monacho nouello:
Ἀνὼ μὲν ἐρυθρὸν πορφυρὰ τὸν τῷ θεῷ σαυρὸν τύπον, κατὰ δ' ἐ-
μέλανα: Superne rubrum prestulit diuina crucis signum, inferne ni-
grum. Duas diuersi coloris cruces appositæ videtur di-
cere: nisi tamen vnâ intellegit, sic distinctam. Quod
manu autem tulerint, hodieq; in Æthiopibus siue
Abyssinis ille mos, vt vulgus reliquum cruces è collo
pendulas gestet, monachi hoc amplius etiam manu.
Auctor Damianus à Goës in illorum rebus. Illud
etiam mihi nouitium lêgi, miseros oppressosq; cru-
ces prætulisse, haud aliter quam olim infulas & vela-
menta. Ligurinus lib. vi. i. de Italis hoc notat, qui ius
auxiliumq; poscebant ab Imp. Frederico:

— ex omnibus undique multi

Vrbibus ac vicis aderant, querulôque serabant

Innumeras clamore cruces. hoc quippe querelæ

More solent aperire suas.

Cum anulo vel ansulâ.) An sulam Becanus facit, & inter-
pretatur (ita ingenium & scopus viri fuit) μυσικὸς, qua-
si moncamur apprehendere crucem, & eam tenere.

H 5

Quid

Quid si oculum esse dicam? Inquit aliquid Macrobius, qui inter notas Ægyptiacas refert, & significare ait Solem. Lib. 1. Saturn. cap. xxi. Osirim Ægyptij vi Solem esse asserunt, quoties Hieroglyphicis litteris suis exprimere volunt, in sculpunt fecerunt, inq; eo speciem Oculi exprimunt, & hoc signo Osirim monstrant: quia Solem, Iovis oculum, appellavit antiquitas. Et sanè quia signum hoc Tau Vitam venturam designavit: nõne appositè Sol ascriptus, qui auctor vitæ?

AD CAP. X.

Vnicornis enim cornua.] Curiosè & pænè dixerim morosè explicat Iustinus. simplicius multo Tertulianus aduers. Iud. cap. x. Tauri decem eius cornua vnicornis cornua eius, in eis nationes ventilabit pariter vsque ad summum terræ. Nō vtrique Rhinoceros designabatur vnicornis, Nec Minor aurus bicornis: sed Christus in illo significabatur. cuius cornua essent crucis extrema. Nam & in athenā nauis, quæ crucis pars est, hæc extremitates huius cornua vocantur. vnicornis autem medijs Stipitis palus.

* *Ἄλλων μὲν ἔχ' τῶν τροπαίων.*] Mutilus locus. & aprant
quidem hæc ad trophæa vulgaria, siue monumenta vi-
ctoriæ: ego cum in verba intendo, ambigo: & nescio
quid de fascibus potius subolet dictum. Per illos (ita ver-
terim δι' αὐτῶν) progressus in publicum sunt: illi verè signa imperij &
potestatis. Atque cum inserti securi, crucem referunt pla-
nissimè. Nōne etiam Tropæa? inquires. Quis nescit?
sed præiuit fortasse aliquid de Tropæis illis: hîc magis
de fascibus (mihi quidem) dixisse videtur. Nec moueor
quod Τροπαίων voce vtatur: nōne & suprâ Malum in
naui sic vocauit? & Eusebius etiam La-
barum illum militarè. Possunt & ver-
ba alia excidisse. Nec pono tamen ista,
sed propono.

Αυτοκρατοριαν ἀποθνήσκοντων τὰς ἐκ-
 ρας.) Quæ illæ sunt? quis me docet? In
 Nummis, in statuis nihil tale video, nec
 usquam in cruce propósitos Principes
 defunctos. Subdubitabam an ad aquila
 respiceret, quæ volantium habitu, & in
 cælum tendentium passis alis conspi-
 ciuntur in Nummis, & additum CON-
 SECRA TIO. Scilicet quasi Iouis illa ales
 animam defuncti ferret in gremiũ Io-
 uis. Certè quidem eam formam crucis
 esse & Patres monent & res ipsa docet.

Sed non placet. Hoc nunc magis, intellegere eum imagines defunctorum Principum, quæ ordine innexæ in militaribus signis. Nec enim uiuorum solum illic effigies, sed magis mortuorum. De isto ipso æuo Constantini Eusebius, libro 1. 1. De uitâ eius, cap. xv. 1. Describit Licinij milites in pugnam, more veterum, id est, gentilium exeuntes: οἱ δὲ, inquit, πολυπλοθεῖα θεῶν διαφέροντες σὺν πολλῇ δυνάμει χειρὸς στρατιωτικῆς ἐπέεισαν, νεκρῶν εἰδωλα θανόντων ἐν ἀβύχῃς ἀγέλασι πορεύεσθαι μέντοι: Hi quidem numero decorum freti cum multâ manu militari inguebant, mortuorum imagines in signis inanimatis præferentes. Hic ipsi de hoc more in Militiâ Romanâ. Eigo hoc Iulianus exprobat, Vos, inquit, cruces colitis, cum Imperatorum & quidam Diuorum imagines proponitis in hastis & vexillis, quid nisi in crucibus? Nam ea illis figura. Respexi etiam aliquando ad Tertullianum, in Apologetico: Quod non simulacrum prius argilla deformat, cruci & suppositæ proposita? Sed hoc diffusum nimis est, nec tangit Imperatores tantum.

AD CAP. XI.

Populaviter & ad caussam Cicero dixerit.] Quod historica fide, non opinor. Plinius non ei fautor lib. xxxv i. cap. xv. Nonum & inexcogitatum antea posteaq; remedium invenit ille rex (Tarquinius Superbus) ut omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora, spectanda cinibus, simul & feris volucribusq; laceranda. Nam liquet eum loqui de mortuis & iis quile interficerent laborum tædio, quos ille crucifixit. At non id in vivis usurpavit primus, ut ait, ultimusque.

Arboribus suspendunt.] Haud iniuriâ ambigo, ad vtram
pœnam referant, laquei, an Crucis. Nam nec verba al-
terutrum euincunt, nec alia exempla. Lego in Mar-
tyrologio, die xiiii. Martij, de duobus Monachis, quos
Longobardi suspendi necauerunt in arbore. In ipsiis Longobardor-
um Legibus, Tit. c. xiiii. Si seruus regis Morib fecerit, ita de-
creuimus ut componatur ipsa persona sicut adpreciatus fuerit: & seruus
ipse super fossam mortui appendatur, & in eam vindicta detur, & sic
caussa finita. Plurimi (antiquorum quidem) nunc non
memini: & hæc ipsa incerta, nec diiudicauerint litem.

IUSTI LIPSI
AD LIB. II.
NOTÆ
CAP. II.

CAP. II. *obnubito*] Quod plerisque punien-
dis factum, præsertim si gladio. Hegesip-
pus lib. v. cap. xlvii. Dum percussor moratur,
clausis iam fasciis oculis, sese proripuit ad Romanos.
In vitâ Cypriani: Postea vero B. Cyprianus manus
sua oculos sibi texit. Sed & cum ducerentur ad carcerem, aut
ad mortem, caput tegebatur. Tacitus III. Annal. Tra-
hebatur damnatus, quantum obducta veste & astrictis faucibus niti po-
terat, clamitans. Ammianus lib. xiiii. Carnifex rapinarum
sequester, & obductio caput, & bonorum ubique multatio. Imo
& torquendis hoc factum. In Curtio lib. vi. de Philo-
tâ: Dum obligantur oculi, dum vestis exuitur, deos patrios, gentium iura
innocentia. Proprie autem de crucifigendis, vetus illud
enim quod iam explico: & in libro Esther, cum
ad crucem rapitur, statim operuerunt faciem eius.

AD CAP. III.

Ασπαραγούς μέσγας.] Addo, si nosse lubet, quas-
dam etiam dictas *σπαραγούδες*, istis haud ab similes,
concoctas scilicet & nodosas Suidas: *σπαραγούδες, διε-
σπαραμμένον καὶ σπαραγούτη μέσγας.* Addit deinde verba
incerti scriptoris: *Ο δὲ ἐκέλευσεν αὐτὸν μέσγας τῇ
σπαραγούτη μέσγας.*

AD CAP. V.

Quid opus erat auxiliatore & subsequâ, qui adleneret? Ita vul-
gata quidem opinio est, dumtaxat adieualle. At
D. Hieronymus in Matthæum censet etiam tulisse,
sed seorsim & post Christum. Nam cum Ioannes aper-
tè scribat Christum tulisse, alij tres Euangelistæ Simo-
nem Cyrenæum: ipse conciliat, & hoc intelligendum est, in-
quit,

quit. quod egrediens de Prætorio Iesus ipse portauerit Crucem suam:
postea obuium habuerint Simonem, cui portandam crucem imposuerunt.

AD CAP. VII.

Super lignum se ipsum extēdis.] Quid si de transversario tan-
tum ligno capias, in eo figi solitos, & deinde subduci
a que appendi? Pugna omnis cesset: & breuiter for-
tasse rem dixi.

AD CAP. VIII.

Clauis aut funibus.] Nescio an Lucanus non utrosque
memoret in his occultationis sententiæ versibus; qui
quoniam toti ad crucem, ponamus, & retegamus. Lib.
VI. de magâ Thestala:

Laqueum nodosque nocentes
Ore suo rupit, pendentia corpora carpsit,
Abrafitq; cruces, percussaque viscera nimbis
Vulsit, & incostas admissa Sole medullas:
Incertum manibus chalybem, nigramque per artus
Sullantis tibi saniem, virumque coactum
Sussulit, & nervo morus retinente pendit.

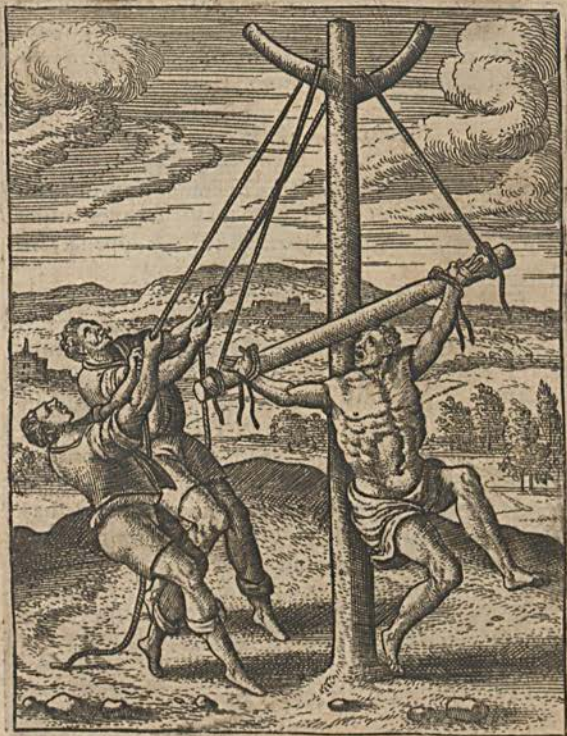
Quod ait laqueum & nodos nocentes: alij nocentium edunt: at-
que ita haud incommode ad vincula aptes, quibus no-
xii ad cruces astricti. Tamen in aliquot scriptis libris,
recentes. & id malum: credamque ad suspensiosos dum-
taxat referendum, & qui seipsos illaquearunt. Reliqua
iam de Cruce: & percussa viscera nimbis, & incostas sole medul-
las. signanter dixit de corporibus quæ (vt lib. II. cap. xv.
scripsi) in crucibus relicta, situ marcida & rabida fie-
bant, quatenus volucres non laniarent. Iam Incertum ma-
nibus chalybem, clauos intelligi liquebit, si emendes In-
fernum. Nam hos quoque appetitos ad Magicas artes
Apuleius ostendit, in describendâ ferali illâ officinâ,
lib. III. Hic nares & digiti, illic carnosî clauis pendentium. Sed &
amplius de his funibus addo. Videri, quorundam iudi-
cio, necessarios fuisse in omni fixatione. Nam volune
manus ligatas, ne se subducerent ad ictum aut com-
mouerent. tum etiam vt firmius & cum adminiculo
penderent, deinde & alterum funem ad pedes, corpus
ambuisse sub ipsas alas, eoque subleuaturn hominem &

attura-

attrahat in summam crucem. Id porro factum ad-
motus vtriusque scalis. Eius sententiæ vir stirpe & mō-
ribus antiquis Ioannes Boifotus est, qui amicē hoc sug-
gestit. Et sanē de scalis, apponere eas pænē necessarium
videtur, vtrique ad Erectionem crucem. Quomodo alias
subduxeris, aut fixeris? Etiam de funibus sunt quæ sua-
deant, præter antē dicta. vt Hilarius de Trinitate lib. x.
Penduli in cruce corporis pæne, & colligantium funium violenta vincu-
la, & adactōrum clauorum vulnera. Iungit simul & funes &
clauos, vt Lucanus. Etiam illud Christi vaticinium in
Petri mortem, poscit funes. Ioannis cap. xix. *Extendes
manus tuas, & alius te cinget.* Cinctio ista vinculorum in
cruce est. Theophylactus: *τὴν ἐπὶ τῷ σώματι ἐκτασὶν καὶ τὰ
δεσμευὰ ὁπλοῖ:* Extensionem in cruce & vincula notat. Tercullia-
nus in Scorpiaco: Tunc Petrus ab altero cingitur, cum cruci ad-
stringitur. Videndum an non in Aufonij Cupidine simi-
le, qui adstrictus describitur, & mox addit, *Adfigunt.* At-
que ecce in tabula formam duplicem fixationis, pro du-
plici subductione.

Tres

Tres repperit.] An & duas latronum transtulit, non
cultus sed memoriæ causā? Videtur ex Suida, si tamen
ex meo nunc sensu corrigendus. In voce *φωρ* inquit:
*κάτωθεν τὴν φόβον καὶ χάσμα μένοι ὑπὸ ἡρώων δύο σπατηροὶ τῶν δύο
λασίων, καὶ ἐν τῷ μέσῳ ὅπου ἡλείφατο ὁ χριστός, καὶ πολλὰ ἑτέρα
σημειωμένα, τεθέντα μὲν παρὰ Κωνσταντίνου τῷ μεγάλῳ,
ἀφανισθέντα δὲ ὑπὸ τῷ μεγάλῳ Θεοδοσίῳ:* Nam puto le-
gendum *δύο σαρκοί.* Qui verò fuerint *σπατηροὶ*, siue
duces duorum latronum? nec id sic idonei vllius sentus. Ver-
tam igitur: Infra forum defossæ erant due cruces duorum latronum,
& vasculum vinquenti quo Christus unctus, & alia multa insignia,
posita quidem à Constantino magno, sublata verò sub Theodosio magno.
Admonitus postea per litteras sum à Ioanne Liuinicio
amico

amico nostro, serio & sine ambitione docto, vitium esse
ab imperitia transcriptorum. qui cum in autographo
repperissent $\sigma\pi\sigma\tau$, quod compendiarî illâ scripturâ $\sigma\pi\sigma$
erat, fecerunt flagitiosè $\sigma\pi\sigma\tau\eta\gamma\omicron\lambda$.

AD CAP. IX.

Αμετρήτῳ γὰρ Ita benè & doctè Franc. Nanſius, cùm
anteà eſſet ἀμετρήτῳ. Et ſanè clavi iſti grandes: arque
ita ipſe Nonnus idemtidem σιδίρεα κέντρεα appellat, Sti-
mulos ferreos.

Contra tendunt alij & suggerunt quaternos.] Atque ego, et si negavi me decidere, pronior sum in hanc partem. In templis Græciæ hodie intellego passim Christum cruci affixum, disparatis pedibus sic pingi. Vidimus id ipsi Venetiis in gentis eius templo, tum & alibi in antiquioribus picturis. Audio & Trevis clauum qui asseruntur, dissetè in memoriis antiquis scribi clauum pedis dextræ. Addo autem, Constantinum Imperatorem quosdam ex his clauis (id quoque multitudinem suadet) inseruisse capiti statuæ quam suo nomine Constantinopoli posuit. Zonaras: Ο δὲ θεῖσται ὁ αυτοκράτωρ ἐῖς οἰκνὴν ὀνοματὶ τῷ ἀγάλματι (τῷ ἀπολλωνίῳ) ἐβήσσει, τῇ κεφαλῇ τὰς τινὰς τῶν ἰλῶν ἐπαρκομένην, οἷτο τὸ μακρὸν τῷ κυρίῳ προσεπατάλευσαν τὸ σωτηρίῳ αὐτοῦ.

AD CAP. X.

Extensus ambas manus.] Proprium hoc Crucis, extendi.
Itaque Evangeliorum vetus Gothica translatio (au-
ctor Antonius Morillonus) vertit identidem Crucifi-
gere, Wstaemen / quasi dicas extendere, & quidem pro-
priè de pannis, quos in palis vallisque distendit fullo.
Ea extensio ad manus maximè refertur. Artemidorus
lib. i. cap. lxxviii. Εὐδεις ὁ ἑλπίδας ἐπιτιμᾷ ὀρχοῖτο,
αἰς ῥόδον ἢ δέο πετεινᾷ. κακῶς δὲ ὦν, σαυραθήσι-
ται, διὰ τοῦ ὅψου ἢ τῶν τῶν χειρῶν ἐκτασι: Si qui sublimis
in loco quopiam salset, in periculum & merum incidit. maleficus autem
existens, crucifigetur, ob altitudinem & manuum extensionem. Epi-
ctetus apud Arrianum, ab hac causâ comparat falsè
eos qui in balneis se distendunt & lauandos fricandof-
que præbent, cum crucifixis. lib. i. 111. Dissertat.

V I. Ἰν' ἐν τῷ βαλανεῖο καὶ διαμέμωτος, καὶ σκεπτάμενος,
ὡς οἱ ἐσταυρωμένοι, περιγίγνεν καὶ ἑνδεν: Vt in balneo
teipsum distendens, ut solent crucifixi, fricēris hinc atque illinc.
ium huius tabella exstare audio.] Imò & video: ac mi-

fit ad me Dionysius
Villerius vir veteri
doctrinæ & mihi
valdè amicus ecty-
pon nummi Græca-
nici veteris, qui au-
reus asseruatur in
monasterio Laetiæsi
in Hannoniâ, quem
ecce habes.

AD CAP. XI.

Περίαχθεις κύμα τῷ ἀμφιθεάτρει.] Id dicunt Circunduci, sicut Traduci, cum ostentui dumtaxat per ora populi ducebantur, & sæpe alibi puniendi. Suetonius in Tito, cap. v i i i. Hos (Delatores) nonisimè traductos per amphitheatri arenam, partim subici in seruos ac venire preceper, partim in asperissimas insularum anebi. Nescio an Martialis versus, qui iamdiu cubat in morbo, sic sanandus, lib. i. de hispiis Delatoribus & Titi facto:

Turba gravis paci placidaq; inimica quieti,

Quæ semper miseras sollicitabat opes:

Traducta est titulis, nec cepit arena nocentes,

Et delator habet quod dabit exsilium.

Titulis enim vult traductos Delatores. quomodo? nonne omnium vnus est communis? non hic: quia additum, quos & quam illustres quisq; detulisset. Exempli causâ: Hic est Titius qui Camerinum detulit. Hic, qui Lateranum, & talia. In libris legitur: Traducta est Gatulis, in aliis, Tradita Gatulis: & emendarunt, Traducta est Gyaris, quod ego & Gatulis: facile refellant.

Πινάκος δὲ τῶν ἐποποιῶν. In tabellâ enim hæc ta-
lia scribi solent : sicut & Titulus Seruatoris. Cypria-
nus de montibus Sinâ & Syon : Pontius Pilatus impulsâ mente
& Deo accepit Tabulam, & titulum scripsit tribus linguis : & in capite
ligni

ligni clavis tribus Tabulam cum nomine regis Iudeorum conficius verbis vides etiam Tabulam non super (¶) multi repræsentant & pingunt) sed in ipso si ligno clavis fixam.

De quo more alij.] Inter eos P. Faber libris Seme vbi & sparsim plura de Cruce, & quædam sel quæ edecumata.

AD CAP. XIII.

Disparata hæc supplicia.] Notauit & publicè amonuit Cæsar Baronius, vir sacra profanaque in Martyrologio. Sed cur frangebant iis, qui mortuos vellent, crura? An non caussa in lib. xi. cap. xlv. notat in iis vitalitatem esse: dit. Namque in ipsâ genus utriusque commissurâ, dextra laeva re parte gemina quedam buccarum inanitas inest: quâ perfolo, spiritus fugit. Aliud autem est à fragio crurum, crura: quod in Ammiani lib. xxi. leges, in oratione Iuliani: Quisque agmini cohærens incedat, sciens quod, si remanserit usquam, exsectis cruribus relinquetur. Hoc enim proinde est, quasi dixisset, neruis aut suffraginibus incisus. Vetustæ scititia, & Annibali vsurpata in Romanos. Ennius: His pernas succidit iniqua potentia Pœni. Potentia Pœni, more Græco, est Pœnus. Liuius de caipsâ re, in clade Cannensis: Quosdam iacentes viuis succisis seminibus populiibusque inuentos fuisse. nempe ne attollerent se, & ut desolati morentur. Vsurpatum est Tyrannis in Christianos. Sozomenus lib. i. cap. x. de Paphnutio & Maximo: quos, inquit, Μαξιμίνος ἐν τοῖς μεταλλοῖς ἐργάζεσθαι κατέδικασε, τὰς δεξιὰς αὐτῶν ἐκκόψας ὀφθαλμοῖς, καὶ τὰς ἀριστεράς ἀγκύλας ἐποτιμῶν: Maximinus ad opus metalli condemnauit, dexteros eorum oculos excutens & sinistri pedis suffragines abscindens. Eusebius ostendit aduri etiam solere, lib. viii. cap. xi. vbi quorundam meminit τοὺς λαοὺς πόδας κατὰ τῶν ἀγκυλῶν καυτῆρσιν ἀρχειμένων: qui sinistris pedibus, circa poplite, ferro adustis, inutiles facti essent.

Liberi non immunes.] Lego in Eusebij lib. vi. cap. xix. de Apollonio Martyre, cum is sub Commodio Principe delatus esset ut Christianus, accusatori, ex lege, crura fracta fuisse. Verba huic rei: ὅτι καὶ ζῆν ἐξ ὧν ἦν, κατὰ τὸν βασιλικὸν ὅρον, τὰς τῶν τοιῶνδε ἐκφυγὰς, αὐτὴν κατέκλυται τὰ σπέρμα: quoniam viuere nefas, iuxta legem Principis, talium delatores, statim crura ei fracta sunt. Sed cuius Principis hæc lex tam commoda in Christianos? Non opinor ipsius Commodi.

Commodi. Nunquid M. Aurelij? de quo Tertullianus Apolog. cap. v. Qui sicut palam ab eiusmodi hominibus (Christianis) pœnam dimouit; ita alio modo palam dispersi, adiecta etiam accusatoribus damnatione, & quidem tatriore. Et quod ait de damnatione tatriore, possis vel ad Crurifragium istud referre: vel ad Viuicomburium, quo affici accusatores Christianorum iubet eiusce Principis epistola apud Onufrium in Fastis expressa.

AD CAP. xv.

A Sole ac pluuia corrumpi.] Exemplum huic rei etiam in libris sacris, ut Reg. i. cap. xxi. Dedit eos (septem viros) in manus Gabaonitarum, qui crucifixerunt eos in monte coram Domino. Tollens autem Respha filia Aia cilicium substravit sibi supra petram ab initio mœsis, donec stillaret aqua super eos de celo, & non dimisit aves lacerare eos per diem, neque bestias per noctem. Hoc de pluuia: de sole, in Artemidoro lib. v. Εδοξε τις λαμπράς ἀπὸ τῆς ἡλίου μὴ δύνασθαι ἀνάσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ ἑρπυλίου ἀνάσαι ἐσαυρώσθαι. κατὰ τὴν τὸν πρόπον τῶ ἑρπυλίου τοῦ ἐδάλατο: Visus aliquis faces è foco non posse accendere, & à celo eas accendit, crucifixus est. atque hoc modo igne calesti contalefactus.

IUSTI LIPSI
AD LIB. III.
NOTÆ
CAP. III.

ERBERATVM patibuloque, constructum.] An ergo huc referas Dionis etiam illud lib. xlix. de Antonij scititia in Iudææ regem Antigonum? τὸν δὲ Ἀντίγονον, inquit, ἐμαρτύρωσε σαυρῶν ποσὶ δῆτας (ὁ μὴ εἰς ἄλλος βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπεπύθει) καὶ μετὰ τὸ τοῦ ἀπώσφαξεν: Antigonum flagellauit cruce sine surca alligans (quod nemo alius rex à Romanis unquam passus erat) ac postea interfecit. Verba ita præferre videntur: nec abhorreat ab Antonij impotentia, ut seruiliter scituerit etiam in regem. Tamen verius puto ut capias verras quæ Palum. Ut palo, inquam alligatus fuerit, solenni Romanis more, & tum securi percussus. Quod ipsum huic Antigono factum, etsi Dio non

expressit, notauit Strabo, citante Iosepho (nam hodie non exstat) lib. xvi. Antiq. cap. i. Ἀντώνιος Ἀντίγονον τὸν Ἰουδαίων ἀρχὴντα εἰς Ἀντιόχειαν πελεκίσει, καὶ ἐδοξε μὲν ἔτι ὁ πρῶτος ῥωμαίων βασιλεὺς πελεκίσει: Antonius Antigoniū Iudæum Antiochiam perductum securi percussit & visus est primus Romanorum securi subiecisse regem. Idem Plutarchus, in Antonio.

Furcille, quibus homines suspendebant.] Nec negauerim tamen, etiam ita accipi posse, quasi his furcillis sublatum erectumque ipsum patibulum, postquam homo in eo affixus. Non enim dicit in quibus, sed quibus suspendebat. Certum enim est siue funibus subduci in stantem crucem debuisse, siue furcis, nisi quis admotas arbitretur & scalias. Ἀπὸ λογιματῶν hæc videantur, sed necessaria rei capiendæ.

Patens hæc transversæque pars sic dicta.] Strictè & propriè inquam. Aliàs quis nescit totam crucem sæpe venire in hoc nomē? Sallustius vtro modo acceperit haud dixerim, in loco vitio. Fragmentū est apud Nonium è i. v. Histor. In quibus notissimus quisque aut malo dependens verberabatur, aut immutato corpore inprobi patibulo eminens affigebatur, aut mutilato corpore: quia mos ille frequens Orientalibus, ut priusquam crucifigerent admutilarent, aut etiam per tormenta necarent. Exempla habes in hoc libro, cap. xxi. & alibi. At illud improbi, quī reformandum ignoro. Tentavi olim in prors. An & improprie? quod sic compositum pro simplici, ut in ante & talia, apud Tertullianum reperies Exhortat. ad Castitat. cap. x. An etiam improprie? ut sit corpus fuisse improprie mutilatum? Credo enim hæc narrasse de senitiā Mithridatis in Cyzicenos, quos terrā marique obsedit.

AD CAP. V.

Facie quā nostrum hodie patibulum.] Quæ sententia fuit Antonij Morilloni, viri summi futuri si diutius vixisset. Argumenta habebat (vidi & legi in epistolæ eius ad Lindanum, quam heredes adseruant) quod id referret formam Iugi: ferre autem iugum, ignominia & quasi comminatio huiusce mortis. Itaque illinc perenda forma. Amplius, Liuius ait lib. i. Romanos spectasse furcis duodenis à terrā spectacula alia sustentantibus pedes: eas furcas proclinantia utrumque ligna fuisse cum tertio transversario superiè immisso, quod genus Capreolos Latini vocant, & nos hodie Schragas: ergo hanc esse faciem Furcæ. Tertio

Hebræos

Hebræos hodieque suum Tau sic pingere: cum eo autem comparari possum: tale igitur esse. Credo etiam addere (non firmiter nunc commemini, sed addi potest) Aufonium cum Φ. litterā Græcā Crucem comparare: at ea quoque istuc abit. Sed hæc sententia, etsi arguta, proba mihi non est ob multas causas, atque hanc vnicam firmissimam, quod refellunt spectiones & monumenta omnia antiqua, omnia inquam consensu. Quid Christianis nobis fiet, si ipsa imago crucis aliter ubique non pingenda solū, sed manibus cottidie deformanda? At enim iugum tale olim. Ita, sed quid ad rem? militaris saltem ignominia illa fuit: & liberorum ea hominum, non seruatorum, ut latura furcæ. De Liuiō, nihil impedit Furcas nostro vulgarique more intellegi, quibus ligna transversa iniecta, & super ea asseres, ad spectandum insistendumque Fuit & hodie, & olim primas domos sic erectas ex Posidonij sententiā puto Senecam alibi tradere, & vii pariter voce furca. De Hebræis, verum est, sed hodiernis. Priscas eorum litteras aliās & diuersiformes fuisse, periti eius linguæ atque ipse Hieronymus tradiderunt. Iam de Aufonij versu, is talis:

Et crucis effigie Palamedica porrigitur Φ.

Lectionem non muto, etsi alij libri proferunt γυῖς: nec id male. Sed esto γυῖς: venissimum est in nostrā etiam formā. quomodo? in cruce inquam vestitā, & in quā homo appensus. Vide faciem & pendula à ligno brachia, est hæc ipsa litteræ forma. Sed enim cum multa de Furcā, & variè dubieque dixerim, hoc etiā lubet. Quid si ipsa crux nostra vulgaris, verus furca sit? Plutarchus cum te-

monis aut iugis (suetaculo) confert: iterū in antiquis curribus tale reperio, qui sunt in Columnā Traiani aut Antonini. Vide imagines. Dixeris hoc non fal-

* Facie
huc
quod
supra in
Minu-
tii ver-
bis:
Cum eri-
gitur iug-
is, crucis
figura
est.

so iugū sustinere aut sufferre, quā collo supero boum impositum est, & iugum illi adnexum. Sed & ipsa temonem: (nam lectio Græca variat, vt dixi) hoc ipso, quod ita in collo firmum, temonem attollit & prohibet à casu aut delapsu. An & ad Dionysij descriptionē aptari potest? potest dupliciter. Siue vt à pectore stipēs longior & ipse remo propendat: siue potius vt à tergo, quod res magis poscit. In figuris vide & cogita.

Subiicio & formam crucifixionis quam imaginabatur & delineabat Morillonus.

AD CAP. VII.
Impudicas ancillas sic puniri.] Et est sanè ignaua mors, & Fæminea etiam Panegyristæ dicta. Alteri magnibus satellitum Britannorum gula domi fracta, & iniusta fæmineæ mortis infamia, vt scilicet maluisse viri ferri amanissimus videretur laqueo perire quàm gladio. Victor postremam appellauit, vilissimamque, in Maximiano: Panas mortis genere postremo, fractis laqueo cernicibus, huius.

Patibulo.

Patibulum vulgò Furca dicitur.] Quo ipso sensu inferiores Græci dixerunt *φουλαξεν* in furcam agere, asperiore illà litterā mutatā. Cedrenus in Iustiniano Rinotmetā: *Εν τῷ τέλει πάντας ἐπέκλεισεν*. quod vertendum est, in muro omnes de furcā suspendit. Docet Zonaras qui in eaispā re: *Εν ξύλοις παρὰ τοῖς τέλει τῶν ἀνθρώπων*: In lignis apud muros suspendit. Credo autem hanc Furcam primò non nisi dimidiatum Patibulum fuisse, id est, facie adhuc aliquā Furcæ: paullatim, & quo plures appēdi possent, immutasse.

AD CAP. IIX.

Iniectis per crura sinibus.] An magis placet hic sensus, Funes ipsos per crura eorum traiectos & transmissos? Tale in Curtio lego Alexandrum vsurpasse in Batin quendam, lib. IIII. Per talos spirantis loya traiecta sunt, reliquum; ad currum traxere circa urbem equi. Id factum à rege exemplo Achilles, qui Hectorē sic sedauit, vt Curtius inibi norat. Sed tamen Ammianus Iniectos ait, non Traiectos: nec id supplicij credam vulgò vsitatum.

AD CAP. X.

Moriturum in ipsis, non per ipsas.] Præter exempla quæ de di, hoc rarum videatur in Philippo, de quo Eusebius in Chronico, anno XII. Claudij: Philippus Apostolus Christi apud Hierapolim Asiæ ciuitatem, dum Euangelium populo nunciaret, cruci affixus, lapidibus opprimitur. Quasi in ipsā cruce lapidibus obrutus esset. Atque hoc quidem in vulgatis libris, in veteri & probo meo manuscripto vestigium non est horum verborum.

AD CAP. XIII.

Viri fide digni asserunt.] Inter eos eximius Theologus Alfonso Ciacco, qui de signis Crucis nunc nuper accuratè scripsit.

Iam illa Amanis præalta.] De quā accipienda quæ in Codice Iustinianæ leguntur, De Iudæis & cælic. vbi scribuntur Iudæi quodam festiuitatis sue sollempni, Aman ad pæne quondam recordationem incendere, & sanctæ crucis adsimilatam speciem in contemptum Christianæ fidei exurere, atque id facere deinceps vetantur. Totidem pæne verbis in Cod. Theod. lib. XVI. tit. VIII. Ex quibus vides Iudæos Amanis inimici sui mortem annuā memoriā repræsentasse, & in cruce suspensum eum eā ipsā combussisse: specie Amanem, re & mente Seruatorem & nostram crucem. Ideo meritisimò interdicti.

Nonus etiam orbis.] In quo sanè hoc mirum, cruces re-

pertas fuisse plurifariam in templis atque in sepulchris. De Indiâ Occidua loquor. Quâ origine aut fine? nescimus, nisi si iam tunc prouidus ille Deus exstare voluit omen & signum dominaturæ illic crucis.

AD CAP. XIII.

Edicto prohibitum manet.] Atqui in Panegyricâ oratione, sanè diserrâ, quæ Theodosio dicta, mentio etiam crucis quasi licitæ & manentis. Et post hanc tu vocem, non illum in crucem tolli, non culleo insui, non discerpi in frusta insisti. Et fieri sanè potest ut apud gentiles, & Christo aduersos, supplicium etiam manserit. sicut de Sclauis in Helmodi Chronico scriptum lib. I. In illis diebus Sclau quendam Danum suffixerunt cruci: In ignominiam scilicet diuinæ crucis.

AD CAP. XV.

In hoc vince.] Nummis hoc pluribus expressum cernitur, atq; etiam quibusdam vberius. In hoc signo vince. Sanè Christiani libenter appellarunt signum dei, aut Christi, ipsam crucem, quasi Imperatoris illius tesseram aut vexillum. Iustiniano Codice vetatur, signum saluatoris Christi humi vel in silice insculpi. Quid, quod Græci interpretes sic legem Sæuolæ accipiunt, xxxviii. Deaur. arg. mund. ? Fieri volo in eoq; signum dei ex libris centum. Accipiunt inquam, & reddunt Crucem. An verè? minimè, scimus signum dei statuum esse apud Sæuolam siue Solis, siue indigenæ cuiuspiam & familiaris dei. Sed pietas, non error, Græcos eò traxit. Monuit super hac interpretatione Petrus Oranus, iuris & litterarum consultus, & germanum in modum mihi amicus.

Ex χρυσῷ χειρὶ δῖας αὐρῶν.] Quæ suo æuo extitisse in Palatio Socrates asseuerat, Eccl. Hist. lib. I. cap. I. Τὸ πεισθεὶς τῷ χρησμῷ, κατασκευάξαι μὲν τὸ αὐροειδὲς τριόπιον, ὃ μέχρι νῦν ἐν τοῖς βασιλείοις φυλάττεται: Huic oraculo fidem habens, conficit simile illud cruci tropæum, quod usq. nunc in regni seruatur. Idem Cedrenus: τότε αὐρῶν χρυσὴν χειρὶ δῖας, ὃς ἐστὶ μέχρι νῦν: Tunc crucem auream efformans quæ etiam nunc exstat. Non opinor tamen hanc esse, de quâ Suidas: αὐρὸς ἐπὶ τὸ ὅρειον τῆ φόρᾳ μέρος ἴσατο, ὡς εἶδεν εὐτὸν Κωνσταντῖνον, χρυσὴ μίτρας ἐν τοῖς ἀποθηριακοῖς στοργυλοῖς μίλοις, ἐνθα καὶ αὐτὸς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καθέωροντο χρυσῆν βαφοῖ. Crux ad partem Borealem fori stabat, ut vidit eam Constantinus, auro illita in extremis rotundis pomis, ubi & ipse & filij eius conspiciebantur aurati.

—gemmâi textus in auro signabat labarum.] Dixi ipsi velo

velo nomen intextum: & poeta hinc aperit. Tamen ex descriptione Eusebij, videbis & suprà velum sæpe ex auro statui: & exempla in nummis vtriusque posituræ dedi. illius tamen magis crebra. Ipsa Labari vox qualis? vereor ut peregrina, certè nouitia, & sub Traiani aut illud æuum nata. Vetustior Tertulliano, qui hodie extant, non commemorat. Gregorius Nazianzenus, doctus & fortis Orator, ait Καμάτων λυτήριον εἶναι, κατὰ ῥωμαῖες ὀνομαζέσθαι: Labarum leuamen pausamq; esse, & à Romanis sic appellari. Igitur à labore deriuauit, eo procliuus, quia ipsi Græci λαβάρων scribebāt. Sed nostri poetæ nōne corripunt? Quomodo etiam pausam laboris, non aliâ additione, vox ea significet? nisi fortè, quia ubi laborabatur in acie, signū illud eò solet ferri. Longinquum est, & perseuero externam vocem esse.

Dua litteræ Christi nomen exprimentes.] Ita est, & conspicuæ sunt in Nummis. Ipsum etiam chi solitarium, signabat Christum. In Antiochenorum districti recenset Iulianus, Misopogone: Τὸ Χι, φασὶν, εἶδέν ἡδύκνησεν τὴν αὐλιν, εἶδεν τὸ Κάππα. & addit: ἡμεῖς δὲ εἰδὲν ἀχθημεν ἀρχαῖς ὀνομάτων εἶναι τὰ γράμματα, δὴ λέγουν δ' ἐθέλειν τὸ μὲν Χριστὸν, τὸ δὲ Κωνσταντῖνον. Chi, inquit, & Kappa nihil iniuria intulerunt ciuitati. Nos autem didicimus initia nominum esse has litteras, & significare velle illud quidem Christum, hoc Constantinum. Ita Iulianus, qui has ipsas litteras è Labaro postea conatus remouere. Frustrâ, & vicit nomen quod æternum viuut & vincet.

AD CAP. XVII.

Ὁ εὐλον μακαριστὸν.] Verè, quia nos per illud μακάρες. Atque ita προσκυνητὸν καὶ τίμιον, adorandum & venerabile, Imperator appellat nouellâ quintâ. Eaque causâ vetitum in lapidibus sculpi, quæ in solo. Lex exstat in Codice Iustiniano: & apud Paullum Diaconum sic Tiberius: Crucem domini quâ frontem nostram & pectora munire debemus, eam sub pedibus conculeamus? Tale & Synodus habita in Trullo, can. LXXIII. Quamquam autem è pauimentis templorum remota, non etiam è tectis. Fulsit iam olim ibi, clarum certumque symbolum Christiani cultus. Nicephorus Gregoras lib. IX. in descriptione tempestatis quæ Constantinopoli: Τὴν καὶ τα μέντοι πεπρωμένη καὶ πολλοὶ τῶν ἐπὶ τὰς νεῶς ἰδρυμένων ἐν σιδήρᾳ αὐρῶν, ὡς περὶ κείνῃ δὲ δυνάμενοι τὴν τοῦ πνεύματος εἶσαν: Tunc cecidēdere multa crucium, quæ templis imponi è ferro solent, sufferre non valentes vim venti.

F I N I S.

INDEX CAPITVM

LIBRI PRIMII.

- RECATIVNCULA. Materies & ordo operis.**
Cap. i. folio 15
Crucis nomen polysemum. Hæc nostra Gabalus etiam dicta, item Infelix lignum & Infame. Sed & Crux non in ligno. Cap. ii. fol. 16
Nomina phrasæve ad hoc supplicium: Figere, Configere, Cruciare. item Cruciaris, pro appendendo. Cap. iii. fol. 17
Græcorum verba ad Crucem & crucifixionem. Hesychius & Onidius emendari, istæ etiam explicatus. Cap. ii. fol. 18
Diuisio prima Crucium: & de specie vetustissimâ dictum, Affixione. Testullianus per occasionem correctus, atque Iis eadem cum Cere re existimata. Cap. v. fol. 22
Altera simplicis Crucis species, Infixio. Seneca, Hesychius, Plato, Plinius, illustrati. Cap. vi. fol. 25
In genere de Cruce Compactâ: tum de primâ eius specie, Decussatâ, & an hæc sit Andreana? Cap. vii. fol. 27
Commixta Crux quid nobis sit? exemplis testibusque asserta, tum etiam vestigio nostræ linguæ. Cap. viii. fol. 29
Assimata Crux Immissa: scriptis maximè Patrum: ipsi alij per alios, & imaginibus per nos etiam, explicati. Cap. ix. fol. 31
In quâ Crucium formâ Christus mortem tulit? videri in victimâ, argumento è Patribus & picturis. Ruffini non bona fides notata in verbis Pauli citandis siue explicandis. Cap. x. fol. 36
Apud plerasque gentium Cruces ferè vñtatas. Apud Syros, Iudæos, Aegyptios, Persas, Afros, Græcos, maximè Romanos. Quando apud eos ceperit? An & apud Germanos? Cap. xi. fol. 39
Apud Romanos vile fuisse hoc supplicium, & plurimum seruatorum, Quas ob causas? affectu. Cap. xii. fol. 41
Etiam liberi quidam in crucem dati, sed viliores aut nocentiores: vt Latrones, Sicarii, Falsarii, atque alibi & Eures. Cap. xiii. fol. 44
Quæ causa falsò assignata in Cruce Christi? videri Innouationem & Seditionem esse. Cap. xiiii. fol. 45
Crux interdum liberè & laxè vagata: in hostes, in seditiosos, in Christianos, in feminas denique. Cap. xv. fol. 46

LIBRI SECVNDI.

- Transitio ad Modum figendi præmissum de atrocitate huius supplicij, quod Summum & Extremum dictum. Cap. i. fol. 48
Duplex

INDEX.

- Duplex figendi Modus, Vulgaris & Rarus. In illo Flagellatio ex more semper apteuit. Cap. ii. fol. 49
Flagellorum & Virgarum discrimen. Illa magis vilis, & magis acerba esse. folere & talis asperari. Cap. iii. fol. 50
Solitos ad Columnam verberari, atque aliàs per vim. De ipsâ columnâ cui sacrum corpus annexum. Cap. iiii. fol. 53
Crucem suam tulisse, aut totam, aut eius partem. Cap. v. fol. 54
Deductos cum vexatione, Stimulis etiam actos. Cap. vi. fol. 56
In ipsâ Fixione nudi in crucem dati: an altam, an in terrâ, an alteram depositam? id quæsitum, & vtrumque firmatum. Cap. vii. fol. 57
Clavis figi solitos, interdum funibus adstringi. Cap. viii. fol. 60
In quibus partibus clauis, & quo numero. Cap. ix. fol. 62
Ordo & modus affigendi. An lignum aliquod in Cruce suppeditatum? Cap. x. fol. 64
De Titulo, quid is Latinis? quomodo scriptus aut prælatus. Cap. xi. fol. 67
Post fixationem, quomodo mortui in Cruce? languore, aut fame, Vitalitas quorundam. Cap. xii. fol. 69
Quosdam à volucris, aut feris etiam viuos laceratos, & plerosque omnes mortuos, interdum & lanceis interfectos. Cap. xiii. fol. 70
Crurifragium à Cruce remotum. Quid fuerit, in quos receptum, & quomodo? Cap. xiiii. fol. 72
Corrupti in Cruce passi sunt, & nefas sepelire. Cap. xv. fol. 74
Custodia & miles ad Crucem, ne quis detraheret. Cap. xvi. fol. 75

LIBRI TERTII.

- Transitio ad Rarum figendi Modum. Furca diuisa, & hic de Ignominiosâ dictum. Cap. i. fol. 77
De Furcâ Pœnali, & carcos sub eâ ad mortem. Cap. ii. fol. 78
Ligatos ad Furcam in Crucem folere tolli, Furcam & patibulum videri eadem, aut haud longè distita. Cap. iii. fol. 88
Quæ forma Furcæ fuerit, obscurè traditum in veterum scriptis Cap. iiii. fol. 83
Ex istis sententiæ erutæ, & singulæ explicatæ. Tertiâ *transpositâ* videri. Cap. v. fol. 85
Ratio suspendendi per singulas illas formas exposita, atque etiam oculis proposita. Cap. vi. fol. 88
De Nouâ Furcâ, quæ nostrum Patibulum. Tribonianum substituisse passim in Legum libris. Cap. vii. fol. 90
De Raro modo in Schemate. & primum de Innensâ suspensione. Cap. viii. fol. 91
De obliquâ suspensione, de varicante, & inter arbores scissione. Cap. ix. fol. 94
De

De Modo qui Fine diuersus. primum de his qui in Cruce vltulati.	fol. 95
Cap. x.	fol. 97
De his qui bestiis in Cruce obiecti. Cap. xi.	fol. 98
De mortuorum in Cruce suspensione. Cap. xii.	fol. 99
De quo ligno Crux fuerit? Item in Montepierumque defixam, ipsam sepe altiusculam. Cap. xiii.	fol. 101
Crux sublata, atque etiam Crurifragium fortasse. Quando id factum, quæsitum. Cap. xiiii.	fol. 102
Honores quos Constantinus Cruci habitum inuit. Signis ea & vexillis imposita, aut inserta. Cap. xv.	fol. 104
Crux in militum armis: in Imperatorum capite & manibus. & pro insigni. Cap. xvi.	fol. 107
Laudatiuncula Crucis. Cap. xvii.	fol. 111

APPROBATIO.

Hos I. Lipsij, Academia Louaniensis Professoris clarissimi, de Crucis supplicio conscriptos tres libros vnâ cum Notis additis testor nihil sacre ac orthodoxæ fidei repugnans aut ab ea dissentiens continere, in super & varia eruditione refertos ac prælo dignissimos esse censeo. Louanij 12. Calendas Decembres 1592.

Henricus Cuyckius D. Petri Louanij Decanus, Academiae Cancellarius, & Pontificius ac Regius librorum Censor.

PRIVILEGIUM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Slavoniæ Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stirici, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ, &c. Comes Tirolis, &c. Nostræ & Sacri Imperij fidei dilectio IVSTO LIPSTIO gratiam nostram Cæsaream. Postquam inter alia, quæ DEVS immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illustria in primis illa & quasi diuina sunt, quæ in literis liberalibusque disciplinis consistunt, quibus scilicet homines non tantum ab animalibus ceteris rationis expertibus, sed à rudibus etiam & imperitis hominum vulgo ita distinguuntur, ut tanquam Dij quidam splendescere in tectis videantur: rem sane præclaram sequæ dignam illi præstant, qui diligenter illis ipsis in literis ac disciplinis operam ponunt, præclarissimam verò & Reipublicæ vtilissimam, quæ ita excolunt, ut aliorum menti docendo, scribendo lumina præferant, eosque ex ignorantie tenebris quasi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare ad dignitatis nostræ munus, ad quod diuino vocati beneficio, concessuque sumus, in primis pertinere existimamus. Cum itaque ab iis, quorum nobis spectata fides, quique iudicare de Literis possint, acceperimus, insignes te animi ingenique tui dotes tibi à natura insitas à primis temporibus ætatis tuæ ita literarum ac disciplinarum studiis excoluisse atque exornasse, ut olim iuuenilibus adhuc annis præclara florescentis minimè quæ vulgaris eruditionis specimina præbueris, dum obicere in antiquis scriptoribus loca, quæ quædam tanquam lustra erant, illustrasti, quæque in is iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, restituissti dum vetusta Latine antiquitatis rudetiam nouam subinde structuram singulari artificio eleganter conuertis: ad exquisitam adeo & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quosque viros opinionem excitaret, peruenisse, eam quæ variis abs te libris acti & graui cum iudicio scriptis atque in lucem editis ostendisse, ut in eo quod tam feliciter tractes scriptionis genere paucos tibi pares hodie reperire sit: iam verò matura te ætate virum, viro magis magisque digna & viris doctis grata ac Reipublicæ vtilia scribere, quæque à primis illis Romanis olim auctoribus scripta fuerunt, à mendis purgare, & lectissimos quosque ex Musarum hortis, in quibus assidue verseris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirifice recrees, & eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haud quamquam præmittere voluimus, quin Reipublicæ ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, causa, Cæsareo te nostro elogio decorandum, & quamuis per te satis ipse animatus sis, animandum magis patrociniisque nostro defendendum pro benigna nostra in te suscipere voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, præclaram te eligere velle Typographum, acceperimus, Diplomate hoc nostro privilegioque te & Typographum tuum aduersus quorumcunque fraudem, qui lucri causa, quod fieri solet, eadem excudere aut typis imitari forte velint, munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate nostra Cæsarea decernimus, statuimus, vetamusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum, aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, charactere, aut forma, siue integros, siue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra sacri Romani Imperij, Regnorumque ac Dominiorum nostrorum hæreditariorum fines triginta annis proximis à primo editionis die computandis, absque tuo tuorumve hæredum consensu audeas: Hac autem lege addita, uti tria ut minimùm cuiusque libri exemplaria, quemadmodum moris est, ad Imperialem nostram Cancellariam mittantur. Si quis verò editum hoc nostrum transgredi, violare, aut contemnere deprehensus fuerit, eum non solum eiusmodi libris, tibi hæredibusque tuis, auxilio Magistratus, vbiunque

Universitad
Bibliot
enque reperti fuerint, vendicandis, priuari, sed triginta etiam Marcharum
aut per multa, cuius semel sit quidem Fiscus nostri Procuratori, fraudis vin-
dici: altero vero semel sit, tibi hereditibusve tuis pendatur, puniri volumus. Man-
dantes vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperij subditis & fide-
bus dilectis, tam Ecclesiasticis quam Politicis, cuiuscunque status, gradus aut
ordinis extiterint, præsertim vero iis, qui in Magistratu constituti, vel suo vel
superiorum suorum loco aut nomine, ius dicunt, iustitiâve exercent, ne
quemquam hoc Privilegium nostrum impune violare, spernere aut negligere
patiantur: Sed, si quos contumaces competerint, constituta à nobis multa,
per puniti & quibuscunque modis coerceri curent, ni & ipsimet grauissimam
nostram in se conuerti indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, ma-
nu nostra subscripto, & Cæsarei nostri sigilli impressione munito, confirma-
mus. Datum in arce nostra Regia Praga, die prima mensis Augusti. Anno
Domini Milleesimo, Quingentesimo Nonagesimo secundo. Regnorum no-
strorum Romani decimo septimo, Hungarici vigesimo, & Bohemici iudem
decimo septimo.

Subsign.

RVDOLPHVS.

Iacobus Curtius à Senftenaw.

Ad mandatum sacrae Cæsareae M^{ae} proprium.

Io. Baruitius.

Additum sigillum Cæs. M^{ae} in cerâ rubrâ.

Tibi IOANNES MORETE, pro amicitia qua mihi cum
Plantino (heu, quondam meo) & Plantiniano est ac fuit,
tibi, inquam, permitto, uti hos libros DE CRUCE & in eos
NOTAS typis tuis excudas ac diuulges. Nequis alibi alius præter
te, cupio sine iubeo, ex lege quam magnus Cæsar dixit.

Iustus Lipsius.

SVMMA PI

R E G

REGIAE Maiest
tum est, Ne quis
ce Libros tres vnâ cum Notis
tem Ioannis Moreti Typo-
piensis, intra octennium vll
mat, vel alibi impressos importet,
har, venalesue habeat per omnes eius ditio-
nis fines; qui secus faxit, confiscatione li-
brorum, & graui pœna mulctabitur: vt la-
tius patet in litteris datis Bruxelle, XXIII.
Iunij, M. D. XCIII.

Signat.

I. de Buschere

&

S. de Grimaldi.

